

ክፍል ሦስት

ምዕራፍ ሐያ ሰባት

የሊተዮጵያና የእንገሊዝ ጠብና ፍጻሜው ፡

ወደ ለፍሪካ የሚላከው የመላክተኛ ዐይነተና የቆንሲል ካሚርን ተሾሞ መምጣት ፡

የፕሎውዴን ሞት በሎንዶን እንደ ተሰማ ፡ በርሱ ምትክ የሚላክ ሰው ሲፈለግ ምርጫው ቻርልስ ዳንካን ካሚርን ከሚ ባል ላይ ወደቀ ። መቼም የአውሮፓ ኃያላን መንግሥታት ያምባሳደርና የቆንሲል አላላክ የሚገመገመው እንደሚሔድበት አገር የሥልጣኔና የኃይል አቅዋም ነው ። ኢትዮጵያም ምንም በነጻነቷ የኖረች አገር መሆኗ ቢታወቅ ፡ ከሥልጣኔ ወደኋላ የቀረች ፡ በውስጥም የርስ በርስ ጦርነት የሚያጠቃትና ጸጥታዋ ያልተረጋጋ አገር ስለሆነች መንገደኛ ፡ አገር መርማሪ ፡ የወንጌል መላክተኛ ይመላለስባታል እንጂ የፖለቲካ መሪ የሆነ አምባሳደር ፡ የንግድ ሥራ የሚመራና የዜጎችን መብት የሚጠብቅ ነዋሪ ቆንሲል ተሾሞ አያውቅም ። በነራስ ዐሊ ጊዜ ፡ የነፕሎውዴንም አመጣጥ በመሠረቱ ቱርኮችና ግብጾች ለሰፈሩ በት ለምጥዋ ወደብ ነው እንጂ ፡ ቆንሲልነቱ በቀጥታ ለጉንደር ማዕከላዊ መንግሥት አልነበረም ። ለምጥዋ የተሾሙት ቆንሲሎች ግን ፡ ባንድ ወገን የምጥዋን የፀሐይ ሐሩር በመሰቀቅ በሌላም ረገድ ከማዕከላዊ መንግሥት ጋር ግንኙነት ቢደረግ ጥቅም አይጠፋም በሚሉ ሰበቦች ፡ ለየመንግሥታቸው አሳስበው ከበረሃው ከምጥዋ ተሰበው ወደ ነፋሻው ወደ ጉንደር ይመጣሉ ። እነ ካፒቴን ፕሎውዴንም ከቴዎድሮስ ዘመን ቀደም ባለው ጊዜ ውስጥ ከምጥዋ ወደ ጉንደርና ወደ ደብረ ታቦር መጥተው ከራስ ዐሊና በኋላም ካዩ ቴዎድሮስ ጋር የኖሩት በዚህ ምክንያት ነው ።

ከመጡም በኋላ ፣ እንደ ደንቡ በቆንሲልነት ተግባር በመወሰን ፈንታ ሁኔታው እያስገደዳቸው ለጊዜው በሥልጣን ላይ ካለው እንደራሴ ጋር በወዳጅነት ተሳስረው እንደ ጭፍራ ሆነው ፣ ለራሳቸውም ያገር ተወላጅ ጭፍራ አበጅተው በውጊያ የሚካፈሉበት ጊዜ አለ ። ካፒቲን ፕሎውዴንን ዐፂ ቴዎድሮስ ያገኙት ከራስ ዐሊ ጋር ተዋግተው ያሸነፉለት ከራስ ዐሊ የጦር ምርኮች ጋር ነው ። በኋላም ካፂ ቴዎድሮስ ጋር ሆኖ የወሉን ጦርነት በቀጥታ እንደ ተካፈለ አንብበናል ። በጋሪድ ክንፉ ሰዎች ያስገደለውም አንዱ ፣ ካፂ ቴዎድሮስ ጋር ያለው ወታደራዊ ጎብረትና ወዳጅነት ነው ።

በቅኝ አገዛዝ ዘመን ፣ እንደ ኢትዮጵያና ኢትዮጵያን ወደ መሳሰሉ አገሮች የሚላከው ሰው የቅኝ ገዥነት መንፈስ ያለውና ወታደር ነክ የሆነ ፣ በመጠኑ የሚሔድበትን አገር የሕዝቡን ጠባይና ያገሩን ሁኔታ ዐውቃለሁ ባይ ሆኖ በውጭ ጉዳይ ቢሮ አንድ ደጋፊ ባለሥልጣን ያገኘው ነው ።

ስለዚህ ካሜሮን ብዙ ዘመን በወታደርነት መስክ ሲያገለግል ቆይቶ በከሬሜያ ከመስኮብ ጋር በተደረገው ጦርነት መጠነኛ ዠብዱ ካሳየ ወዲህ ፣ በ1860 ዓ. ም. (እ.አ.ው.አቆ.) ወደ ቆንሲላ አገልግሎት በገባበት ጊዜ በመካከሉ በጉንደር የካፒቲን ፕሎውዴን ሞት ስለ ተሰማ ፣ በርሱ ምትክ ቆንሲልነት ተሾሞ በ1862 ዓ. ም. ወደ ምጥዋ መጥቶ ከራፋኤል ባሮኒ ጋር ተገናኙ ። ራፋኤል ባሮኒ የኢጣልያ ወኪል ቢሆንም ፣ ኢጣልያ በዚህ ዘመን ገና ነጻነቷንና አንድነቷን አቋቁማ በእንግሊዝ ደጋፊነት ወደ አፍሪካ ለመግባት የምትጣጣርበት ጊዜ ስለነበረ ፣ ባሮኒ ለአንግሊዝ ቆንሲሎች ለነጥሎውዴን እንደ ወኪልም ፣ እንደ ወዳጅም ይቆጠር ነበር ። ቴዎድሮስ እነጋረድን በመግደል የፕሎውዴንን ሞት በተበቀሉ ጊዜ ለባሮኒ የጻፉለትን ደብዳቤ አንባቢ ያስታውሰዋል ።

ስለዚህ ፣ ካሜሮን በምጥዋ ሳለ ፣ በባሮኒ አስተናጋጅነት ቱርኮችና ግብጾች ይዞታችን ነው የሚሉትን የኢትዮጵያንም ሁኔታ ከቃልም ፣ ከየሠነዱም ሲያጠና ሰንብቶ በመጨረሻም ወደ ጉንደር ለመምጣት ካፂ ቴዎድሮስ ይላላክ ዠመር ። ከምጥዋ የካሜሮንን ወደ ጉንደር አመጣጥ ፋዚላ ያሳተሙት ጽሑፍ በዘመኑ አጻጻፍ እንደዚህ ሲል ያብራራልናል ። «...ቆንሲል

ኬምሮን(*) የሚባሉ በንግሥት ሸክቶርያ ፈቃድ ተልከው ታጤ ቴዎድሮስ መጡ ። ንጉሡም... በሰሙ ጊዜ ከሐግሴን ዠምረው እስከ ጉንደር ድረስ ቆንሲሉ በሠፈሩበት በሚገባ መጥን ታዘዘ ። ፍሪዳው ፣ ማሩ ፣ ቅቤው ፣ ዶሮው ፣ ዕንቁላሉ ፣ እንጀራው እንደ ቅጠል ፣ ጠላው እንደ ውሃ... እንዲቀበሉ ታዘዘ... ኬምሮን ይህን መጥናቸውን እየተቀበሉና እያመሰገኑ ፣ ለተቀበላቸውም ሹም ጠበንጃ መሳይ ፣ ግምጃም ፣ ብርም እየሸጉትጡ... በዐድ ዋና በሺሬ መንገድ አድርገው ቆንሲሉ በሚገቡበት ቀን የንጉሡ ወታደር ተሰልፎ ፣ በቀኝ በግራ ታጅበው ወደ ንጉሡ አጠገብ ሲደርሱ ፣ መድፍም ጠበንጃም እየተንጠጠጠ ጤሱ እንደ ጉም እስቲሆን... ባንድ ወገን ፈረሰኛ መሬቱን አላብሶ ነጋሪትም ፣ እምቢልታም ቀንደ መለኸት መሬቱን የሚፈነቅል እየመሰለ... አደባባዩ በምንጣፍ ተሸፍኖ ለትንግርት ። ንጉሡም ልብሰ መንግሥትም እንደ ለበሱ ዘውድዎን በራስዎ ደፍተው ፣ ግራና ቀኝ አራቱ ሊቀ መኳሶች ንጉሡ እንደ ለበሱት ያለ ካባ ላንቃ ለብሰው ፣... ራሶችም ራስ ወርቃቸውን እያሰሩ ፣... የንጉሡ ጋሻ ዣግሮች ጋሻና ጠበንጃ እንደ ያዙ እንደ ግድግዳ ዙሪያውን ከበው... ቆንሱል ኬምሮንም ያገራቸውን ሽልማት እንደ ተሸለሙ ቀሚሳቸው (ኮታቸው) የሚጉነተር የመሰለ ወርቅ በሁለት ወገን በትከሻቸው የሚወርድ ኳስ ወርቅ ነበረ... ቁመታቸው ዘንጠፍ ያሉ ጉራዴያቸው (ሻምላቸው) በትከሻቸው ምድር እየነካ መጥተው ወደ ንጉሡ እጅ ነሡ ። ቆንሲሉ ሲገቡ ተቀምጠው የነበሩ መኳንንት ቆመው ቆዩ ። ንጉሡም እንዲያ ሳይጨርሱት (ቀጥብለው ሳይቆሙ) እንደ መቆም ብለው አክብረው በእጃቸው ይዘው... ከወንበር ላይ አስቀመጧቸውና ባስተርጓሚ ይጫወቱ ዠመር... » ብሎ ከዘረዘረ በኋላ ፣ ይኸው ጽሑፍ ከዚህ አያይዞ ቆንሲሉ የንግሥቲቱን የሰላምታ ደብዳቤ ሲያቀርቡ ንጉሡ በአክብሮት መቀበላቸውን ፣ ደብዳቤው ከተተረጎመ በኋላ ንጉሡና ቆንሲሉ በመልካም ሁኔታ ሲጨዋወቱ ታላቅ ግብርም ተደርጎ ፣ ለቆንሲሉም የወይን ጠጅም ጥብስም በያይነቱ ቀርቦ ሲበላ ፣ ሲጠጣ ቆይቶ ቆንሲሉ ወደ ሰፈራቸው ሔደው ሳለ መጥን 50 ላም ፣ (ሠንጋ) 100 በግ ፣ 2,000 እንጀራ ፣ 30 ጋን ጠጅ ፣ 10 ገምቦ ማለፊያ ጠጅ ፣ 10 ገምቦ ዓዋዜ... ቢላክላቸው ቆንሲሉ ፣ «እግዚር ይስጥልኝ... ይኸን ሁሉ የሚፈጅ ሠራዊት የለኝ ፣ 5 ላም 10 በግ ይበቃኛል ። የቀረውን መልሱት» ብለው በአሳባቸው

* ካሜሮን

ስለ ጠነከሩ ፡ ሹሙ ሔዶ ለንጉሠ ቢነግር ፡ «.....ለወጉ ነው እንጂ እንዳንተ ያለ በንግሥት የከበረን ሹም አክብሮ መቀበል ይገባል» ብለው ቢመልሱ ፡ ቆንሲሉ በዝምታ መቀበላቸውንና በግግሥቱ ካሚሮን ከንግሥት ሺክቶሪያ ላይ ቴዎድሮስ የተላኩትን ገጸ በረከት ፡ ጠበንጃና.....2 አፍ ሽጉጦች ፡ ምንጣፍ (ሥጋጃ) እና ግምጃ ማስረከባቸውን ያመለክታል ። (1)

በዚህ ዐይነት ፡ ዐፄ ቴዎድሮስና ቆንሲል ካሚሮን ሲነጋገሩ ፡ ሲወያዩ በሰነብቱበት ጊዜ በሁለቱ መካከል በፕሎውዴን ጊዜ እንደ ነበረው የመሰለ የመስማማት ፡ የመጣጣም ሁኔታ የታየ አይመስልም ። በብዙ መጻሕፍት ተጠቅሶ እንደሚገኘው ፡ ሰው የው የራሱን የአንግሎ ሳክሰንን ዘር ክፍ ፡ የቀረውን በተለይ የጥቁርን ዘር ዝቅ በማድረግ እንደ ዐረመኔ ገልቱ እየቆጠረ የሚንቅ ፡ ኩሩና ግልፍተኛ በዚህም ላይ መጠጥ የሚያጠቃውና በጠጣ ጊዜ ራሱን መቆጣጠር የሚሳነው ነው ። (2)

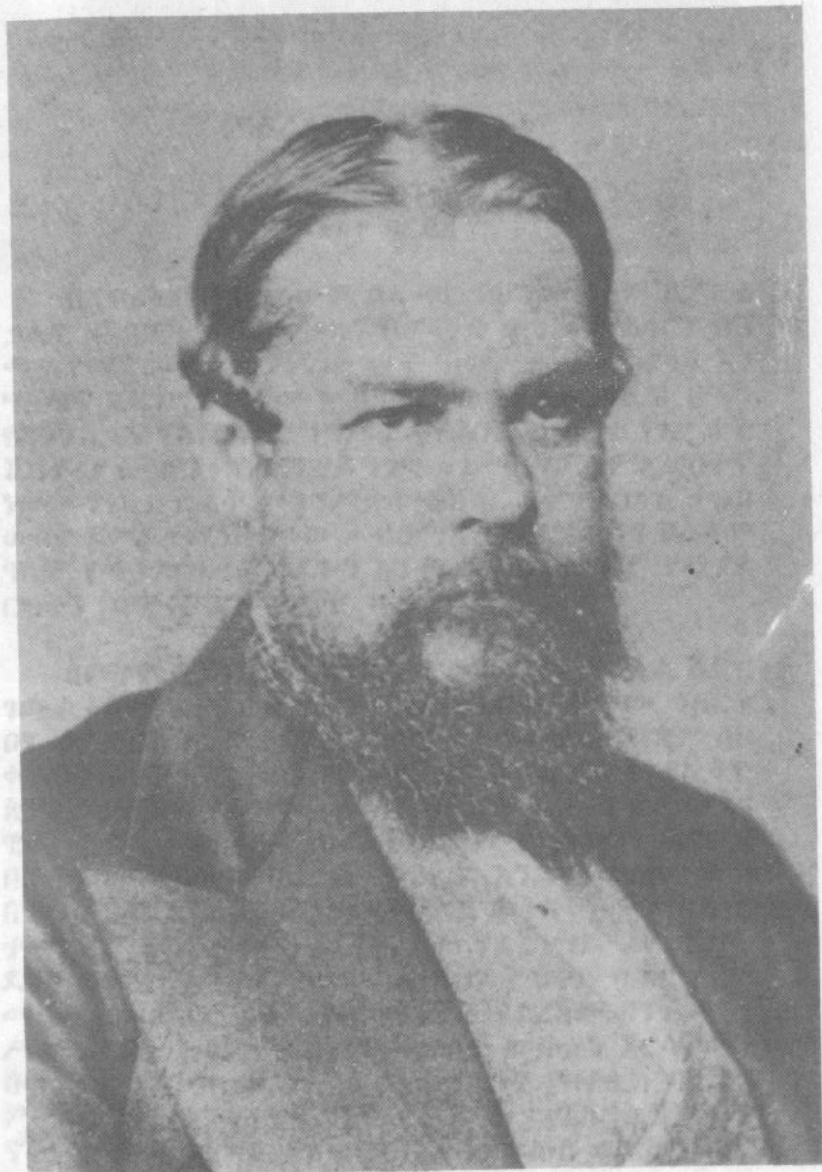
በዚህ ዐይነት ፡ ዐፄ ቴዎድሮስ ክብር አጠባበቅ እንጸር የርሱ ኩራትና ዐመለ መጥፎነት ሊዋሐድ አይችልም ። በዚህ ላይ ደግሞ ዋና የማያስማማቸው መሠረታዊ ጉዳይ የሁለቱ አሳብና ምኞት እንደ ሰማይና ምድር መራራቁ ነው ። ያፄ ቴዎድሮስ ምኞት የእንግሊዝን መንግሥት እርዳታ ይዘው የቱርክን አገዛዝ ከኢትዮጵያ ዙሪያ ለመንቀል ፡ ብሎም ወደ ኢየሩሳሌም ለመዝመት ነው ። ከሕዝባቸው ግሬት በላይ ይኸንን ምኞት ለራሳቸው ምኞትና ባለሟልነት ሲሉ አንድ እልባት ሳያስሩ ወደሞት አገር የሔዱት ካፒቴን ፕሎውዴንና ዮሐንስ ናቸው ። የነርሱን ገዳዮች የጋረድን ተከታዮች ፡ «ከሴት በቀር ከሰልፍ የተገኘ አንድም ሳይቀር ፈጀሁት» ያሉት ፡ ይኸንን ምኞታቸውን ያሟሉ እንግሊዞቹ የወገኖቻችንን ደም እንደዚህ ከተበቀሉ ከልብ እንርዳቸው የሚሉ እየመሰላቸው ነው ።

የእንግሊዝ መንግሥት ግን ፡ ከቱርክ መንግሥት ጋር የወዳጅነት ስምምነት ስላለው ፡ ከኢትዮጵያ ከሚጠብቀው ጥቅም ይልቅ በቅኝ አገር ቅርጫ ፡ ለንግድ ሺሚያ ወደቦች በማግኘት

ጉዳይ ከታላቁ ከአምፐር አቶማን በኩል የሚያገኘው ስለሚያመዝንበትና ካፒቴን ካሚሮንም ፡ ይኸንን የመንግሥቱን አሳብ በትክክል ስለሚያውቀው ፡ አብረው በሰነብቱበት ሰሞን ከርሳቸው በኩል የሚሠነዘረውን የጦርነት ምኞት ሁሉ የሚያደምጠው በቀዘቀዘ መልክ ነው ። እነ ጋረድንም ያሸነፉ ጊዜ የነጋረድን ተከታዮች ፡ «አንድም ሳላስቀር ፈጀሁ» ያሉትንም እንደ ታላቅ ውለታ የቆጠረው አይመስልም ።

ስለዚህ ፡ ከእንደዚህ ያለው የአቅዋምና የአሳብ ልዩነት ከጠብና ከግጭት በቀር የስምምነት መንገድ መጠበቅ ስለማይቻል ፡ በሚቀጥለው ጊዜ የተወለደውን ጠብና ጦርነት በሚከተሉት ምዕራፎች እናነባለን ።

1 ያጤ ቴዎድሮስ ታሪክ ፡ ተዘላ ያሳተሙት ገጽ 28—30
2 Histoire Politique J.B. Coulbeaux - Tome II-pp. 448 - 449
Storia di Abyssinia - Luca Dei Sabelli - Vol. III - PP. 198 - 200

ՔՅՈՒՆ ԿԵԼԵՆ ՏՅԿՆ ԿՕՆԸՆ
(ԻՊՈՒ ԿՆՁԱ ՍՏՃԻՏ)

ምዕራፍ ሐያ ስምንት

የኢትዮጵያና የፈረንሳይ ገንቢት ፡ ጉዋም ለዛንና
ለጉዋም ባርደል

በአፍሪካም ፡ በሌላውም ሕያ ቀር በሆነው ዓለም በፖርቱ
ጋልና በእስፓኝ ፡ በቤልጅጅና በሆላንድ ጉን ቅኝ አገርን በሽ
ሚያ የሚቀራመቱ የ19ኛው መቶ ዓመት ዋናዎቹ ኃያላን እን
ግሊዝና ፈረንሳይ ናቸው ። በዚህም ዘመን በእንግሊዝ ዙፋን
የእንግሊዝና የአየርላንድ ንግሥት ፡ የእንድ ንግሥት ነገሥታት
ቪክቶሪያ ስትሆን ፡ የፈረንሳይ ንጉሠ ነገሥት ናፖሊዎን ሦስተኛ
ነው ። የነዚህ ሁለት መንግሥታት ፋክክር በቅኝ አገዛዝ ታሪክ
ውስጥ ደምቆ የሚነበብ ነው ። ብዙ ገጽ የሚፈጀውንና በሌላው
ዓለም የሚያደርጉትን ወደጉን እንተውና በኢትዮጵያ የሚያደ
ርጉትን ባጭሩ እንመልከት ።

በምጥዋ እንግሊዞች ካፒቴን ፕሎውዴንን ቆንሲል አድር
ገው ሲያስቀምጡ ፈረንሳዮችም እንጊልበርትን ሾመው ነበር ።
ዐፄ ቴዎድሮስ አንድ የጸና ማዕከላዊ መንግሥት ለማቋቋም በዐ
ቀዱበት ሰዓት ከጳጳሱ ከአቡነ ሰላማ ጋር በመስማማት የኢትዮ
ጵያን የተዋሕዶ ሃይማኖት ለማጽናት ሲሉ በኢትዮጵያ ሰሜና
ዊው ክፍል በተሰፋፋት ካቶሊኮች ላይ የተቃወሞ እርምጃ
በወሰዱበት ሰዓት ፡ ባለፈው ምዕራፍ እንደ ተመለከተው ፡
በነጊልበርት አሳሳቢነት ፡ በካቶሊኮቹ ጉትጓችነት ፡ በአገር
ተወላጆቹ በነአባ እምነቱ ገፋፊነት የፈረንሳይ መንግሥት
ደጃች ንጉሤን አንግሃ ፡ በንጉሤ አማካይነት በቀይ ባሕር ዳርቻ
መሬት ለመውሰድ ዐቅዶ ይኸው ዕቅድ የፈረሰው በንጉሠ ነገ
ሥቱ ጉልበት ነው ። ነገር ግን ፡ ውስጥ ውስጡን እርሳቸውን
በመምከር የእንግሊዙ ቆንሲል ፕሎውዴንና የካቶሊክ ባላጋራ
ዎች የሆኑት የእንግሊዝና የጀርመን ዜጎች ፡ የእንግሊዝ ሃይማ
ኖት ተከታዮች እን ማርቲን ፍላድ ፡ እን ቴዎፍሎስ ወልድማዮርና
እነቤል ተባባሪ መሆናቸው አይዘነጋም ።

መቼም በደጃች ንጉሤ ሞት ካተሊኮችን ትልቅ ውድቀት አግኝቷቸዋል ። ነጮቹ እንኳን የውጭ ዜጋ በመሆናቸው ቆን ሲላቸው እንደ ጠባቂ ሆኖ ቢከላከልላቸውም ፣ በንጉሤ ውድቀት ከነርሱ ጋር ተባብረው የነበሩት ኢትዮጵያውያን እነ አባ እምነቱ ከፍርሃትና ከድንጋጤ ላይ ወድቀው ቢቸግራቸው ወደ ምጥዋ የፈረንሣይ ቆንሲል ፣ «.....ሁሉም ፈርተዋል ፤ ካተሊካውያን ምሁሉ = እንግዲህ ለኛ ታላቅ መከራ ሊሆንብን ነው ብለዋልና በታላቅ ጥበብና ቸርነትም አምና እንደ ሰደዱዋት ያለች ወረቀት ወደቴዎድሮስ እንዲሰዱላቸው ይለምኑዋል.....» እያሉ ለቆን ሲሉ ለጌልቤርት ይጸጽፉ ነበር ።

ዐጌ ቴዎድሮስ ራሳቸውም እየተረዱት ዐልፎ ፣ ዐልፎ በወ ዳጆቻቸው እየተመከሩም ፣ የፈረንሣይ መንግሥት ለነንጉሤ በመርዳት ቢያናድዳቸውም ፣ በደላቸውን በልባቸው ይዘው ከፈረንሣይ መንግሥትና ከቆንሲሎቹ ጋር ነገሩን አባብሰው ሁኔታውን ሳያበላሹ ግንኙነት አላዳረጉም ነበር ። በመካከሉም ቆንሲል ካሚሮን ከጠቡ በፊት የሹመት ደብዳቤውን ለማቅረብ የመጣ ጊዜ ፣ እንደ ጸሐፊው ሆኖ አብሮት የመጣው አጉስት ባርዴል የሚባለው ዙሩ ፈረንሣይ ነበር ። እርሱም ወደ ዐጌ ቴዎድሮስ በመጣ ጊዜ የፈረንሣይ ተወላጅነቱን ገልጾ ባለሟልነት ዠመረ ። ከእርሳቸውም ወደ ናፖሊዎን 3ኛ የተጻፈ ደብዳቤ ይዞ ሔደ ።

አንዳንድ ጊዜ ፣ ውስጥ ውስጡን መባሰላቸው ፣ መሰላለላቸው ሳይቀር እንግሊዞቹና ፈረንሣዮቹ ፣ ካተሊኮቹና እንግሊዞቹ (ፕሮቴስታንቶቹ) በሰው አገር ነው ያለነው ዞሮ ዞሮ አውሮፓውያን ነን በሚል ስሜት በምጥዋም ፣ በጉንደርም ሲገናኙ በሚገባበዙ በትና አብረው በወዳጅነት መልክ በሚሰነብቱበት ጉን ፣ እንደ ዚሁም በሥልጣንና በጥቅም ያገር ሰዎቹ ፈረንሣዮች ወይም እንግሊዞች እርስ በእርሳቸው መልሰው የሚጣሉበትና የሚወነጀጁ ሉበት ጊዜ አለ ።

ስለዚህ ፣ ባርዴል የቴዎድሮስን ደብዳቤ ይዞ ወደ ፈረንሣይ አገር ሔዶ ከፈረንሣይ ባለሥልጣናች ጋር በሚነጋገርበት ጊዜ ፣ በመካከሉ ለምጥዋ ቆንሲልነት ጌልበርት ተሸሮ በ1862 ዓ. ም. እ. ኤ. አ. ጉዮም ለገን ተሸመ ። እርሱም ጥቂት ጊዜ ምጥዋ

እንደ ቆየ በ1863 ዓ. ም. ወደ ዐጌ ቴዎድሮስ መጣ ። በእንግዲ ነትም ያረፈበት ጊዜ እንደነሊቀመኳስ የሐንሰ በእጅ ጥበብኛ ነቱ ንጉሠ ባለሟል አድርገውት ከነበረው ከቴዎድሮስ ዋልድ ሚዩር ቤት ነበር ።(1) ንጉሠ ነገሥቱም ለገንን በበኩላቸው በከብር ተቀብለው እጉናቸው በማስቀመጥ መልካም መስተ ንግድ አድርገውለት ነበር ።

ነገር ግን ፣ እያደር አስቀድሞ የንጉሠ ነገሥቱን ደብዳቤ ለናፖሊዎን ሦስተኛ የተጻፈውን ባርዴል ይዞ በመሔዱ ቅር ተሰኝቶ ኖሮ ፣ «ባርዴል ውሸታምና ተራ ሰው ነው ፤ መልስም ይዞ ራሱም ለመምጣት አይችልም» እያለ የገሃ ወገኑን እያራከሰ በጽሑፍም ፣ በቃልም ይነግራቸው ዠመር ። እርሳቸውም በነገሩ እየተገረሙ ፣ ቢቸግራቸው የባርዴልን ውሸታምነት በግልጽ እንዲያስረዳቸው እንደዚህ ሲሉ በጽሑፍ ጠየቁት ። «በስመ አብ..... ንጉሠ ነገሥት ቴዎድሮስ ፤ ይድረስ ከፈረንሲስ ንጉሥ መልክተኛ ፤ እንዴት ሰነበትህ..... እኔ ከተወለድሁ ለአዕምሮ ከበቃሁ ወሬ ብሰማ..... በአውሮፓ በፈረንጆች አገር መንግሥት ያልፈረሰባቸው ፣ ሥራት ያልጉደለባቸው ፣ አስት የሌለባቸው ናቸው እያሉኝ እጅግ ደስ ይለኝ ነበር..... አሁን አንተ ያን ሰው (ባርዴልን) አስተኛ ነው ፣ ቀጣፊ ነው ካልከኝ እውነት ቀጣፊ አስተኛ መሆኑን በምን ምልክት ልመነው?»(2)

በዚህ ሁኔታ ላይ ለገንና ንጉሠ እንዳሉ ከዕለታት አንድ ቀን ሁለቱ እንደገና ተገናኝተው ሲነጋገሩ ፣ «እዚሁ እኛ ዘንድ ትቀመጣለህ ወይስ ወዳገርህ ትመለሳለህ?» የሚል ጥያቄ አቀረቡለት ። «ግርማዊነትም ከፈቀደልኝ እዚሁ መቀመጥ ደስ ይለኛል» ብሎ መለሰ ። እርሳቸውም «መልካም ነው ፤ ያገርህን ሰው ባርዴልን ወዳንተው መንግሥት ልኬዋለሁና እስኪመለስ ድረስ እዚሁ ተቀመጥ» ብለውት በዚሁ ከተሰማሙ በኋላ ፣ ጥቂት ሳምንታት እንደቆየ አሳቡን ለውጦ ፣ «ያሰናብቱኝ» አላቸው ። እርሳቸውም «ባርዴል እስኪመጣ ቆይ» አሉት ። «የለም ፣ ግርማዊ ሆይ ፣ ባርዴል እኮ አንድ ምስኪን ቀጣፊ ውሸታም ነው ።»

1 Ten Years with King Theodore in Abyssinia - Th. Waldmeir pp. 78 - 81
2 ከፓሪስ ቤተ መጻሕፍት ከእጅ ጽሑፍ ከፍል ጥ. 774

በፍጹም አይመለስምና ይልቅስ እኔን ያሰናብቱኝ» ቢል ፡ «የባር ዴል ቁርጥ ታውቆ ውሸታሙ እስኪለይ ድረስ አትሔድም» ብለው ከልክለው እንዲያውም አሰሩት ። በመካከሉ ባርዴል ስለመጣ ውሸታሙ ለገን መሆኑን ንጉሠ ተረዱት ።

ከዚህ በኋላ ለገንን ታዘበው ፡ ባርዴልን አስቀምጠው «እዚህ አገሪ ብዙ ውሸታም ስላለኝ በጭማሪ አታስፈልገኝምና ሔድ» ብለው ከእስራቱ ፈትተው አሰናበቱት ። ከርሳቸው እጁን አውጥቶ ኢትዮጵያን ከለቀቀ በኋላ ፡ ወደርሳቸው የሰድብ ደብ ዳቤ ጽፎ መላኩን ዋልድሚዬር ያረጋግጣል ።(1)

ባርዴል ፡ ከፈረንሣይ አገር ይዞ ያመጣው ደብዳቤ ንጉሠ ነገሥቱ እንደ ጠበቁት ከአኳያቸው ከናፖሊዎን ሦስተኛ ሳይ ሆን ፡ ከውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ ከሙሴ ድሩወለሁይ ነበር ። በዚህም ንጉሠ ነገሥቱ ባለፈው የፈረንሣይ መንግሥት በደ ጃች ንጉሤ በኩል ያደረገውን ሁሉ በትክክል ስለሚያውቁ በነ ገሩ የተገረሙበት አይመስልም ። በዚህም ላይ ፡ ጉንደር ብዙ ዘመን የነበረውና ከሊቃውንቱ ጋር ብዙ ልምምድ አድርጎ ወደ ፓሪስ የተመለሰው ሙሴ አገቷን ዳባዲ በዚህ ጊዜ ፓሪስ ሆኖ ስለ ኢትዮጵያ ጉዳይ ከዋና ተጠያቂዎች አንዱ ነበር ።

ለርሱም ያዩ ቴዎድሮስንና የኢትዮጵያን ሁኔታ ፡ ወሬ እየ ለቃቀሙ የሚልኩለት የዋድላው እነ ደብተራ አሠጋኸኝ ፡ የገሪማው እነ አባ እምነቱ ነበሩት ። እነሱም ያዩ ቴዎድሮስን አገዛዝ ፡ እጅና እግር እየቆረጡ መቅጣታቸውን ፡ የተዘረፉትን ከተሞች ፡ የሕዝቡን እልቂትና የመኳንንቱን መሸፈት ሁሉ በምጥዋ በኩል እየላኩለት እርሱም ይኸንኑ ለናፖሊዎንም ለውጭ ጉዳይ ባለሥልጣኖችም ያስገነዝብ ነበር ። በዚህም ላይ ንጉሠ ነገሥቱ ራሳቸው እንደ ገለጹት እነደጃች ንጉሤ የተማ ረኩለት በነርሱም ፡ በተከታዮቻቸውም ላይ የተደረገውን አገ ዳደል ሁሉ ከየካቶሊኮቹ መሪዎች ተሰምቶ ስለ ነበረ ፡ ናፖ ሊዎን በዚህ ሁሉ ወሬ አሳቡ ስለ ደፈረሰ ፡ ማናቸውንም ካዩ ቴዎድሮስ በኩል ለሚደርሰው የስምምነት ጥያቄ ቀና መልስ ለመስጠት የፈለገ አይመስልም ። በውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ ተፈርሞ የመጣው ዐዩ ቴዎድሮስ ከእንግሊዞቹ በኩል ጠብቀው

1 Ten Years with King Theodore ... pp. 80 — 82.

ያልሆነላቸውን ፡ «እኛም እንዳንተ ክርስቲያን ነን ፤ ከግብጽና ከቱርክ ጋር በምታደርገው ተጋድሎ እንደግፍሃለን» በማለት ፈንታ ፡ «ዜጎቻችን ካቶሊኮች ባገሪቱ ውስጥ ተቀምጠው ሃይማ ኖት ሲያስፋፉ መብታቸውና ነጻነታቸው ይጠበቅላቸው» የሚል በመሆኑ በንጉሠ ላይ ገዴትና ጸጸት አደረባቸው ።

ጉዮም ለገን ግን ፡ ወዳገሩ ተመልሶ በጸፈው መጽሐፍ ላይ አብዛኛውን ይኸን አባባል ወደጉን ያስቀርና የራሱን ክብር የሚጠብቅበትን ለመግለጽ ፡ «..... በ1862 ዓ. ም. በሚያዝያ በምጥዋ ከተሾምሁ ወዲህ ከዚህ ንጉሠ ነገሥት ጋር የንግድ ስምምነት እንዳደርግ ከበላይ ስለ ተወሰነ ፡ በ1863 ዓ. ም. በጥር ወር መዝገብ ላይ ወደ ጉንደር ሔጂ በጋፋት ተቀመ ጥሁ ። በዚያም ሚሲዮናዊው (ዋልድሚዬር) ትንፋሹ ቁርጥ ቁርጥ እያለ ደርሶ ፡ «ግርማዊነታቸው መጡ!» ስላለኝ ካለሁበት ብቅ ብዬ ካንድ ትልቅ ስልፈኛ ሕዝብ ፊት ቆምሁ ። በስልፈኛው መካከል አንድ ለእግሩ ሚማ ለራሱ ቆብ የሌለው ፡ የተራ ባላገር መልክ ያለው ፡ በወገቡ የፈረሰኛ ሰይፍ የታጠቀና በእጁ እየተ ደገፈ የሚራመድበት ጦር የያዘ ሰው አየሁ ። እርሱም ዳግማዊ ቴዎድሮስ የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት ነው» ይልና ቀጥሎ ቴዎ ድሮስ ሥጋጃ አስነጥፈው በጉናቸው ካስቀመጡት በኋላ ፡ በፈ ረንሣይ አስተርጓሚው ባቶ ምድረ ቃል አስተርጓሚነት አነጋ ግረውት ዋና አቀባበል ያደረጉለት በደብረ ታቦር ከተማ ፡ ገጸ በረ ከቱንም ያቀረበው በዚህ ከተማ መሆኑን ፡ ገጸ በረከቱን ሲያቀ ርብም ንጉሠ ነገሥቱ አመስግነው «ከስጦታው ይልቅ ወዳጅነት መብለጡን» ከነገሩት በኋላ ፡ ወደ ጉጃም ደጃች ተደላ ጓሉን ለመውጋት አስከትለውት እንደ ሔዱ ይዘረዝራል ።

ከዚህ በኋላ ከጉጃም እንደ ተመለሱ ፡ በቋራ ነጋዴው ካሣ የሚባል ፡ «የቴዎድሮስ ጊዜ ዐልፏል» እያለ በአለፉ ሸፍቶ ሲለፍ የነበረ ከውጊያ ላይ ተማርኮ እንደ ታሰረ ቀርቦ ፡ «የጌ ጊዜ መቼ ነው የሚያልፈው? የጌስ ጊዜ ቢያልፍ የሚተካ ልጅ አለኝ አይ ደለም?» ብለው እንደ ቀጡት ፡ ይጠቅሰና ስለ ባርዴል ከፓሪስ መመለስ እንዲህ ይላል «..... ንጉሡ ልከውት የነበረው (ባርዴል) መልሱን ይዞ ከፓሪስ ተመልሶ ጉንደር መጣ ። ንጉሡ የደብዳቤውን ቃል በቶሎ አስተርጉመው በውስጡ የሚለው ቃል ፡ «የፈረንሣይ ዜጎች የሆኑት ካቶሊኮች ያኗረቸው መብት

እንዲጠበቅ» የሚል ስለ ነበረ፣ በዚህ ተናደው ንጉሠ ነገሥት የአውሮፓውያንን መንግሥት ተንኮላቸውን ዐውቀዋለሁ ። ከሁሉ በፊት ሚሲዮናውያን፣ ቀጥሎ እነሱን የሚጠብቅ ቆንሲል፣ ከዚያ የሚዋጋ ወታደር ይልካሉ' ያሉት ያን ጊዜ ነው» ይላል ። ከዚህ በኋላ፣ በዚህ ቅያሚ እንደሚያስፈልገው ነግረውት በመስከረም 28 ቀን 1863 ዓ. ም. ካገር አስወጥተውት ወደ ምጥዋ እንደ ሔደና ቀጥሎም ከመንገድ መልሰው ሊያስሩት ሲሉ፣ ለጥቂት አምላጦ ምጥዋ በቆየበት ሰዓት፣ «ጳጳሱ አቡነ ሰላማ መከረው ባያስቀሩልህ ኖሮ ንጉሠ በእግረ ሙቅ ሊያሳስሩህ ነበር» የሚል ደብዳቤ ከሚሲዮናዊው ከሄንሪ ስተርን እንደ ደረሰው ያመለክታል ። (1)

የሆነ ሆኖ፣ በዚህ ዐይነት ያዩ ቴዎድሮስ ከእንግሊዝና ከፈረንሳይ ጋር ያላቸው ግንኙነት እየተበላሸ ሔደ ። በንጉሡ ፊት የተጠላው ቆንሲሉ ለግን ለጥቂት እጁን ከእስራት አድና ወደ ምጥዋ ሲገባ፣ በፊታቸው ሞገስ እንደ ማግኘት ብሎ የነበረው አገሰት ባርዴል በጉንደርም፣ በደብረ ታቦርም የቋንቋ ሊቅ ሆኖ እያስተማረም ወዳዩ ቴዎድሮስም ገባ ወጣ እያለ ቆየ ። በኋላም 'ጉዞ በአባሻ ፈላሾች መካከል' በሚል አርእስት የጻፍሁት መጽሐፍ ውስጥ ንጉሡን ደስ የማያሰኝ ቃል አለበትና ከሳጥኔ ውስጥ አምጣልኝ» ብሎ ስቴርን ቢለምነው፣ ባርዴል እሺ ብሎ መጽሐፉን ለስቴርን በመስጠት ፈንታ ራሱ ወደ ንጉሡ ወሰደ፣ «..... ንጉሡ ከነገሥታት አይወለድም ፤ ያንዲት ደሃ ኮሶ ሻጭ ልጅ ነው ። ጠባዩም እንደ ዐውሬ ጨካኝ ነው» የሚለውን ቃል ከምዕራፉ ለይቶ ወደ አማርኛ ተርጉሞ ፣ ሌላም ቃል እየጨማ መረ ለንጉሡ ነግሮ ስቴርን ያስጠመደና ያሳሰረ እርሱ መሆኑን ዋልድሜዩር በዝርዝር ጽፎታል ። (2)

ባርዴልም ይኸን በመሳሰለ ባለሟልነት ከንጉሡ ጋር በመልካም ግንኙነት ከቆየ በኋላ በመጨረሻ የመኳንንቱ ክዳት ከውስጥ፣ የአውሮፓውያኑ ነገሥታት አለመተባበራቸው ከውጭ ብስጭታቸውን ባባሰው ጊዜ፣ ወዳጆቻቸውን እነዋልድሜዩርን ሲያስሩ እርሱንም ወደ መቅደላ ልከው አሰሩት ።

1 Theodore II - Le Nouvel Empire D'Abyssinie - pp. 138-162
 2 Ten Years with King Theodore - pp. 80 - 82

ምዕራፍ ሐያ ዘጠኝ

ከእንግሊዝ መንግሥት ጋር የጠቡ ለዝግመር፣ የቆንሲል ካሚርን መታሰር፣ የሆርጮዝ ራሳም ተልቦ መምጣትና አብሮ መታሰር

ካሚርን በጉንደር ቤተ መንግሥት በሰነበተበት ሰዎን እንከብካቤ ሲደረግለት ከቆየ በኋላ፣ ወደ እንግሊዝ አገር ለመሔድ ማሰቡን ለዐፄ ቴዎድሮስ ስለ ገለጠላቸው፣ እርሳቸውም ገና አስቀድሞ ጥሎውደንን ወይም ሌላ ሰው ገጸ በረከት አሲዘው ወደ ሉንዶን ለንግሥት ሺክቶርያ አሳባቸውን በትክክል የሚገልጽ ደብዳቤ ለመላክ ምኞት ነበራቸውና አሁንም ለጠቡ መነሻ የሆነችውን ደብዳቤ ለንግሥት ሺክቶርያ እንዲያደርስ ሰጡት ። በርሳቸው ግምት ራሱ ወደ ሉንዶን ሔደ፣ ደብዳቤውን ለንግሥቲቱ አቅርቦ፣ በቃሉም አስተናብሮ ተርኮችን የሚወጉበት መሣሪያ ይዘላቸው እንደሚመለስ፣ ያም ቢዘገይ ከእንግሊዝ መንግሥት በኩል የማበረታቻ ቃል እንደሚያመጣላቸው ሐሳብ ነበራቸው ።

በ1855 ዓ. ም. በጥቅምት 20 ቀን ይባባ (ጉጃም) ሳሉ ለንግሥት ሺክቶርያ በጸፉት ደብዳቤ በኢትዮጵያ ዙሪያ የጥንት ነገሥታት ባሕር ነጋሽ እያሉ ይሾሙበት፣ ይኸሩበት የነበረው የቀይ ባሕር ዳር አካባቢና ወደቦቹን የያዙትን ተርኮች ለግስለቀቅ ጽኑ ፍላጎታቸው መሆኑን በመግለጽ እንደዚህ አሉ ። «ተርኮች ግን ያባቶቹን መሪት ዕቀቱ ብላቸው እምቢ ብለውኝ፣ በእግዚአብሔር ኃይል ይኸው ልታገል ነው ። እነ አቶ ቡላዲን (ፕሎውዲን) እነ ሊቀ መኳስ ዮሐንስ ዩክርስቲያን ንጉሥ ታላቅ ሰው ክርስቲያን የሚወዱ አሉ እናስተዋውቅሃለን እያሉኝ እጅግ እወዳቸው ነበረ፣ የርስዎን ወዳጅነት ያገኘሁ እየመሰለኝ ። ሞት አይቀርምና የጠሉኝ ሰዎች እኔን ይከፋው ሲሉ ገደሉዋቸው ። እኔም በእግዚአብሔር ኃይል ደመኞቼን አገድሳለተው ፈጀሁዋቸው ። የገዛ ዘመዶቼን (እነ ጋረድን) በእግዚአብሔር ኃይል የርስዎን ዝምድና ስፈልግ» ካሉ በኋላ፣ «ተርኮች ከባሕር ላይ ሁነው መልክተኛዬን አናሳልፍም ብለው ቸግሮኝ ሳለ

ቆንሰል ኬምርን (ካሚርን) መጣልኝ፣ ወረቀትና የፍቅር በረከት (ገጸ በረከት) ይዞ = በእግዚአብሔር ኃይል እጅግ ደስ አለኝ = ... አሁንም መላክተኛዬን ከቆንሰል ኬምርን ጋር የፍቅር በረከት ይዞ እንዳልሰደው ቱርኮች በባሕር ላይ የማያስተላልፉልኝ ሆነ = አሁንም እንዲህ ባለ ሥፍራ እከሌ ይቀበለው ብለው ይላኩብኝ = ምላሹን ቆንሰል ኬምርን ይዘልኝ ይምጣ = እናንተም ተገፋልኝ (ግፊን ተመልከቱልኝ) እስላም ቱርክ አጠቃህ (ላጥቃህ) ሲለኝ»⁽¹⁾ ሲሉ ደምድመዋል =

ይኸን ደብዳቤ ለቆንሰል ካሚርን ከሰጡት በኋላ፣ ባልደረባና መንገድ መሪ ሳሙኤል ጊዮርጊስን ጨምረው ሲሰዱት ንጉሠ ነገሥቱ ተስፋ እንዳደረጉት ወደ ሎንዶን ይዞ አልሔደም = ነገር ግን፣ የቱምድሮስን ደብዳቤ በሌላ ሰው እጅ ሎንዶን ለውጭ ጉዳይ ቢሮ እንዲያደርስለት ሰጥቶ እርሱ ወደ ቦንስ ሔደ = በቦንስ ጤንነት ስላጣ ምጥዋ ከርሞ፣ ከምጥዋም ወደ መተማሔዶ፣ ከዚያ እንደ አው. አቆ. 1863 ዓ. ም. በጭልጋና በደምቢያ ወደ ጎንደር መጥቶ አዘዘ ላይ ከንጉሠ ነገሥቱ ጋር ተገናኘ =⁽²⁾

ሲመለስ ከንግሥቱ የበቃ መልስ ባለግምጣቱ ብቻ ሳይሆን፣ ምጥዋና መተማሰስን በሰነብተበት ጊዜ ከግብጾቹና ከቱርኮች ጋር ስለ ቦንስ፣ ስለ ሌላውም ስለ እንግሊዝና ስለ ቱርክ፣ ስለ ግብጽ የንግድና የፖለቲካ ንግግር ሲነጋገር መሰንበቱን ተመልሶ ከመጣው ከሳሙኤል በዝርዝር ሲሰሙ፣ እንግሊዝ በርሱ አማካይነት ከጠላቶቻቸው ጋር እንደ ተሻረከባቸው ገመቱት = ምናልባትም ሳሙኤል አብዛዝቶ፣ ሁሉንም አክፋፍቶ፣ ያልሆነውን ሁሉ ጨግምሮ ነግሮአቸው ይሆናል = ሳሙኤልም በባልደረባነቱ ላይ የንጉሠ-ም ሰላይ ጭምር እንደ ነበረ በስተርን መጽሐፍ ተጠቅሶ ይገኛል =⁽³⁾

ስለዚህ ቂማቸውን በልባቸው እንደ ያዙ የመዝናኛው ቀን ግንኙነት በመከባበርና በሰላም ካለፈ በኋላ፣ ለሁለተኛ ጊዜ በተገናኙበት ቀን የጥያቄያቸው አለመግላትና የርሱም ከቱርኮች

1 የኢትዮጵያ ታሪክ ካይ ቱምድሮስ እስከ ቱ.ጋ.ሥ. ዓነኛ እትም ገጽ 26—27
 2 Record of the Expedition of Abyssinia - Major T. J. Holland Vol. 1, pp. 7-12 - Narrative of Captivity in Abyssinia - E. Blanc Chapter II.
 3 Captive Hissionary p. 48.

ጋር መሰንበት ቆርቋሯቸው፣ «ለሙያ» ለንግሥት ሸክታሪያ የላከሁትን ደብዳቤ አንተ ራስህ ወሰደህ በእጃቸው ሰጠህ ወይስ ለሰው ላክኸው?» የሚል ጥያቄ አቅርበውለት፣ «የለም እንዲፋጠን በባቡር (በመርከብ) ልኬ ምላሹም በቶሎ ስለ ደረሰኝ፣ ይኸው ይገሮ መጣሁ» ብሎ መለሰላቸው = «ምነው ራስህ ሳታደርስ?» ብለው ቢወቃቅሱት፣ ሰውዬውም ከዚህ በፊት እንዳልነው በባሕርዩ ግልፍተኛ ብጤ ኖሮ «..... ከኔ ላይ ምን አለዎት? የታላቁ ዓለምን የሚያንቀጠቅጠው የእንግሊዝ መንግሥት ወኪል ነኝ እንጂ፣ የርስዎ መላክተኛዎም ሚኒስትርዎም አይደለሁም»⁽¹⁾ ብሎ ሲመልስላቸው፣ ያንጊዜውን የርሳቸውም ግልፍታ የባሰ ሆኖ በቁጣ ተፈነቀሉ =

ሁኔታውን የዘመኑ ጸሐፊ በራሳቸውና በዘመኑ አነጋገር እንደዚህ ሲሉ መዝግበውት ይገኛል = «..... ዐፂ ቱምድሮስ በፋከራ አልጋዎ (ወንበር ወይም ዙፋን) ሊሰበር እስቲቀርብ ይንደቀደቁ (ይርክሩ) ዝመር = 'እኔ የመደሳ ልጅ! አንተ ነጭ!..... እኔ እንጅህ (ንቀኸኝ) ነው የኔን ደብዳቤ በጅህ አለመስጠትህ? አሉና በል ንዛ ያዘው» በማለት በጥፈ እየመቱ ወታደሮቹ አሰሩዋቸው፣ ለብረራቸው የነበሩም የእንግሊዝ ሰዎችም ታሰሩ = «እንኳን ይኸ አንድ ነጭ..... ወታደር እሱዎ ራሱዎ (ሸክታሪያ) ብትሆን ባሕር ተማምና ነው እንጂ፣ መጥታ ተሚዳ ላይ አትገጥመኝም = እኔ አንድ የናቱ!» ብለው ፎክሩ =⁽²⁾ በኋላ ከተጨመሩት ጋር በመቅደላ የታሰሩት ከካሚርን ጋር 4 እንግሊዞችና 2 ጀርመኖች፣ 2 ፈረንሳዮችና አንድ ኢጣሊያዊ፣ በድምሩ 9 ሲሆኑ፣ በጋፋት ደግሞ 8 የሚሆኑ ሚሲዮናውያንና አገር መርግሪዎች ይገኛሉ =⁽³⁾

የእንግሊዝ መንግሥት የቆንሰሉን የካሚርንን፣ እንደዚህ ሁም የስተርንና የርዜንታልን መታሰር እንደ አው. አቆ. በ1864 እንደ ሰማ ወዲያው ጦር ለመላክና በኃይል ለማስፈታት ምንም ዐይነት እርምጃ አልወሰደም = ግዛቱ በዓለም ላይ ያለመጠን ሰፍቶ በአውሮፓም፣ ከፈረንሳይም፣ ከመስኮብም ጋር የጠብ ውዝግብ እየተፈጠረ ሙሉ የሰላም ጊዜ አላገኘም ነበር = ነገር ግን፣ ሁሉንም በትዕግሥት ችሎ የእስረኞቹም ሕይወት አደጋ ላይ እንዳይወድቅ ሲል፣ ሌላ የምሥራቅንና የአፍሪካን ዐመልና ጠባይ

1 His. Pol. et Religieux - J.B. Coulbeau PP. 448—450
 2 ያጠ. ቱምድሮስ ታሪክ ቱዚላ ያሳተመው..... ገጽ 30—31
 3 The British Captives in Abyssinia - Charles T.B. p. 204.

የሚያውቅ ሰው መርጦ ለመላክና ንጉሡን በማባባል እስረኞችን በሰላም መንገድ ለማስፈታት ወሰነ ።

ለዚህም ተግባር ይመጥናል ተብሎ እምነት የተጣለበት ሆርመዝድ ራሳም የሚባል የመካከለኛው ምሥራቅ (ሶርያ - ኢራክ) ተወላጅ ነው ።⁽¹⁾ እርሱም ተቀማጭነቱ ኤደን ሆኖ የእንግሊዝ የፖለቲካ ወኪል ረዳት ነው ። ከርሱም ጋር ዶክተር ሄንሪ ብላንክ በሶምቤይ የጦር ህራዊት ሐኪም ፣ የመቶ አለቃ ፕሪዶ በሶምቤይ የጦር መኩንን ተጨምረው እነዚህ ከኤደን ተነሥተው ምጥቆ ሲደርሱ የአርኪቆ ፣ የናይቡ ዘመድ ፣ መንገድ እንዲመራቸው ተጨምሮ እ. ኤ. አ. በ1865 ከምጥቆ በሶንስ ፣ በከረን ፣ በከሰላ ፣ በመተማ በኩል አድርገው በጥር ወር 1866 ዓ. ም. ንጉሡ በዘጌ አጠገብ (ቆራጣ) ላይ ሠፍረው ሳሉ ደረሱ ። በደረሱም ጊዜ ቁጥሩ 10,000 የሚደርስ የፈረሰኛ ወታደር ተሰልፎ ፣ እነርሱም በሰልፈኛው መካከል ዐልፈው በቅድሚያ ራስ እንግዳ ተቀብለው ፣ ንጉሡ ነገሥቱ ወዳሉበት ወስደው አገናኝተው ፣ ከንጉሡ ጋር በደስታና በክብር የሰላምታ ልውውጥ ከተደረገ በኋላ ፣ ከንግሥት ሸክተርያ የተላከውን ደብዳቤ አቀረቡ ። ደብዳቤው የተጻፈው በእንግሊዝኛ ስለ ነበረ ፣ በቅድሚያ ራሳም ራሱ ወደ ዐረብኛ ከተረጎመው በኋላ ከዐረብኛ ወደ አማርኛ ሳሙኤል ጊዮርጊስ ተርጓሚያቸው ተርጉሞ አቀረበላቸው ።⁽²⁾

ደብዳቤው ባጭሩ የሚለው ፣ «ካሚሮንን ሾሚ መላኬ በሁለታችን መካከል ወዳጅነት እንዲፈጥር ነበር ። አሁንም ራሳምን ልኬዋለሁና እስረኞቹን ፈትተው ከነራሳም ጋር ሲልኩልኝ ፣ በሁለታችን መካከል ወዳጅነት ታደሱ የጠየቁኝንም እፈጽማ ለሁሉም የሚል ነው»⁽³⁾ ነገር ግን ፣ ዐፄ ቴዎድሮስ የመሰላቸው ራሳም በካሚሮን እግር ከርሳቸው ጋር ለመቀመጥ እንደ መጣ ነው ።

ራሳም ከመጣ ዝምሮ እስኪታሰርና ከታሰረም በኋላ በርሱና በንጉሡ ነገሥቱ መካከል የነበረው ግንኙነት በጣም

1 Sarzec Gustave "Le Regne de Yohannes" በሚባለው መጽሐፍ 55 ገጽ ላይ የአርመን ተወላጅ ያደርገዋል ።
* ይህ ሰው ጊዮርጊስ ሳሙኤል የሚባል የሰናፊ ተወላጅ ወደ ግብጽ ሔዶ በዐረብኛ የሠለጠነ አማርኛም የሚያውቅ ነው ።
2 A Narrative of Captivity in Abyss. H. Blanc - Chap. IV - The Abyssinian Expedition - Markham - Chap. III pp.91-128 - Ten Years With King Theodore in Abyssinia - Th. Waldmeir - Chap. VIII.

የወዳጅነት መልክ እንደ ነበረው ፣ ከሚጻጻፉበት ደብዳቤ ላይ በትክክል ይታያል ። ራሳም ከጓደኞቹ ጋር ጣና ባሕር ዳር ቆራጣ በነበረበት ጊዜ ንጉሡ ነገሥቱ በነልጅ አብተውና ፣ በነሳሙኤል ጊዮርጊስ አማካይነት ከንጉሡና ከመብሉ በቀር ደስ እንዲለው እያሉ ያንበሳ ግልገል ሳይቀር ሰደውለት ነበር ። በጻፉለት ቁጥር እርሱን «ወዳጅ ፣ አማካሪዬ» እያሉ በሰላምታ ደብዳቤያቸውን ከዝመሩ በኋላ ፣ «ወንድሞችህን እነ ሐኪም ብላንክን ፣ እነ አቶ ፕሪዶን እንዴት ለነበታችሁ አለ በልልኝ» ማለት የዘወትር ልግ ዳቸው ነበር ። የሰጡትም ጥሪ ገንዘብ እስከ 10,000 ብር መድረሱን ዋልደማዩር በመጽሐፉ ያረጋግጣል ።⁽¹⁾

እርሱም በበኩሉ ተወላጅነቱ በመካከለኛ ምሥራቅ እንደ መሆኑ መጠን እንደ ፈረንጅቹ ኮራ ያለ ሳይሆን ፣ ምንም እንኳን ንጉሡ ነገሥቱ በባዶ እግራቸው የሚሔዱ ፣ አለባበሳቸውና የቤተ መንግሥታቸውም ፣ የሥነ ሥርዓቱም ዐይነት ለርሱ ዐይን ዝቅ ያለ ቢሆንና በልቡ ቢንቅ ፣ የልቡን በልቡ ይዞ ጉንበስ ቀና እያለ በተገናኙ ጊዜ በትሕትና እጃቸውን እየሳመ በታላቅ አከባቢ ነበር የያዛቸው ። ዓላማውም በዚህ ዐይነት አቅጥም እስረኞቹን ለማስፈታት ነበር ።

በንጉሡ ነገሥቱ በኩል ዋናው የመጣበት መሠረታዊ አላብ ቆንሲል ካሚሮን ስለ ታሰረ ለማስፈታት መሆኑን ስለሚያውቁ ፣ የታሰረበትን ምክንያት በወቀሳ መልክ ሲዘረዝሩ እንደዚህ ብለው ጽፈውለታል..... «የንግሥት መልክተኞች መጥተናልና ተቀበሉኝ ብሎ ላከብኝ..... ደስ ብሎኝ ምጥቆ ድረስ ሰው ሰድጄ አስመጣሁት ። ሚጫ ደብረ መይ..... ሲደርስ መኳንንቶች ወጥተው ተቀበሉት ። መድፍ አስተኮስሁ ፣ እንዳገራ ሥራት (ሥጋጃ) አገጥፌ ተገናኝሁት..... ቴርኮች አገራን ይዘውብኝ ባላንጋራ ሆነውብኛልና መርከብ የለኝ ፣ በባሕር አልችላቸውም..... የምሰደውን በረከት (ገጽ በረከት) ለንግሥት ሸክተሪያ ሎሌዩን የሚቀበለኝ ሰው ይስደዱልኝ ብዬ..... ደብዳቤ ሰጥቼ ሰደድሁት ። ተወዲያ (ከእንግሊዝ አገር) ተላክሁ ብሎ የመጣበትን ከዚህ ተማክሮኝ የሔደበትን ጉዳይ ትቶ ፣ ከቴርኮች ከማይወዳኝ ሰዎች ሔዶ ሲያዋርደኝ ሲገባኝ ሰንብቶ መጣ ።

1 Idem pp. 89

የሰጠሁ የፍቅር ደብዳቤ ምላሹ ሄት (ዩት፣ ወደት) አለ? ምን ይዘህ መጣህ? ብዬ ብጠይቀው፣ እንጂ አላውቅም አለኝ። እንግ ዴውስ የወዳጅም (የእንግሊዝ ንግሥት) ሎሌ አይደለህ..... ብዬ አሰርሁት። ይኸን አሌ ቢላህ (ቢክድህ) በቃሉ ጠይቀው.....» ብለው በዝርዝር ከጻፉለት በኋላ በዚህና በሌላ ደብዳቤ ላይ፣ «በሁለታችን መካከል ጥፋተኛውን መርምራችሁ አስታርቁኝ» የሚል ይገኝበታል። (1)

ይኸን የመሰለ መልካም ግንኙነት ከመሠረቱ በኋላ፣ ዐፄ ቴዎድሮስ እነ ካሚሮንን ፈትተው ለመልቀቅ ወሰኑ። እርሱንም ለማስደሰት ፈትቼልሃለሁ ብለው ከነገሩት በኋላ፣ እስረኞቹን መልክተኛ ልከው አስመጧቸው። በኋላ ግን፣ ሁኔታዎችን እንደገና አመዛዝነው እንኳን ካሚሮንን ሊለቁ እርሱንም ከነተክታዮቹ አሰሩት።

ያገራችን ጸሐፊ ስለ ራሳም አመጣጥና ስለ መታሰሩ እንደ ዚህ ሲል አመልክቷል። «..... ሦስቱ ቆራጣ በሚባለው ሠፍረው ሳሉ ወዳጤ ቴዎድሮስ መጡ። ንጉሡም በክብረት (በክብር) ተቀበሏቸው። የንግሥትን ደብዳቤና ያመጡትንም ግምጃ ምን ጣፍሞ ማተያያዥ ሰጡና ንጉሡም ፈታቸው (*) ብርሃን አድርገው ያሜውቷቸው ዝመሩ። ራሳም አሳምረው (ስለ እስረኞቹ መፈታት) ተናገሩ..... ንጉሡም እሺ ያልከኝን አደርጋለሁ፤ ካምሮንም (ካሚሮንን) ፈትቼ እሰጥላለሁ ብለው ተናገሩ። አቶ ራሳምም እጅ ነሡ።..... ከዚህ በኋላ ዐፄ ቴዎድሮስ በታንኳ ሆኑና ራሳምም ከሰዎቻቸው ጋር ሁሉም ከቆራጣ ወደ ዘጌ ባሕር ለባሕር አርገው ዓሣ ወጋሮችም (አጥማጆችም) በመቃጠን ሰው ሰው የሚያህል ዓሣ እያወጡ፣ ወይጦም ጉማራ እየገደለ እነዚህ ሁሉ እያመጡ ለእንግሊዞች እየሰጡ..... እንግሊዞቹም ደስ ብሏቸው ነበር።..... ከጥቂት ቀን በኋላ..... ንጉሡ ራሳምን ከሰፈራቸው አስጠርተው አምጥተው፣ የምሥራች ኩንሱል ኬምሮን ከነሰዎቹ ተፈትቶ ቆራጣ ገባ አልዋቸው። ምስተር ራሳምም የንጉሡን እጅና እግር ሳሙና፣ «እንግዲህ የጃንሆይና የንግሥት ፍቅር

1 Iol mass eur F 103/45
* አጻጻፉ የትግራይ ተወላጅ መሆኑ የሚያስታውቀው ፈታቸውን በግለት ፈንታ 'ን' ን ሳይጨምር 'ፈታቸው' ይላል።

እስከ ልጅ ልጅ ያልፋል» አሉና ፍሥሐ አደረጉ።..... ጌታ ራሳም በነገታው ወደ ንጉሥ ሔዱና እጅ ነሥተው ቆመው..... እስረኞቹ ተዚህ መጥተው ይሰናበቱ ወይስ በዚያ ይሔዱ ብለው ጠየቁ። ንጉሡ «አንድ ጊዜ ላንተ ስል ምሬልሃለሁ፤ በወድያ ይሔዱ እንጂ ተኔ ምን ጉዳይ አላቸው.....» አሉ።..... ራሳም ወደ እስሮቹ ጃንሆይ ስለ ንግሥታችን ፍቅር ብለው ምረቀች ሁዋልጸኢኔ ከንጉሥ ተሰናብቼ እስከመጣ ድረስ በደምቢያ መንገድ ተጓዙ ብለው ላኩ..... ሁለት ሦስት ቀን እንደ አደረጉ (እንደ ተጓዙ) ያለ ቀን ለምን ሰደድሁዋቸው የሚል ጠጠት በሆዳቸው (በቴዎድሮስ) ገባና የሰይጣን ምክር ሲመክሩ አድረገው፣ በማለዳ ራሳምን ጥራ አሉና ራሳም ተጠርተው መጡ። ሊያሰናብቷቸው መስሎዋቸው ደስ እያላቸው ሔደው ተንጉሡ ፊት ቆሙ። ንጉሡም በቁጣ ቃል «ምንው እስሮቹ ከኔ እጅ ሳይነሡ ሰደድሃቸው» አሉዋቸው። አቶ ራሳምም አንተ እንደ ወደድህ ሰደዳቸው እንጂ፣ ከኔ ምን ጉዳይ አላቸው ብለው መንገድ መሪ ሰጥተው አልሰደድዋቸውም እንዳይሉ ፈሩና ሆዳቸው እያወቀ እንዲህ ብለው መለሱ። «ጃንሆይ ኃጢአተኛ ሰው በእግዚአብሔር ፊት መቆም አይገባውም..... ንጉሥን የበደለ ደግሞ፣ እንዲያነው ብዬ ጃንሆይን ስለ በደሉ፣ ከንግሥታችን ከገቡ ወዲያ በፍርድ ቅጣት አይቀርላቸውም..... ብዬ ሰደድሁዋቸው» ብለው ተናገሩ።

ዐፄ ቴዎድሮስም፣ «እኔ የመይሳ ልጅ፣ አንቺ፣ ኮርተሽ ያንቺ ሰዎች ከኔ እጅ እንዳይነሡ ሰደድሁ ታልሽ ንሣ ያዛቸው» አሉና ሦስቱም ተያዙ። ራሳም፣ ፕሪዶ፣ ብላንክ..... የተጓዘውን እስሮች መልሱ አሉና ተመልሰው መቅደላ የነበሩት ሁሉ በሰንሰለት ገብተው በዘበኛ ይጠበቁ ዝመር።» (1)

ዐፄ ቴዎድሮስ፣ የእንግሊዝን መልክተኞች ሁሉ በቅድሚያ በታላቅ ክብር፣ በሰላምና በከፍተኛ መስተንግዶ ሲያንከባክቡ ከቆዩ በኋላ፣ በመጨረሻ በራሳቸውም የሰሜት ለውጥ ወይም በሰው ምክር እየተመሩ ማሰራቸው፣ የዚህም የመለዋወጥ አቅዋሚዎቻቸው ወደፊት በርሳቸውም፣ በሰዎቻቸውም ላይ አደጋ እንደ ሚያስከትል አስቀድሞ የተገነዘቡት አይመስልም።

1 ያጤ ቴዎድሮስ ታሪክ ፋዚላ ያላተመት ገጽ 32-36

በዚህ በሬት እንዳመለከትነው፡ የቤተ ክህነቱም የቤተ መንግሥቱም መሪዎች የውጭ አገርን ሁኔታ የየመንግሥታቱን ኃይል እንደማያውቁ፡ የእንግሊዝም የዚህን ዘመን የምድር ጦሩን የባሕር ኃይሉን የሀብቱን ብዛት በእስያ፡ በአፍሪካ፡ በአሜሪካ ያለውን የግዛቱን ስፋት በደንብ ያጤኑት አይመስልም ። ላይ ቴዎድሮስ ለመኳንንቶቻቸው ዜጎቹን ስናስርና ስናንገላታ ጦር ልኮ ሊያጠቃን ይችላል የሚለው ግልጽ አሳብ የተሰወረ ይመስላል ።

ደግሞ፡ ጠቅላላ ያገሪቱ ሁኔታ በማናቸውም መስክ ኋላ ቀር እንደ መሆኑ መጠን እርሳቸውም፡ መኳንንቶቻቸውም ከኢትዮጵያ መንግሥት የበለጠ ኃያልና ክርስቲያን መንግሥት፡ ከቴዎድሮስ የበለጠ ንጉሠ ነገሥት በሌላው ዓለም አለ ብለው ከልብ አያምኑም ። ተናጋሪ ቢኖርም አይቀበሉም ። ይኸን የኩራት ስሜት በቤተ መንግሥቱም፡ በቤተ ክህነቱም መኖሩን የሚያውቁት፡ የውጭ አገር ሰዎች በአድርባይነትና በሰላም ለመኖር ወይም ላለመጣላት ሲሉ ከኢትዮጵያ የበለጠ አገር አለ ላለማለት ይጠነቀቃሉ ።

ጉልዮሞ ግላያ የሚባሉት ከኢጣልያ አገር መጥተው ከራስ ዐሊ ጋር ለመገናኘት መስፍኑ ወደ ሰፈሩበት ወደ ደብረ ወርቅ (ነጃም) ሔደው ሳሉ፡ ራስ ዐሊ ቀደም አድርገው ገሩን ቤል (የሐንስ ቤል) የሚባለውን የግልታ ተወላጅና የእንግሊዝ ዜጋ የኢትዮጵያን ባህል ዐውቃለሁ የሚለውን እንደ ላኩላቸውና ይኸው ቤል «..... ከራስ ዐሊ በምትገናኝበት ጊዜ ስለ አውርጋ መንግሥታት የተጠየቅህ እንደሆነ፡ ከናንተ መንግሥት የበለጠ አለ ብለህ ከመናገር ተጠንቀቅ» ብሎ እንደ ነገራቸው ገልጸውታል ።(1)

አንባቢ እንደሚያስታውሰው፡ ራስ ዐሊ ከቴዎድሮስ ተዋግተው የተሸነፉለት ይኸው ቤል ከፕሎውዴን ጋር በቴዎድሮስ ከተማረኩበት ጊዜ ዝምሮ ዋና ባለሟልና አማካሪ ሆኑ ። ፕሎውዴን ወዳገሩ ሲሔድ ሲል በነጋረድ ክንፋ ከተገደለ ወዲህ

ገሩን ቤል ስሙ እንደ ኢትዮጵያ አጠራር የሐንስ ተብሎ የኢትዮጵያ ሴት አግብቶ እንደ ኢትዮጵያዊ መኩንን እየበላ፡ እየጠጣ፡ እየለበሰ፡ በመጨረሻም ከባለሟልነቱ የተነሣ የሊቀ መኳኒነት ማዕረግ አገኝቶ እሱም በነጋረድ ክንፋ እስከ ተገደለበት ድረስ ለዐይ ቴዎድሮስ የትርብ ረዳት ሆኖ የኖረ ነው ።(1) በዚህ ምክንያት እርሱም ቁጠውና የሚወዳቸው ንጉሠ ነገሥት ትር ብሏቸው እንዳያርቁት ወይም እንዳያስሩት የሥልጣኔውንና የዕውቀቱን ወገን ብቻ ገልጦ ይሆናል እንጂ፡ የእንግሊዝ የጦር ኃይል ከር ስም ይበልጣል ብሏቸው አያውቅም ብሎ ለግመን ይቻላል ።

የውጭ አገር ትምህርት በተባራሪ የተሰሙ አንዳንድ ያገር ተወላጆች እንደ ሳሙኤል ጊዮርጊስ፡ እንደ ወልቃይቱ ብሩ፡ እንደ ማገደረ ቃል ያሉ ቢኖሩም ያገራቸውን መሪዎች ስሜት ስለሚያውቁ፡ «እንግሊዝ ኃያል መንግሥት ነው ፤ ዜጎቹን ሲያስሩበት ጦር ልኮ ያጠቃዎታል» ብለው ሐቁን ተናገረው ለመምከር አይደፍሩም ። በዚህም ጊዜ፡ በተለይ ሽፍታም በበረከተበት፡ እርሳቸውም ትጣት ባበዙበት ሰዓት የሚፈራቸው እንጂ፡ የሚወዳቸውና እውነቱን ነገራቸው የሆነ ይሁን የሚሉ አፍቃሪ ወዳጅ ያላቸው አይመስልም ። ሁኔታው አሳዛኝ ነው ።

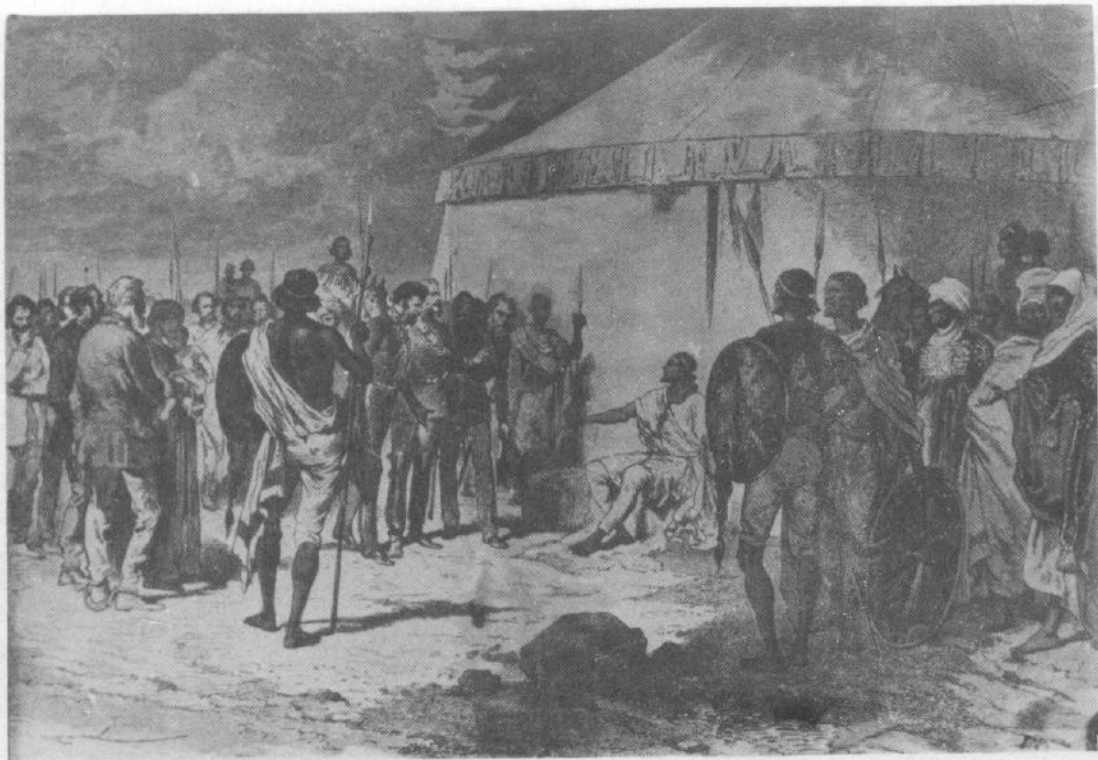
1 I miei trentacinque anni.....Vol. I - Chap. XIV p. 106.

1 A Narrative of Captivity in Abyssinia H. Blanc Chap. II pp. 24-28

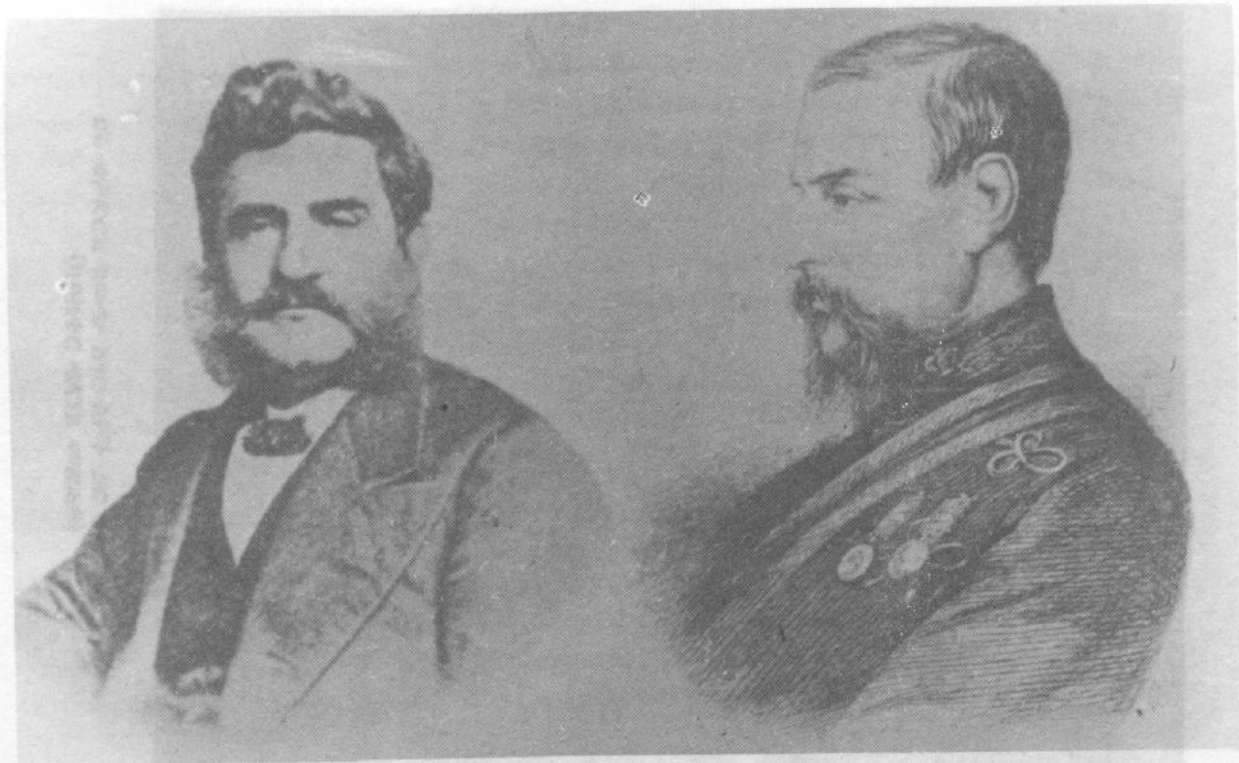

የመቅደላው እስር ቤት
(ከዶክተር ብላንክ መጽሐፍ)

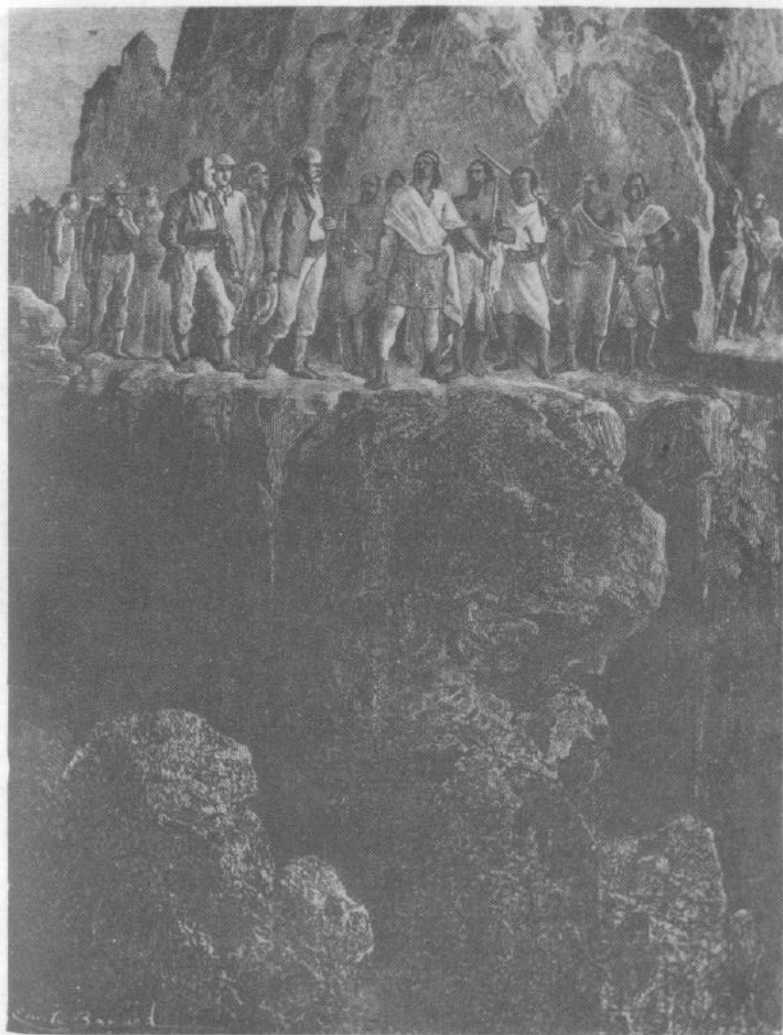
በግብርና ዘመናዊ ስርዓት
(ከግብርና ዘመናዊ ስርዓት)

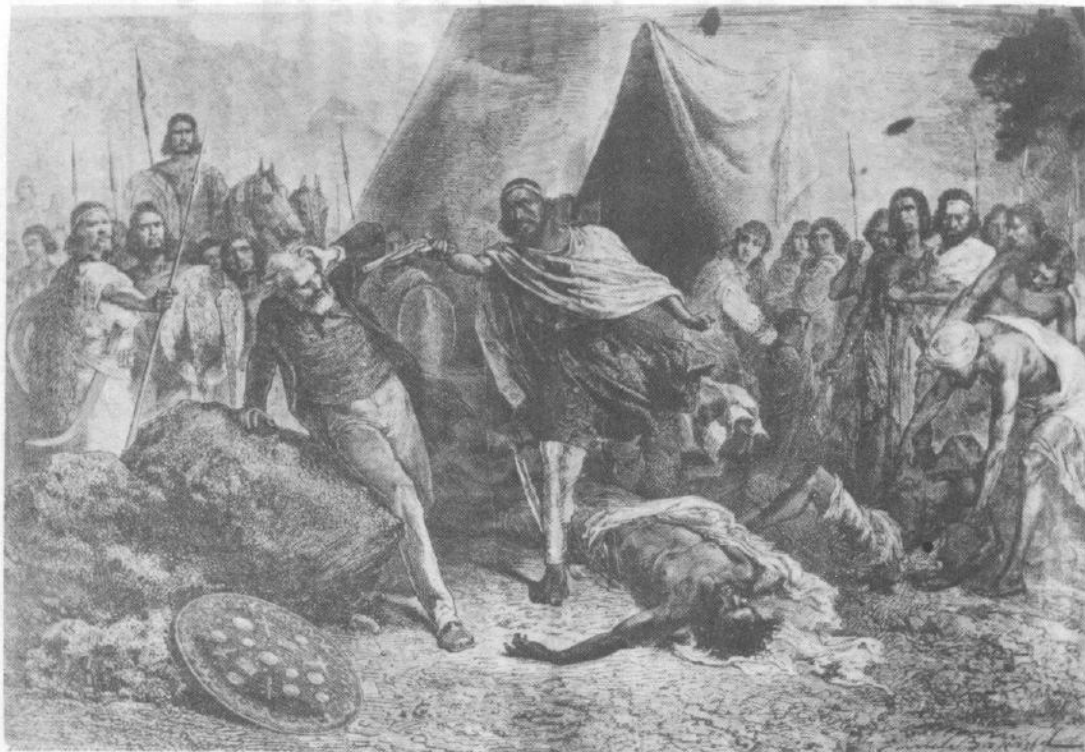
ወደ ቴዎድሮስ ሆርመን ራሳምን ሲቀበሉ
(ከዶክተር ብላንክ መጽሐፍ)

ሚስተር ሆርመን ራባም ከኩኔል ሚርዊር ጋር
(ከሊቲር ዱ ሞንድ መጽሐፍ)

ዐፄ ቴዎድሮስ ከውጭ አገር ሰዎች ጋር በመቅደላ አፋፍ
(ከዶክተር ብላንክ መጽሐፍ)

ዐፄ ቴዎድሮስ በሐንጋሪ ስተርን ላይ ሽጉጥ ሲቃጠ-
(ከለቀር ዱ ዋንድ መጽሐፍ)

ምዕራፍ ሠላሳ

የጣርቲን ፍላጅ ወደ ሱንዶን መላክ፣ ስለ እስረኞቹ ጉዳይ በእንግሊዝ ባለሥልጣናት መካከል የተደረገው ውይይትና የመጠረኻው ወታደራዊ ውሳኔ።

ራሳም፣ ከዚህ ቴዎድሮስ ጋር በስምምነት በነበረበት ሰዓት ብዙ ጊዜ ይነጋገሩበት፣ ይወያዩበት የነበረው መሠረታዊ ጉዳይ በንጉሠ ነገሥቱ በኩል አሠልጣኝ የእጅ ብልሃተኛ፣ የጦር መሣሪያ ራሱ ሠሪና አስተማሪ ከእንግሊዝ መንግሥት የግጥም ሲሆን፣ በራሳም በኩል ያለው የእንግሊዝን ቆንሶል ዜጎች አስፈትቶ ወዳገሩ የመመለስ ሐሳብ ስለ ነበረ፣ ይኸም ወደ ፍጻሜ ቀርቦ ለመሔድ መንገድ ከዠመሩ ወዲህ በምን እኳኋን ነገሩ ደፍርሶ ሌሎችን ሊያስፈታ የሚችል ራሳም በመጨረሻው ራሱ ታላሪ መሆኑን ባለፈው ተመልክተናል።

ቀደም ሲል እንዳመለከትነው፣ ከመታሰሩ በፊት ግን ንጉሠ አሠልጣኝ የመፈለጋቸውን ጉዳይ አጥብቀው ስለ ያዙት፣ በንጉሠ ነገሥቱና በራሳም ስምምነት የዚህን ጉዳይ ወደ ሱንዶን ሔደው ወደ ፍጻሜ እንዲያደርሱ ምስተር ጣርቲን ፍላጅ የሚባሉ የጀርመን ተወላጅ ተመድበው ነበር። ፍላጅ ወደ እንግሊዝ አገር ሲሔዱ፣ ከንጉሠ ነገሥቱ የተሰጣቸው የግስተዋወቂያ ደብዳቤ እንደዚህ የሚል ነበር « . . . አቶ ፍላጅን በአይሮፓ ልኬ ሰድጀዋለሁ። ብልህ ሠራተኛ ፈልጌአለሁ። ከኔ የሚመጣን ሠራተኛ ሁሉ በደስታ እቀበለዋለሁ፤ ቢኖርም ደስ አሰኝኛ አኖረዋለሁ። ብልህነቱንም አስተምሮ ወደ አገራችን እመለሳለሁ ቢል ደመወዙን ሰጥኛ ደስ አሰኝኛ፣ ሽኝኛ እሰደዋለሁ። በእግዚአብሔር ኃይል የእግዚአብሔር እምነት ይሁንብኝ» (1)

ደብዳቤውን የጻፉት እነ ራሳም በሰፈሩበት አካባቢ በዘጌ ሳሉ የጻፉበት ዓመተ ምሕረት እንደ ኢትዮጵያ አቆጣጠር በ1858

1 Fo, 95/725, Fol. 226

ዓ. ም. በሚያዝያ 10 ቀን መሆኑ በግልጽ ተመልክቷል ። ይኸውም እንደ አው. አቆ. ሚያዝያ 17 ቀን 1866 ዓ.ም. መሆኑ ነው ። ምስተር ፍላጅ ወደ ሎንዶን ለመሔድ ሲነሡ ፣ ከንጉሠ ነገሥቱ ይኸን ማስረጃ ሲይዙ በበኩሉ ምስተር ራሳም በሚያዝያ 18 ቀን 1866 ዓ. ም. የተጻፈ ለእንግሊዝ የወጭ ጉዳይ ሚኒስትር ለኤርል ክላሬንደን ነገሩን ዘርዘሮ 2 ወይም 3 መምህራን ሙሉ መሣሪያቸውን ይዘው ለሕዝባቸው የመድፍንና የጠበንጃን አሠራር ፣ የብረት ማቅለጥን ሥራ የሚያስተምሩ እንዲላኩላቸው የጋለ ምኞታቸው መሆኑን ፣ የእንግሊዝ መንግሥት ይኸን ጥያቄያቸውን ቢፈጽምላቸው ንጉሡ ባለውለታ መሆናቸውን የሚገልጽ ደብዳቤ ጨምሮ ሰጥቶ ነበር ።⁽¹⁾

የጀርመን ተወላጅ ምስተር ፍላጅ ፣ ከባለቤታቸው ከፍላጅ ፖሊን ጋር ዐፄ ቴዎድሮስ በነገሡበት ዓመት መጥተው ፣ በጉን ደርና በደብረ ታቦር በወንጌላዊነት የተቀመጡ ፣ አማርኛ የሚጻፉም የሚናገሩም ናቸው ። ስለዚህ የንጉሠ ነገሥቱን መልእክት ከራሳም ደብዳቤ ጋር ይዘው በዚህ ዓመት ወደ ሎንዶን ደርሰው ፣ በቀነ ቀጠሮ ከእንግሊዝ ንግሥት ቪክቶርያ ዘንድ በቀረቡበትም ፣ ከውጭ ጉዳይ ባለሥልጣናቸው በተገናኙበት ቀን የተላኩበትን ጉዳይ ወደ ፍጻሜ ለማድረስ በቃል ንግግርም ፣ በጽሑፍም በማቅረብ በጣም ተጣጥረዋል ። ዐፄ ቴዎድሮስም ፈረንጆቹን (ከመታሰራቸው በፊት) በመልካም መያዛቸውን ለእንግሊዝ ባለሥልጣናት ለመስተንግዶም ፣ ለማናቸውም እስከ 30,000 የማሬያ ቴሬዛ ብር ማውጣታቸውን ከማስገንዘብ ጋር የእንግሊዝ መንግሥት በአጋማሽ ወጭውን ልኮ የተጠየቁትን ባለሙያዎች ለዐፄ ቴዎድሮስ እንዲልክ ከማሳሰብ አላረፉም ።⁽²⁾

የእንግሊዝ መንግሥት በአስተዳደር የደረጃ ፣ ጉዳዩ ሁሉ እንደ ኢትዮጵያ ባንድ የንጉሥ ፈቃድ ተፈጻሚነት ሳይሆን በደረጃና በሥልጣን የተከፋፈለ እንደ መሆኑ መጠን መዋቅሩ ብዙ ነው ። የኢትዮጵያን ጉዳይ በከፍተኛ ደረጃ የሚመለከተው የውጭ ጉዳይ ቢሮ ነው ። ከዚያ በታች ደግሞ ፣ በምቤይ የሚገኘው (የሕንድ ቢሮ) ሲሆን በርሱ ሥር ሆኖ በቀጥታ የኢትዮጵያን

1 The Emperor Theodore and the Question of Foreign Artisans in Ethiopia R. Pankhurest pp. 220 - 223
2 IDEM

ጉዳይ የያዘው የኤደኑ ወኪል ነው ። በአሁኑ ጊዜ የኤደኑን መሥሪያ ቤት የእንግሊዝ ወኪል ሆኖ የሚመራው ኮሎኔል ሚረዊዘር ዊሊያም የሚባለው የጦር መኩንን ነው ። አሁን በእስር ላይ የሚገኘው ራሳም የርሱ ምክትል እንደ ነበር ከዚህ በፊት አስታውሰናል ።

በዚህ ምክንያት ፣ የኢትዮጵያ ጉዳይ ይኸውም ግለት ያፂ ቴዎድሮስ ጥያቄ በፍላጅ ጉትጉትነት እነዚህ እሳይ የተጠቀሱት የመሥሪያ ቤት ባለሥልጣናት ፣ በነገሩ እየተጻጸፉ ሲወያዩበት የአገሩ ጸጥታና የንጉሠ ነገሥቱ አያያዝ ስለማያስተማምን ፣ መንግሥት ሳያዝና ኃላፊነቱን ሳይወስድ ፈቃዳቸው የሆነ ሰዎች በራሳቸው ፈቃድና ኃላፊነት ሔደው ለ3 ዓመታት ቢያስተምሩ አንከለክልም ፣ እንዲያውም እንደግፋለን ሲባባሉ በመካከሉ በፊት እንደ ቁም እስር የነበሩት እነራሳም እንደ ታሰሩ ወደ መቅደላ መላካቸው ሲሰማ ፣ ጉዳዩ እንደገና ደፍሮ በእንግሊዝ አገር መገረምን አመጣ ።

ባለሥልጣናቸው ሁሉ ፣ የቆንሲሉ አንሶ አሁን ደግሞ የንግሥቲቱን መልእክት ይዞ የሔደው የሆርሙዝ ራሳም መታሰር የእንግሊዝ መንግሥት በታላቅ የውርደት ጥፊ እንደ ተመታቆጠሩት ። በተለይ ማዳም ፍላጅ ፖሊን ስለነራሳም መታሰር ብቻ ሳይሆን ፣ ከራሳም እስራት አከታትሎ የምስተር ፍላጅ ጓደኞች በነበሩት በነ ሔንሪ ስቴርን ፣ በምስተር ሮዜንታልና በባለቤቱ ላይ የደረሰውን እስራትና መጉላላት አስፋፍታ በዝርዝር ለባለቤቷ ለምስተር ፍላጅ በመጻፏ ከባለሥልጣናቸው በቀር ሁኔታው ራሳቸውን ምስተር ፍላጅን አስገርሞ ፣ የፈተኛውን አባባላቸውን አስተባብሎ በባለሥልጣናቸው ዘንድ የሚያሳፍራቸው ሆኖ ተቆጠረ ።

ሔንሪ ስቴርን ቀደም ብሎ ከዚህ በፊት እንደ ጠቀስነው ፣ Wandering among the Falasha in Abyssinia «ጉዞ በሐበሻ ፈላሾች መካከል» በሚል አርእስት በጻፉት መጽሐፍ ውስጥ «የቴዎድሮስ እናት ኮሶ ሻጭ ናቸው ፣ እሳቸውም የደሃ ኮሶ ሻጭ ልጅ እንጂ ከነገሥታት አይወለዱም» የሚለውን ቃል አግብተው ስለ ነበረ ፣ ይኸው ቃል በነባርዴል ተርጓሚነት ከንጉሠ ነገሥቱ ዝር ደርሶ አቋመው ኖሮ ስቴርን ከፈታቸው

በቀረበበት ጊዜ የደረሰበትን፣ በኋለኛው ስለ እስረኞቹ ራሳቸው በጸፉት መጽሐፍ ላይ ከዘረዘሩት ውስጥ እንደዚህ የሚል ይገኝበታል።

«ወደ ንጉሠ ነገሥቱ እንደ ሔድሁ 'ምን ትረጋለህ ሆ የሚል ጥያቄ ቢያቀርቡልኝ፣ 'በትሕትና ግርማዊነትምን እጅ ለመንግሥት ነው አልሁ' 'ወዴት ትሔዳለህ?' ቢሉኝ 'ወደ ምጥዋ' 'ለምን ወደ ኢትዮጵያ መጣህ?' ቢሉኝ፣ 'የወንጌልን ቃል ለመዝ ራት' አልሁ። 'መድፍ መሥራት ታውቃለህ ሆ የሚል ጥያቄ አቅርበውልኝ 'አላውቅም' ብለ 'ውሸትህ ነው' ብለው ከዚያ ከኔ ጋር የነበረውን ንጉሡ (ንጉሤ) የሚባለውን የዐድዋ ተወላጅ የካሜሮን አሸከር የነበረውንና ሌላውን ጓደኛውን፣ 'የዚህ የነጭ አሸከሮች ናችሁ' ብለው ሲያስደበድቡ፣ ነገሩ ገርሞኝ እጅን አፈ ላይ ባደርግ እንዳዋረድሁዋቸው በመቁጠር ሽጉጣቸውን መዘው ሊያዳፍኑብኝ ሲሉ፣ ምን ኃይል እንዳቆማቸው ሳላውቅ መተኮሳቸውን ትተው አስደብድበው አሰሩኝ» (1) ሲል አስፋፍቶ ጽፎታል። እንደዚሁም የስቴርን ጓደኛ ሮዜንታል ለወንድሙ በጻፈው ደብዳቤ ላይ፣ «እበሾች በራሳቸው ንጉሥ ከሚ ተዳደሩ በግብጽ መንግሥት ሥር ቢተዳደሩ ይሻላል» ብሎ መጻፉ ስለ ተሰማ፣ ከስቴርን ጋር የመታሰርና የመጉላላት ዕድል ገጥሞታል። (2) እንዲያውም በችሎት አደባባይ ላይ ቀርበው የሞት ፍርድ ከተረረደባቸው በኋላ፣ በኔ አግላጅነት የሞቱ ፍርድ ወደ እስራት ተለወጠላቸው ሲል ወልዳሚየር ያረጋግጣል። (3)

ካሜሮን እንደ ታሰረ፣ ራሳም መጥቶ ከመታሰሩ በፊት ባለው ጊዜ ውስጥ፣ በበኩላቸው ዐፄ ቴዎድሮስ ካሜሮንና ስቴርን የበደሉ ሉዋቸውን ለራሳም በደብዳቤ በገለጹለት ላይ፣ «እሱን ሰላማ ኮከብ የሚባል ፈላሻ፣ ቆንሶል ብላችሁ የላካችሁት ኬምሮን ከገዛ ከተማዩ . . . በፍቅር አስቀምጫቸው ሳለሁ ሰደቡኝ . . . የእንግሊዝን ንግሥት ፍቅር ስፈልግ ቡላዲንና ዮሐንስ የሚባሉ የእንግሊዝ ሰዎች ካገራ ቢደበደቡ . . . የነዚያን (የነርሱን) ደም ብመልስ . . . ነፍሰ ገዳይ ብለው ሰደቡኝ» የሚል ቃል ይገኝበታል።

1 _____ as if checked in his fell design by an invisible power _____
2 The Captive Missionary pp. 52-53 - The Survival of Ethiopian Independence - S. Rubenson pp. 232 - 233
3 Ten Years with King Theodore in Abyssinia Chap. VII. pp. 85-86.

በ1858 ዓ. ም. በጥር 22 ቀን ለንግሥት ሺክቶርያ በጸፉት ደብዳቤም ላይ እን ካሜሮን፣ እን ስቴርን ከእሱን ሰላማ ጋር በመተባበር የበደሉዋቸውን ሲጠቅሱ፣ «እኔያ (እነዚያ ካሜሮንና ስቴር) ጳጳስ ነኝ ብሎ ከመጣ ግብጽ ጋር ሆነው ያደረጉኝን እግዚአብሔርን ከሚፈራ ሰው ጠይቀው ያገኙት» በማለት ጳጳሱን አሱን ሰላማንም ከነዚህ ጋር አድመውበኛል በማለት አቲመው ባቸዋል። (1)

ዐፄ ቴዎድሮስ፣ ከእሱን ሰላማ ጋር 'ኮከብ የሚባል ፈላሻ' ያሉት ሬቪራንድ ስቴርንን ነው። 'ሬቪራንድ'ን አሱን ሲሉ የስቴርን ትርጓሜው ኮከብ መሆኑን ስለሰሙ ይመስላል። ፈላሻ ያሉት ስቴርን ፈላሾች በአሉበት ክፍል እየተዘዋወረ ስለ ፈላሾችም መጽሐፍ ስለጻፈ፣ ምንም ክርስቲያን የፕሮቴስታንት ቄስ ቢሆን፣ ዘሩ ይሁዲ (ፈላሻ) ነው ብለው ነግረዋቸው ይሆናል።

የሆነ ሆኖ፣ ግርቲን ፍላድና ስቴርን በጀርመንነትና በእንግሊዝነት ቢለያዩ የሃይማኖትና የሥራ ጓደኛ ስለሆኑ፣ የስቴርንና የሮዜንታል ታሰረው ወደ መቅደላ መላካቸውን ፍላጅ ሲሰማ ቅሬታና ሐዘን እንደሚሰማቸው የታወቀ ነው። ተልእኮቸውንም ከእንግዲህ ወዲያ ወደ ፍጻሜ ለማድረስ እምብዛም ሳይጥሩ አሳባቸው እስረኞቹን በማስፈታቱ ዘዴ ከእንግሊዝ ባለሥልጣናች ጋር በመወያየት ላይ ዐረፈ።

ነገር ግን፣ የታሰሩት የእንግሊዝ መንግሥት ሁለት የታወቁት መልክተኞችና ሌሎች ዜጎች ቁጥራቸው ስለ በረከተ፣ የእንግሊዝ ባለሥልጣናች ምንም በነገሩ ቢናደዱበት የእስረኞቹን ሕይወት በተቻለ መጠን ለማዳን ብቻ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሮቹ እን ስታንሊይ፣ እን ፍሴል ከኢደኑ ወኪላቸው ከኩሉኔል ሚረዊዘርና ከራሳቸው ከምስተር ፍላጅ ጋር እየተመካከሩ ያፄ ቴዎድሮስን የመምህራን ጥያቄ በገደደ እምቢ ለማለት ቢቸገሩ በትም፣ እነዚያ ሳይፈቱ አዳዲስ ዜጎች መላኩንም አልወደዱትም።

በዚህ ምክንያት፣ ከባለሥልጣናቹ ሁልጊዜ የሚወረወረው ቃል፣ «ንጉሡ ያለ ፈቃዳቸው እስረው ያስቀመጧቸውን ይልቀቁና የጠየቁትን እንፈጽማለን» የሚል ሲሆን፣ ንጉሡ ደግሞ

1 Fol/26, Fol. 210. - 101) Missaour, F. 103, Fol. 31

በእነዚህ የእስረኞች መያዣነት አሠልጣኝ ግግኙን ተግምነ ውበታል ። በዚህ ውዝግብ ከቆዩ በኋላ በመጨረሻ በታልቦት መሪነት ስድስት የሚሆኑ የእንግሊዝ ተወላጆች ተመርጠው ወደ ምጥቀ እንዲላኩና ዐፄ ቴዎድሮስ እስረኞቹን በሙሉ ምጥቀ ድረስ ሲልኩና የነዚህ በነጻ መለቀቅ ሲረጋገጥና ጊዜው አመች ሲሆን እንደ ሁኔታው ታይቶ እንዲላኩ ፣ ለሕይወታቸው አሥጊ መሆኑን ሲረዳው ከመላክ እንዲያቆም የወጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ ሉርድ ስታንሌይ በኖቬምበር ወር 1866 ዓ. ም. ለዚሁ ለኤደት ወኪል ለቡሉኔል ሚርዌዘር ሰፋ ያለ ሐተታ ጨምሮ ጻፈለት ።

ስለዚህ ፣ በታልቦት የሚመሩት ስድስቱ መምህራን ምጥቀ ሲደርሱ ፣ ምስተር ፍላድም አብረው መጥተው ከምጥቀ የእንግ ሊዝ መንግሥት እስከዚህ ጊዜ ድረስ መምህራኑን ያልላከበት ምክንያት ፣ እርሳቸው እስረኞቹን ባለመልቀቃቸው መሆኑን ገልጠው አሁንም መምህራኑ ከእንግሊዝ አገር መጥተው በምጥቀ ወደብ ስለሚገኙ ፣ እስረኞቹ ምጥቀ ሲገቡ አሠልጣኞቹ ወደ ጉንደር እንደሚላኩ ቢጽፋላቸው ንጉሡ ከራሳቸው ይሁን ወይም ከሌላ ምክር በመሰማት ፣ እስረኞቹን ካገኘ የእንግሊዝ መንግሥት አሠልጣኞቹን በፍጹም ለመላክ አይችልም በሚሉ እምነት እስረኞቹን ከመላክ ዘግቶት አድርገው ሰፋ ያለ ደብዳቤ በታኅሣሥ 28 ቀን 1858 ዓ. ም. በእስራት ላስቀመጡት ለራሳም እንደዚህ ሲሉ ጻፉለት ።

«... አሁን ሁለተኛ አቶ ፍላፕ (ፍላድ) ላከብኝ... የውነት የኖንትና የጌ ዝምድና መገኘቱ ምልክት እኒህ የመጡ ሠራተኞች ብልሆችም በመተማ ካቶ ፍላፕ ጋር እንዲመጡ አድርገህ ላክልኝ ። ከዚያ ወዲያ ጠላቴን ጠላት ፣ ወዳጄን ወዳጅ ካደረጋችሁልኝ በኋላ ፣ የኖንተን ዝምድና የጠላሁ እንደሆነ በእግዚአብሔር አግኝኝ (እግዚአብሔር ይፍረድብኝ) ... ሰሎሞን (የእሥራኤል ንጉሥ) በፍቅር ከዚራም (የሊባኖስ ንጉሥ) ሜግ

እንደ ወደቀ (1) እኔም ከንግሥት ፣ ከመኳንንቶችም ፣ ከወዳጆችም ሁሉ ሜግ ወድቄአለሁ ። የጥበብ ብልሃት እንዲላኩኝ በመሳ ግ እንዲመጡልኝ አድርገህ ላክ ። ይህ ከሆነ በኋላ ደስ አሰኝቼ እስዳችኋለሁ... በወርጋ ታኅሣሥ በ28 ቀን ቅዳሜ ተጣፈ ። (2) (1858 ዓ. ም.)

በዚህ ጊዜ ፣ ዐፄ ቴዎድሮስ ጉዳያቸው እንዲቃና የታሰረበትን የራሳምን ሰንሰለቱን አሰልቀው በቸገረው ሁሉ እየረዱ ለማስደሰት ሞክረዋል ። በፍላድ እጅ የመጣለት ገንዘብ ስለ ጠፋ ፣ ከራሳቸው 2,000 ብር ፣ በግና ሠንጋ ጭምር በመዳረግ እንዳስደሰቱት የጻፉለት ሠነድ ያስረዳል ። (3)

በዚህ ዐይነት ፣ በዐፄ ቴዎድሮስ በኩል ያለው አሳብ ግልጽ ነው ። በአባባላቸው ራሳቸውን ዝቅ ቢያደርጉም ፣ በመሠረቱ የእንግሊዝንና የቱርክን ስምምነት ባሁኑ ሰዓት በትክክል ስለተገነዘቡት ፣ በነዚህ እስረኞች መያዣነት የእንግሊዝን መንግሥት ከቱርክ ለመለየትና የርሳቸው ወዳጅ ለማድረግ በመፈለግ ፣ አሠልጣኞቹ በእጃቸው ከመግባታቸው በፊት እስረኞቹን ላለመልቀቅ መወሰናቸውን ያስረዳል ።

ራሳም ይኸ ደብዳቤ ቢደርሰውም ፣ ከዚህ በፊት እን ካሜሮንንም እለቃለሁ ብለው በመጨረሻ እርሱንም መልሰው እንዳሰሩ ስለሚያውቀው ፣ እንደ አው.አቆ. ጥር 10 ቀን 1867 ለሉርድ ስታንሌይ በጻፈው ጭብዳቤ ላይ ፣ «አሠልጣኝም ገጸ በረከትም ለንጉሡ መላክ ይቻላል ። ነገር ግን ፣ እኛን ከአብሻ አገር በነጻ ለማውጣት ምን ዋስትና አለ ?» የሚል አወላጣይ ቃል ስለጻፈ ፣ ቆንሲሉ ካሜሮንም ፣ «ከዚህ ሰውዬ (ቴዎድሮስ) ጋር ከመርነት በቀር የሚገላግለን ነገር የለም» የሚል ቃል በሰውር ስለ አስተላለፈ ፣ ስታንሌይና ሚረዊዘር በአሳቡ ሲወያዩበት ቆይተው በሰላም እስረኞቹን የማስፈታቱ ጉዳይ ተስፋ ስለ አስቆረጠ ፣ በመጨረሻው የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ ይኸው ስታንሌይ እንደ

1 መጽሐፈ ነገሥት ቀዳማዊ ምዕራፍ 6-7 ቁ. 13-51
2 28a lol M. ss. iur F/103 Fol. 22 - The Emperor Theodors and the quetion of Art. R. Pankhurest pp. 229 - 232.
3 101(Mss iur Flo) Fol. 106.

አውሮፓ አቆ. በመስከረም 9 ቀን 1867 ዓ. ም. ለዐፂ ቴዎድሮስ በላከው ደብዳቤ ላይ፣ የእንግሊዝ መንግሥት እስረኞቹን በኃይል ለማስፈታት የጦር ሠራዊት ለመላክ የተገደደበትን ምክንያት ጨምሮ ከጻፈላቸው በኋላ፣ በሁለቱም ወገን የጦር ዝግጅቱ ይፋ ፋም ዠመር ።

ከዚህ ቀደም እንዳልነው፣ አንባቢም በግልጽ እንደሚረዳው፣ በዚህ በእስረኞችና በአሠልጣኞች ጉዳይ ባዩ ቴዎድሮስና በእንግሊዝ መካከል ያለው ልዩነት በጣም የተራራቀ ነው ። ያን ጊዜም በኢትዮጵያና በአንዳንድ አገር እንደሚደረገው በመያዣ ብዙ ጉዳይ ይፈጸማል ። ቴዎድሮስ የደጃች ውቤን ሀብት በ1847 ዓ. ም. ከልጃቸው ከንንጉል የተረከቡት አባቱን አስረው እፊት አስቀድመው በማሳየትና፣ «ላባትህ ሕይወት ትራራ እንደሆነ ሀብቱን አስረክብ» ብለው በማስፈራራት መሆኑን ባለፈው አንብበናል ።

ስለዚህ፣ አሁንም ለአማካሪዎቻቸው ለነራስ እንግዳም፣ ለራሳቸውም የታያቸው የእንግሊዝ መንግሥት ዜጎቹን ሳስር በት በግዳ ለዜጎቹ ሕይወት ሲል የጠየቅሁትን ይፈጽማል ። ይኸውም ማለት ቱርክን ትቶ ከኔ ይወዳጃል ። አሠልጣኞቹንም ይልካል ። ያለዚያ ዜጎቹን እጅ ካደረገ በኋላ አላውቅህም ቢለኝ ባዶ እጄን እቀራለሁ የሚል ነው ።

በአንጻሩ የእንግሊዝ መንግሥት አቅዋምም፣ ሰዎቻችን ታስረው በማስፈራሪያ የምንጠየቀውን ማድረግ የታላቂቱ ብሪታንያ ክብር ይነካል የሚል ሆነ ። እስረኞቹ ከቅፈቱ በኋላ አሠልጣኞቹ ይላካሉ የተባለው ምጥዋ የገቡትም በዘዴ አግባብቶ የእስረኞቹን ሕይወት አድኖ ለማስለቀቂያ የተደረገ መላ ነው እንጂ፣ ቢለቀቁም ኖሮ ስድስቱን አሠልጣኞች ለመላክ እንዳልነበረ በውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ በሎርድ ስታንላይና በኮሎኔል ሜርዊዘር መካከል የተደረገው የአሳብ ልውውጥ ያስረዳል ።

ስለዚህ፣ የእንግሊዝ መንግሥት እንደ አው ቊ ከ1855 ዓ. ም. ዠምሮ እስከ1859 ዓ. ም. ድረስ አራት ዓመታት እስረኞቹን ለማስፈታት ከደከመ በኋላ፣ በመጨረሻ የጦር እርምጃ ለመውሰድ ተወስኖ ገሮኔራል ናፒዬር ጦር ይዞ ወደ ኢትዮጵያ እንዲዘምት ተደረገ ።

ՆԱԿԻԲԻ
 (ԻՍՐԱԷԼԻՑ ԸՔԱ ԱՅՅԵԼԵՐԿ ԴՅԵԼԸ)

በመቅደላ የውጭ አገር ሰዎች ከነቤተሰባቸው
(ከዐሥረኛው ርዕዮ አንጂኔሪንግ ብሪቲክ)

ምዕራፍ ሠላሳ አንድ

የገዢነት ስርዓት ጦር ለዘመናትና
የእንግሊዝ ጦር ለናሬ መድረስ

ወደ ኢትዮጵያ ለሚዘምተው ጦር የእንግሊዝ መንግሥት በዋና አዝማችነት ገዢነት ስርዓት ኮርኔሊዎስ ናፒዮርን ሾመ ። ናፒዮር የተወለደው ፣ በ1810 ዓ. ም. በሴይሎን ሆኖ የወጣትነት ጊዜውን ያሳለፈው በሕንድ አገር ነው ። በሲቪል ኢንጅነሪር ሙያ ፣ በቤንጋል ኢንጅነሪንግ ት/ቤት በ1826 ዓ. ም. ተመርቋል ። አንድ ጊዜም ሕንዶች በሸፈቱበት ጊዜ በውጊያ ብቻ ሳይሆን በዝግጅት ዘዴውና በትዕግሥቱ በአለቆቹ ዘንድ ምስጋናን ስለ አተረፈ ፣ ወደ ቻይና ለዘመተው ጦር በእንግሊዝ ጦር አዝማችነትም ተሾሟል ። በ1865 ዓ. ም. የሌተና ገዢነት ማዕርግ አግኝቷል ። አሁንም ይኸው ሙያውና ችሎታው ለከፍተኛ ተግባር አሳጭቶት ፣ ለዚህ ሩቅና ችግር ለሞላበት ዘመቻ በአዝማችነት ተላከ ። (1)

ባለፈው ምዕራፍ እንደ ተመለከተው ፣ ምንም እንኳን የጦር እርምጃ ለመውሰድ መንግሥቱ ቢወስንም ያገሩ ርቀት በሚያስከትለው ከፍተኛ የገንዘብ ወጭና የጉልበት ድካም በመሰቀቅ ፣ ጦርነቱን ለማስቀረትና እስረኞቹን በሰላም ለማስፈታት በእንግሊዞቹ በኩል የሚደረገው ጥረት በጦር ዝግጅቱ መካከልም እንደ ቀጠለ ነበር ።

ማርቲን ፍላድም ፣ ጥቂት ቀን ምጥዋ እንደቆዩ ቀጥለው ወደ ደብረ ታቦር መጥተው ከንጉሠ ነገሥቱ በመገናኘት ፣ ማናቸውንም ከእንግሊዞች በኩል የተፈለገውን ለማስረዳት እንደዚህ ብለዋቸዋል ። « . . . እስረኞቹን የለቀቁ እንደሆነ ንግሥቲቱ ከርስዎ ጋር ሐቀኛ የቃል ኪዳን ንደኝነት ያደርጋሉ ። እስረኞቹን ከተረከቡ በኋላ ፣ ለርስዎም የጠየቁትን መሣሪያ ለመስጠት ከሎኔል ሚረዊዘር ከእንግሊዝ አገር መጥቶ ምጥዋ ላይ

1 The Blue Nile - Alan Moorhead pp. 225-243.

ይጠባበቃል ። ይኸንን እምቢ ያሉ እንደሆነ ግን የእንግሊዝ መንግሥት ይወጋዎታል ። የፈረንሳይም መንግሥት ያግዘዋል ። እናንተም ስትዋጉ የሚደሰቱት ግብጾች ስለሆኑ ፣ እነሱም ሦስተኛ ሆነው ይወጉዎታል» እያሉ በግል ቢመክሯቸው የቴዎድሮስ መልስ ፣ «በኔ በኩል ወዳጅነት አሳይቻለሁ ። እምቢ ካሉና ጦርነቱን ከፈለጉ ይምጡ . . . » የሚል ነው ።

እንደዚሁም ፣ ከእንግሊዞቹ ባለሥልጣኖች በቀር የእስክንድርያ ፓትርያርክ ፣ የግብጹ መሪ ከዴቭ ኢስማኤል ሳይቀር ስለነዚህ ስለ እስረኞቹ ማስፈታትና ስለ ሰላም ሰፋ ሰፋ ያለ ደብዳቤ ጽፈው ነበር ። ከነርሱም ጋር ጦሩን ለማዘመት የተሾመው ገጭራል ናፕሎር በበኩሉ «እስረኞቹን ቢፈቱዋቸው መልካም ነበር ። ያለዚያ ግን ፣ ይኸው የንግሥቱቱን ጦር ይገጭ መምጣቱ ነው» የሚል የማስፈራሪያ ቃል ጽፎ በቅድሚያ ለማስጠንቀቅ ሞክሮ ነበር ። ነገር ግን ፣ መልክተኞቹ ለቴዎድሮስ ከማሳየታቸው በፊት የራሳም እስረኞችን ላላ እያለ የቁም እስር ዐይነት ነበርና ለራሳም የስታንሊይንና የናፕሎርን ደብዳቤዎች ቢያሳዩት ፣ «ይኸንን ግን ያዩ እንደሆነ ይፈቅድል» ብሎ ቀዳዶ ጣለው ። ከነዚህም ጋር መቅደላ የታሰሩት ሰዎች እናቶች ፣ ሚስቶችና እጎቶች ምጥዋ በሚገኘው የርሳቸው ወዳጅ ነኝ በሚለው በቴዎድሮስ ቤክ አማካይነት የልመና ደብዳቤ የጻፉትም ዋጋ አላገኘም ። (1)

የእንግሊዝ መንግሥት በመላላክ ፣ የሰላሙን መንገድ በሚፈልግበት በዚያው ጊዜ የጦር ድርጅቱን እያከናወነ ነው ። በጦር ኃይል ለማስፈታት መንግሥቱ የወሰነው እንደ ኤ.አ. በ1867 ዓ. ም. በነሐሴ ወር ላይ ነበር ። የጦሩ ጠቅላይ አዛዥ ሆኖ እንዲመራ ሌተና ገጭራል ሰር ሮበርት ናፕሎር የተሾመው በዚህ ዓመት በመስከረም ላይ ነው ። ጉዞው ከመጀመሩ በፊት ዐፄ ቴዎድሮስ ጉንደርን ትተው ለከተማነት የመረጡት ደብረ ታቦርን ሲሆን ፣ ለመከላከያ ያዘጋጁት የመቅደላን ተራራ ነው ። ለዚሁም ጦርነት በጋፋት ፈረንጆቹን በግድ እያስገደዱ መድፍ አሠርተው ወደ መቅደላ ላይ አውጥተዋል የሚለውን ወሬ እንግሊዞቹ በትክክል ስለ ተገነዘቡት ፣ ጉዞው በመርከብ ከሰምቤይ

1 Record of the Expedition - J. Holland and Hozier pp. 15-40 A Narrative.....Chap XII pp. 205-225 - British Captives in Abyssinia Charles T. Beke - pp. 390 - 395

እስከ ምጥዋ ቀና ቢሆንም ፣ ከዚያ በኋላ መሬት ለመሬት ተነሥቶ የኤርትራን ፣ የአጋሚንና የእንደርታን ፣ የእንጣሎን ፣ የአሸንጌንና የዋድላ ደላንታን ተራራማና ሸለቆማ ሥፍራ በዝሆን በግመልና በበቅሎ ፣ በፈረስና በአህያ ተጉዞ መቅደላ የመድረሱ ነገር ውጣ ውረዱ ፣ የስንቁና የውግው ነገር ፣ የጤና አጠባበቁ ጉዳይ ከባድ ቢሆንም ለየጉዳዩ ኃላፊ የሚሆን ሹምና ጭፍራ ደልድለው በደንብ ተዘጋጁ ። ያገሩን አቀማመጥ ፣ የወንዛ ወንዙን ፣ የተራራውንና የሸለቆውን ወጣ ገባ የጉዞ መሥመር ከዚህ በፊት የኢትዮጵያን ማዕከላዊና ሰሜናዊ ያገር አቀማመጥ የሠሩትን የነሐንጌ ሳልትን ፣ የነላቤብርን የጽሑፍና የጂዎሎጂ ጥናት እየመረመሩ ራሳቸው በጉደለ እያሟሉ ማናቸውም ዝግጅት በኤደንና ይልቁንም በሰምቤ (ሕንድ) ወደብ ላይ ተጠናቀቀ ። (1)

ያዩ ቴዎድሮስ አነሣሥ ፣ ግብጾቹንና ቱርኮቹን ከኢትዮጵያ ጠረፍ ለማባረር መሆኑን ከእንግሊዞቹ በኩል በጽሑፍም ፣ በቃልም ከሚነገራቸው በቀር ራሳቸው ግብጾቹና ቱርኮቹ ባገር ተወላጅ በቀይ ባሕር ዳር ከሚቀመጠው ከሰጉሱ ፣ ከደንከሉ ከማናቸውም የእስላም ሃይማኖት ካለው ተወላጅ በኩል ደህና አድርገው ስለ ተረዱት ፣ በዚህ የእንግሊዝ ጦር ቴዎድሮስን ለመውጋት በሚያደርገው ዘመቻ በቱርክ ሠልጣን ትእዛዝ በማናቸውም ረገድ አባሪ ተባባሪ ነበሩ ። መንገድ የሚመራም ፣ ወሬ የሚያቀብልም ዐረብኛ ፣ ትግርኛ ፣ አማርኛ ፣ እንግሊዝኛ ዐዋቂው ሁሉ አልጠፋም ። (2) በነዚህም ውስጥ አበሾቹ ባሻ ፈለቀ የሚሉት ፣ ካፒቲን ስፒዲ (*) ባዩ ቴዎድሮስ ዘመን የነበረ አማርኛ ዐዋቂ ሆኖ ለዘማቹ ጦር ዋና አስተርጓሚ ሆኖ አብሮ ይገኛል ።

ከፍ ብለን በተመለከትነው ዐይነት ፣ ሰምቤ ላይ የተዘጋጀው ጦር ወደ ኢትዮጵያ ጠረፍ ከመድረሱና ወደ መቅደላ ጉዞውን ከመጀመሩ በፊት ፣ እንግሊዞች በኢትዮጵያ ላሉት ለዋና ዋና መሳፍንት ለዋግሹም ጉበዜ (ላስታ) ፣ ለንጉሥ ምኒልክ (ሸዋ) ፣ ለደጃች ካሣ ምርጫ (ትግራይ) « . . . እኛ ወደ ኢትዮጵያ የዘመትነው ንጉሠ ነገሥት ቴዎድሮስ ዜጎቻችንን ያላግባብ አስረው

1 Idem Chap. VI pp. 151 - 207 - The Abyssinian Expedition, Roger Acton. Chap. IV VIII.
2 Idem Chap. II pp. 20-47
* ሙሉ ስም Speedy, Charles Sawyer Tristram

አልለቅም ብለው ስለ አስቸገሩን ለማስፈታት ብቻ ነው ። እስረኞቻችንን አስፈትተን በሰላም ወደ አገራችን ከመመለስ በቀር አገራችሁን ለመግዛት ምንም ዓይነት ዓላማ የለንም ። ቴዎድሮስን ለመውጋት የበቃም ኃይል ስለአለን እንድትረዱን አንመኝም ። እናንተም ከቴዎድሮስ ተደርባችሁ እንዳትወጉን . . .) የሚል መልእክት ላኩ ። (1)

የጦር ሠራዊቱ ቁጥር በድምሩ ከ12,000 ይበልጣል ። ከዚህ 4,000 ግድም እንግሊዞች ፣ የቀሩት 8,000 የሚሆኑት ሕንዶች ሲሆኑ ፣ በተረፈ ለየክፍሉ ጉዳይ ለጭነት የተመደቡት 26,000 ይሆናሉ ። ወታደሮቹ የዘመኑን የስናድር ጠበንጃና ጥይት የታጠቁ በያይነቱ ለተራራም ፣ ለሚዳም ጦርነት የሚያገለግል ልዩ ልዩ መድፍ የያዙ ናቸው ። የጦር መሣሪያው ከመርከብ ወርዶ ለመጓጓዣ የሚሆኑ 44 ዝሆኖች ፣ 2,538 ፈረሶች ፣ 17,673 በቅሎዎች ፣ 5,735 ግመሎች ፣ 1,759 አህዮች እንደዚሁም ለእርድ የሚሆኑ የቀንድ ከብቶች 7,071 ተይዘው ነበር ። (2) ለዚህ ጦርነት ዝግጅት የእንግሊዝ መንግሥት ያደረገው ወጭ 10 ሚሊዮን ፓውንድ ስተርሊን መሆኑን ወልዳማዬር ያረጋግጣል ። (3)

በዚህ አኳኋን ማናቸውም ዝግጅት ከተጠናቀቀ በኋላ ሠራዊቱ ከነሹማምንቱ ፣ እንስሳው ፣ የጦር መሣሪያው ፣ ስንቁ ፣ መድኃኒቱ ተሣፍሮ ካለቀ በኋላ እንደ አው.አቆ, በመስከረም 15 ቀን 1867 ዓ. ም. ጦሩንና ዝግጅቱን የሚያጉዘው መርከብ ከጅምቤይ ተነቃንቆ በመስከረም 26 ኤደን ደረሰ ። በዚያም ዕረፍት ካደረገ በኋላ ፣ በጥቅምት ወር መጀመሪያ ላይ ምጥዋ ወደብ ፣ በተለይ እኔስሌይ ከሚባለው ሥፍራ ላይ ተራግፎ ካረፈ በኋላ ወደዙላ ተዛውሮ ሁሉም ከዚያ ላይ ተዘጋጀ ።

እንግሊዞቹ በጥላን እንዳሰቡት ፣ የጉዞው መሥመር ዙላ—ሰናፌ—እንግሎ—አሸንጌ—መረዋ—መቅደላ ነው ። ራሳቸው በጥናት እንዳገኙት ፣ ከዙላ እስከ መቅደላ የመንገዱ ርዝመት

1 Idem Chap. XII pp. 435-436 - 1 Miei Trentacinzue Anni-G. Mas-seya pp.....Vol. 5, Vol.9.
 2 Record of the Expedition to Abyssinia T.J. Holland and Hozier Chapl. V-VII.
 3 Ten Years with King Theodore - Theop. Waldmeir p. 88

በድምሩ 379 ማይልስ (500 ኪሎ ሜትር) ይሆናል ። በዚህ ምክንያት ዙላ ሠራዊቱ ፣ ከነመሣሪያውና ከነጓዝ ጉዝጓዙ ተራግፎ ዕቃቸውንና መሣሪያቸውን በጋሪም ፣ በከብትም እያንጓዙ በታላላቅ ወር ላይ ሰናፌ ገቡ ።

በዚህ ጊዜ ፣ ደጃች ካሳ የሹም ተምቤን ምርጫ ልጅ ከዋግሹም ጉብዜ ጋር በመስማማት ባዴ ቴዎድሮስ ላይ አምጠው በትግራይም የግዛት ባላንጣዎቻቸውን አሸንፈው ለእህታቸው ባል ለዋግሹም ጉብዜ በፊት ሲገብሩ ከቆዩ በኋላ ፣ በመጨረሻም አሻፈረኝ ብለው ለብቻቸው በትግራይ ላይ ባለሥልጣን ሆነው ተቀምጠው ነበር ። ስለዚህ የእንግሊዝን ጦር ሰናፌ መግባት እንደሰሙ ፣ ዘመዳቸውን ሊቀመኑስ ይልማ ደስታንና እንግሊዝኛ የሚያውቁትን ልጅ ምርጫ ወርቁን (1) ልከው ሲነጋገሩ ደብዳቤም ሲለዋወጡ በሰነብቱበት ጊዜ ፣ ከገፍራል ናፒዮርም በኩል የቀይ ባሕርን ሁኔታ ደህና አድርጎ የሚያውቀው ከደጃች ካሳ ጋርም ገና አስቀድሞ የተዋወቀው የፈረንሳይ ቆንሲል የነበረው ሙን ሲንጀርና ሚጀር ግራንት ወደ ዐድዋ ሔደው በጥር ወር 1868 ከደጃች ካሳ ተገናኙ ። በነርሱም አማካይነት ደጃች ካሳ ወደ ገፍራል ናፒዮር በየካቲት ወር በጸፉት ደብዳቤ ላይ ፣ «ተገናኝተን ቃል ለቃል እንነጋገር» የሚል ጥያቄ ስለ ነበረበት ፣ ለዚህ መልስ ገፍራሉም በበኩሉ ከርሳቸው ጋር መገናኘቱ የሚያስደስተው መሆኑን ገልጦ የሚጠብቃቸውም በሐራማት መሆኑን ጸፈላቸው ። ከዐድዋ በዚህ በየካቲት ወር ተነሥተው ወደ ሐውዜን ፣ በተለይ ዴኦብ ወደ ተባለው ቀበሌ ሲደርሱ ገፍራል ናፒዮር የማዕረግ ልብሱን እንደ ለበሰ ፣ የማረ ዕቃ በተጫነ ዝሆን ላይ ተቀምጦ በመኳንንቱ ታጅቦ እርሳቸውን ለመቀበል ከሰፈሩ ከሐራማት ጉዞ ዝመረ ።

ጸሐፊው ሚጀር ሆላንድ ፣ ገፍራሉ በዝሆን የተቀመጠበትን ምክንያት ሲጽፍ ዝሆን በኢትዮጵያውያን ዘንድ የሚያስፈራ የዱር ዐውሬ ስለሆነ ፣ ካሳንና መኳንንቶቻቸውን ለማስገረም ሆነ ተብሎ የተደረገ ነው ሲል ገልጿል ። ደጃች ካሳም በበኩላቸው በመኳንንቶቻቸው ታጅቦው ሲመጡ በነጭ በቅሎ

1 ምርጫ ወርቁ የመሸሻ ብሩ የብሩ ገብሩ ወንድም በዐምቤ እንግሊዝኛ የተማረ ባሁኑ ጊዜ ለደጃች ካሳ ሆኖ በጽሑፍም በቃልም ዋና አስተርጓሚ ነው ። Record of the Exp. Holland - p. 372 The አለቃ ወልደግርግም ገጽ 44 — 46

ተቀምጠው፡ ቀላ ያለ ቀለም ያለው ጃንጥላ ይዘው እንደ ነበረና በተገናኙ ጊዜ ስለ ደስታ በጠበንጃ እርምታ እንደ ተቀበሏቸው፡ ከገፍጌራ ጋር የሰላምታ ልውውጥ ካደረጉ በኋላ ወደ ሰፈር ሲደርሱም የክብር ዘብ ሰላምታ እንደ ቀረበላቸው ይገልጻል ። ከዚያም ወደ ድንኳን ሁለቱ አለቆች ገብተው ጉን ለጉን እንደ ተቀመጡ፡ በዚህም ጊዜ ካሳ የ35 ዓመት ወጣት እንደ ነበሩና መልካቸው ጠይምና የብልህ ገጽታ እንደ ነበረው ፤ በድንኳንም ውስጥ ጠበንጃና አንድ ጥሩ የዐረብ ፈረስና ፕሮፍር ለካሳ እንደ ሸለግቸው፡ ለኢትዮጵያውያን መኳንንትም የወይን ጠጅ በታደለ ጊዜ እንደ ኢትዮጵያውያን ልማድ አንዱ እንግሊዛዊ መኰንን መርዝ የሌለበት መሆኑን ለማረጋገጥ ቀምሶ እንዳሳየ ፤ በጭውውት ላይ ካሳ፡ «ከዋግሹም ጉበዜ በምዋጋበት ጊዜ እርዱኝ» ቢሉ፡ «ባይሆን እንመክራለን ፤ እናስታርቃለን እንጂ በዚህ ጉዳይ አንገባም» የሚል መልስ ከፕሮፍር እንደ ተሰጠና በማናቸውም ረገድ የእንግሊዝ ጦር አዲግራትና እንግሎ በሚሰፍርበት ጊዜ እህል ውሃ ቢቀርብላቸው፡ የእንግሊዝ ንግሥት የምትደሰት መሆኑን ገልጠው ሁለቱ ወገኖች ደጋግመው በመገናኘት በማናቸውም ከተስማሙ በኋላ ደጃች ካሳ ወደ ዐድዋ ተመለሱ ።

ገፍጌራ ፍፕሮፍርና ጦሩም ጉዟቸውን ከሐውዜን ወደ እንግሎ አደረጉ ። እንግሎ ደርሰው በሠፈሩ ጊዜ እላይ ስሙን የጠቀሰው፡ ከኢትዮጵያ መሳፍንት የተላመደውና የታወቀው፡ ሙንዚንገር የሚባለው የሰዊስ ተወላጅ በየካቲት ወር ከዋናው አዛዥ ከገፍጌራ ፍፕሮፍር ለዋግሹም ጉበዜ የሚደርስ መልእክት ይዞ ዋድላ ሲደርስ፡ ከዋድላው አገረ ገዥ ከዋግሹም ጉበዜ አጎት ከደጃች መሸሻ ጋር ተከዜ ወንዝ ዳር እንደ አው.አቆ. መጋቢት 11 ቀን ተገናኘ ። በዚህም አካባቢ በሰነበተበት ጊዜ ዋግሹም ጉበዜ ወደ ቤገምድር ጥርሶ ጉበዜን ለመውጋት ሔደው ስለ አልተገናኙ፡ ሙንዚንገር ከኝሁ ከደጃች መሸሻና ከሌሎቹም ከዋድላ ደላንታ፡ ከወፍላ፡ ከአላጌና ከአሸንጌ ሹማምንት፡ ከራያና ከአዘቦ የኦሮሞ ባላባቶች ጋር እንግሊዞቹ የዘመቱበትን ሰበብ በመግለጥ የእንግሊዝ መንግሥት ባገር ውስጥ ጉዳይ እንደማይገባ፡ ስለዚህም መተላለፊያው እንዲደለደል፡ ጫካው እንዲመነጠር፡ በገበያ ሰው ሁሉ መገበያየቱን እንዳያቆም ለዋናው ጦር

እንደ አሳሽ ወይም እንደ መንገድ ጠራጊ ሆኖ እየሰበከና የርሱኑ እግር እየተከተለ፡ ዋናው ጦርም ከእንግሎ ተነሥቶ በያለበት እየሰፈረ ተጉዞ በአምባ አላጌና በአሸንጌ፡ በሙጃና በመረዋ በኩል ዐልፎ እንደ አው.አቆ. ሚያዝያ 9 ቀን 1868 ዓ. ም. መቅደላ ጥግ ደረሰ ። (1)

1 Record of the Expedition of Abyssinia - JMaj. T.J. Holland & Hozier Chap. XII pp. 408-418
Idem Chap. XII 408-440 - The Abyssinian Expedition, Roger Acton Chap. IX.

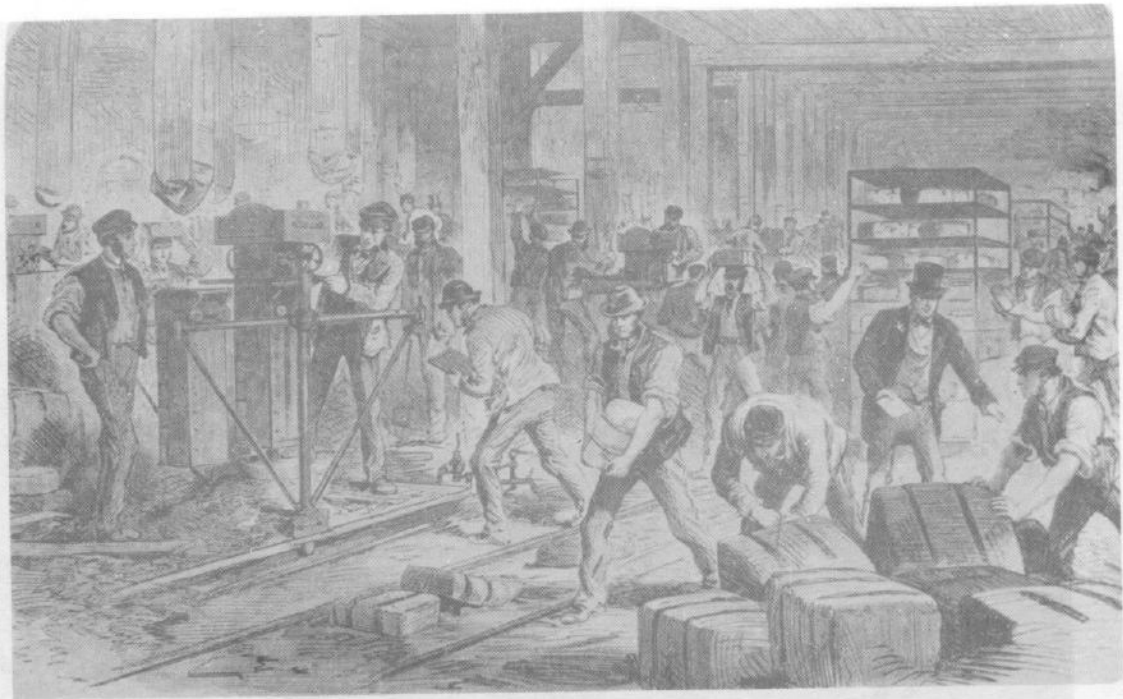

የግዛት ግብርና ጽ/ቤት

ሲታሪ ግዛት ደላግና የእንግሊዝ ሹግምት
(ከሆላንድ መጽሐፍ)

የአንገሊዝ ሮር ጠቅላይ አዛዥ ገራሪ-አ ሮበርት ፍፒዩር
(ከአባ ግብያብ መጽሐፍ)

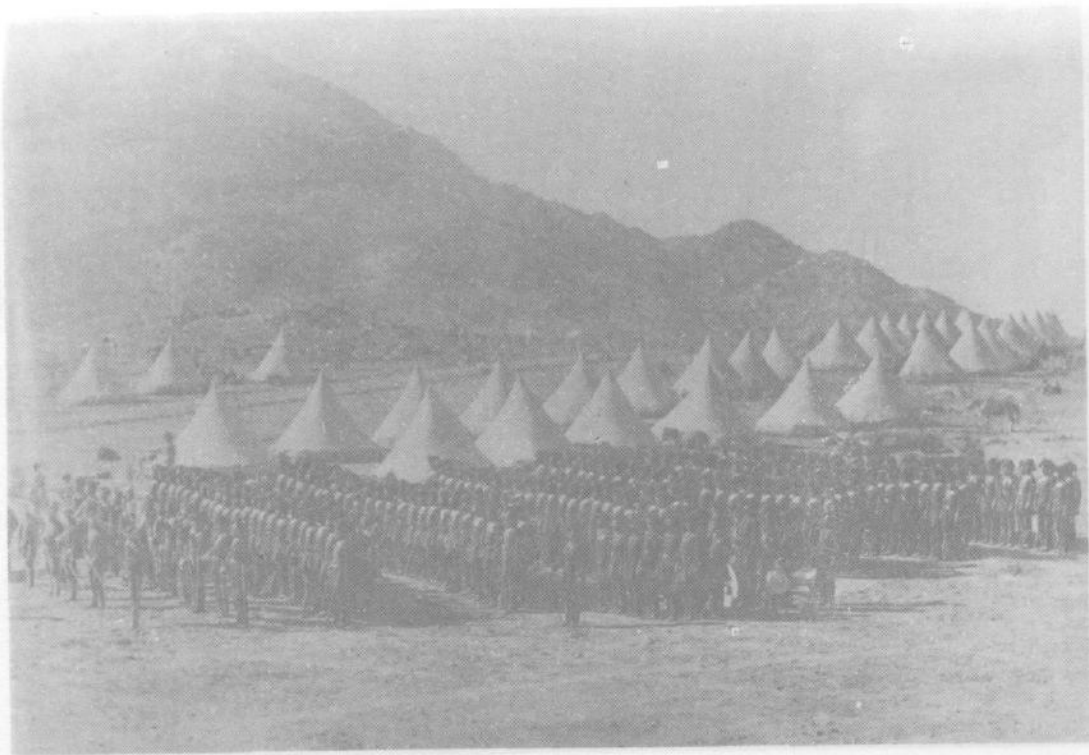
በዎቢይ የእንግሊዞች ዝግጅት
(ከሮገሮ እኩቶን መጽሐፍ)

የደቡብ አፍሪካ የብሔራዊ ግብርና ሚኒስቴር
(ከሮገሮ እኩቶን መጽሐፍ)

ገዢ-ል ናፒዮር ከጦር መኩንናቹ ጋር የጉዞ ጥላን ሲያዘጋጅ
(ከሮገሮ እክቶን መጽሐፍ)

በአንገሊዝ ጦር ውስጥ የተሰለፈው የሕንድ ጦር
(ከሆላንድ መጽሐፍ)

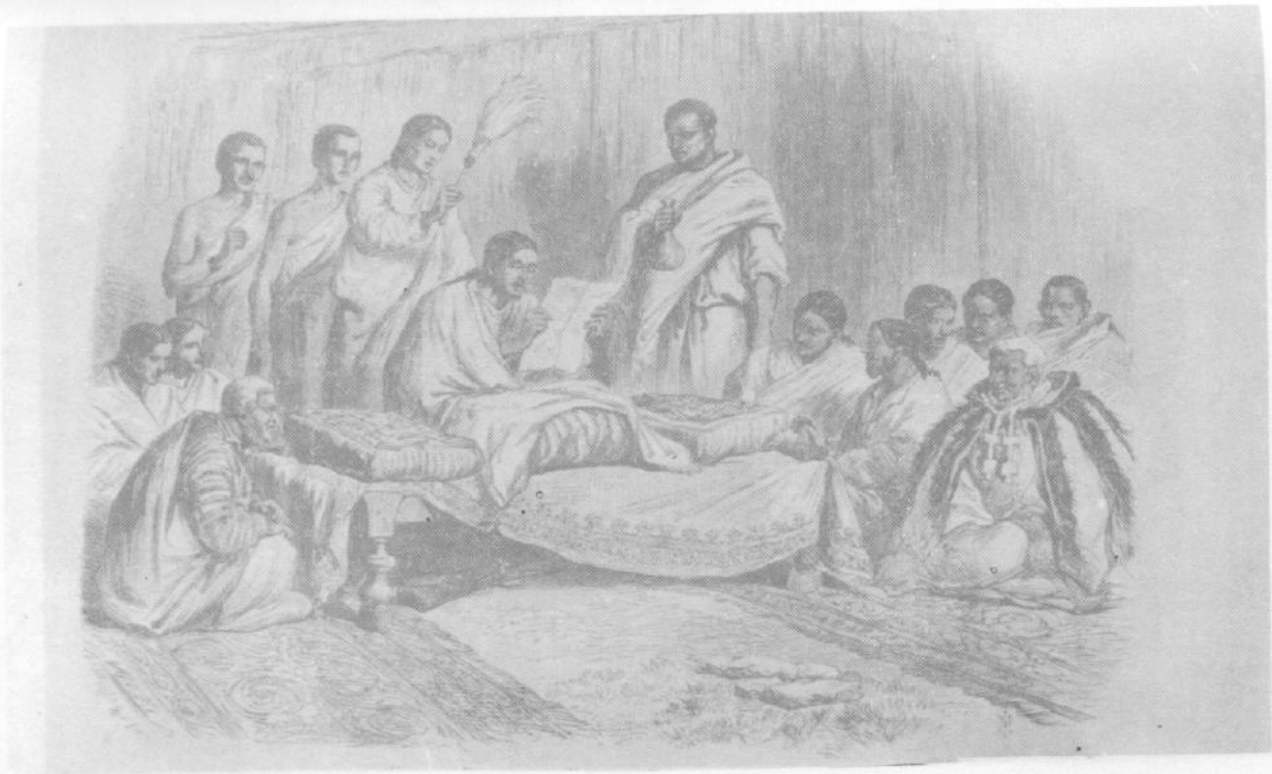

በአንገሊዝ ጦር ውስጥ የተሰለፈው የሕንድ ጦር
(ከሆላንድ መጽሐፍ)

ԱՊՐԷՆ ԻՎ. ՄԱՆ. ԻՆՏԱՆ ԵՍԵ ՔԱՆՈՎ ՄԱՍԻՆ ԱՄԻ
(ԳՐԱՅԻՆ ԱՄՆ. ՄԱՍԻՆ)

ՈՒՆՔՆ ԲԱՆԴԱԿԻ ՓԻՆԱ ԻՐՆԱ ՄՆՇՔԻՍ
(ԻՇԴԵ ԱԿՔՆ ՄՈՂԱԿԻ)

ደጃዝማች ካሣ ምርጫ ከገርጌራል ናፒዮር የተላከውን መልዕክት ሲያነቡ
(ከሆላንድና ሆዚዩ መጽሐፍ)

Illustration by
G. S. Gardner, 1864

ገዢዎች ለገዥዎች ከሌሎች ጋር ሲጋር
(ከሆላንድና ሆሊድ ጋር)

የአንግሊካው ጦር ከወያኔው ተነስቶ መቅደሱን የገባበትን
 የሚያሳይ ዝርያ ቀ.

የአንግሊካው ጦር መቅደሱን ሲከብ
 (ከደቀተር ብላገክ መጽሐፍ)

← የአንግሊካው ጦር የሚሰጠው
 የሚያሳይ ዝርያ ቀ.
 የሚያሳይ ዝርያ ቀ.
 የሚያሳይ ዝርያ ቀ.

ምዕራፍ ሠላሳ ሁለት

ባዪ ቲዎድሮስ በኩል ያለው ዝግጅትና ተልቁ መድፍ ፡ የደጃዝማች ውቤና የደጃዝማች ተድላ ንሉ ሞት

በሥልጣኔ ወደፊት የቀደመና ከሥልጣኔ ወደኋላ የቀረ ሙንግሥት ፡ ዝግጅቱ ተመሳሳይ ሊሆን አይችልም ። ስለዚህ እንግሊዝ በበኩሉ ተዋጊውን የሚቀልብበትን ስንቁን ፡ የሚታከምበትን መድኃኒቱን ፡ የሚዋጋበትን የጦርነት መሣሪያውን ከራሱ አፍርቶ ወይም ገዝቶ ፡ ከሩቅ አገር አዘጋጅቶ ሲመጣ የኛዎቹ እዚሁ አገር ላይ ሆነው ተዋጊው ስንቁን ከመንግሥት በሚያገኘው ዐልፎ ብዙውን ጊዜ መብሉንም ፡ ልብሱንም ከሸፈተውም ካልሸፈተውም ሕዝብ ላይ በዘረፋ በሚያገኘው ይጠቀማል ። ባዪ ቲዎድሮስ ዘመነ መንግሥትና ቀደም ባሉት ጊዜያት ኢትዮጵያን በሚያስተዳድሩ ነገሥታት ዘመነ መንግሥትም ወታደሩ ከከተማ ርቆ በየአውራጃው ከመንግሥት ጠላት በተዋጋ ቁጥር ሕይወቱን የሚያቆየው በዘረፋ ነው ። ወታደሩም ፡ ጀሌውም ለውጊያው ምክንያት ሆኖ የሚገፋፋው ከሹመቱና ከሽልማቱ ከዝናው ዐልፎ በጦርነት ላይ በሚካሄድ ዘረፋ ለመክበር ይሞክራል ።

ከ1555 እስከ 1589 ዓ. ም. ድረስ 34 ዓመታት ኢትዮጵያን በንጉሥነት ያስተዳደሩት ስመ ጥሩው ዐፄ ሠርፀ ድንግል በ1573—74 ዓ. ም. ቱርኮች ከምጥዋ ወደብ ተነሥተው ፡ ደጋውን ሐማሴንና ሠራዩን በወረሩና ለዚሁ ግዛት ባሕር ነጋሽ ብለው የሾሙት ይስሐቅ ከንጉሡ ሸፍቶ ከቱርኮቹ በተደባለቀ ጊዜ ፡ ንጉሡ እነርሱን ለመውጋት ከቤጌምድር ወደ ደባርዋ በዘመቱ በት ወቅት ከሸዋ ፡ ከቤጌምድር ፡ ከዳምት የተከተላቸው ሠራዊት በረኃብ መቸገሩን ሲያዩ ባላገሩን ዝረፉና ብሉ ብለው ግዝዛቸው ይነገራል ።

የተዘረፈው ባላገር ተሰብስቦ አቤቱታ ቢያቀርብላቸው ፡ «እስቲ እናንተው ፍረዱ ? እነዚህን ወታደሮች ያመጣናቸው

እናንተን በቱርኮች እጅ ከመዘረፍና ተማርካችሁ ከመሔድ ለማዳን አይደለምን? እናንተን ለማዳን ሕይወታችውን ለመሠዋት ከሩቅ የመጡት በረኃብ ይሙቱን?» ባሉ ጊዜ ባላገር አቤቱታውን አቆመ።⁽¹⁾ ስለዚህ ወታደር ወደ ጦር ግንባር ሲሔድ ለመኳንንት ጠጁ በቀንድ በኩዳ፣ ጭኮው ባገልግል፣ ቋንጣው በስልቻ ተዘጋጅቶ ከቤት ሲያዝላቸው ተራ ወታደር ከቤቱ እንደ ዐቅሙ በሰውን፣ የበሰለም ያልበሰለም ጥራጥሬውን ይዞ ይዘምታል። የጦርነቱ ጊዜ በተራዘመ መጠን ከቤት የያዘው ስንቅ ሲያልቅበት፣ ሆዱን ሊሞላ የሚችለው ከባላገር በተዘረፈ እህል ውሃ ነው። ነገሥታት ብዙ ጊዜ ይኸን ዘረፋ ማስቀረት የማይቻል መሆኑንና አስፈላጊ እንደሆነም በመገንዘብ «እህል ዘርፈህ ብላ ፊቅና ከብት የንካህ ትቀጣለህ» እያሉ በማወጅ ዘረፋን ሕጋዊ እንደሚያደርጉት በየታሪኩ ይነበባል።

የእንግሊዝ ጦር ከሕንድ አገር ወደ ዙላ፣ ከዙላ ወደ መቅደላ በሚጓዝበት ጊዜ ባገ ቴዎድሮስ ትእዛዝ የሚደረገው ዘረፋ ከዚህ ይለያል። ከእህልና ከከብት ዘረፋ ዐልፎ የቤት ዕቃ ጌጣ ጌጥ፣ የቤተ መንግሥትና የቤተ ክህነት ንብረት ሁሉ ሳይለይ የሕዝብም ግዳይ (ግድያ) የተጨመረበት መሆኑን በዘመኑ ያይን ምስክር የሆኑት ምሁራን የተዉት ማስታወሻ በዝርዝር ያመለክታል።

ከነዚህ መካከል የዋድላው ተወላጅ ደብተራ አሠጋሽኝ የተዉት ማስታወሻ ይገኛል። እርሳቸውም በኢትዮጵያ በተለይ በጉንደር ከተማ በታሪክ ጥናት መጻሕፍት በመሰብሰብ ብዙ ዘመን ካሳለፈው ከአንቷን ዳባዲ ጋር የወዳጅነት ግንኙነት አድርገው ወደ ምጥዋም ከተመለሰና ወዳገሩም ከገባ በኋላ በኢትዮጵያ የተደረገውን ሁሉ እያከታተሉ ለዳባዲ ይጽፉ ለት ነበር። ሲጽፉለትም ራሱ እንደሚረዳው ቀኑንና ዓመቱ ምሕረቱን በአውሮፓ አቆጣጠር እያደረጉ ነው። እርሳቸውም ያን ጊዜ እንደ ደብዳቤ እያደረጉ የጻፉለትን የዛሬ ታሪክ መርማሪዎች የታሪክ መሠረት አድርገው አብዛኛውን ወደየቋንቋቸው ተርጉመውታል።

1 Historia Regis Sartse Dengel - K. Conti Rossini pp. 131-132.

ዐገ ቴዎድሮስ ቀድሞውኑ ካላቸው ቁጡነት የተነሣ በኃይል ስለ ተጠቀመ፣ በየአውራጃው ያሉ መሳፍንት፣ ከመሳፍንቱም በቀር የራሳቸው ዘመዶችና ያጉታቸው ልጅ ጋረድ ከንፋ ሳይቀር እየሸፈቱባቸው የረጋ መንፈስ አሳጥተዋቸዋል። በተለይም በትግሬ ደጃች ካሣ፣ በላስታ ዋግሹም ጉብዜ፣ በሸዋ ምኒልክ፣ በጉጃም ደጃች ተድላ፣ በወገራና በሰሜን ጥርሶ ጉብዜ፣ በወሎ እነ ወይዘሮ መስተዋትና እነ ወይዘሮ ወርቂት ሸፍተው ከንጉሠ ነገሥቱ የሥልጣን ቁጥጥር ውጭ ሆነዋል። ንጉሡ ራሳቸው ያሉበት የቤጌምድርም ሕዝብ በዚህ በማያቋርጥ የጦርነት፣ የግድያና የዘረፋ ዘመን ስለ ታወከ የሚያጉረመርመው፣ የእንግሊዝንም ጦር መምጣት የሰማውና ስለ ዚህም የሸፈተው ወይም ለመሸፈት ያቆበቆበው ብዙ ስለሆነ፣ ይኸ ሁሉ ምክንያት ንጉሡን ዕረፍት ስለ ነሣቸው፣ የመቅደላው ጦርነት ከመደረጉ ከሚያዝያ ወር በፊት በ1859—60 ዓ. ም. በዋዜማው በኃይል የመጠቀም ሁኔታ ያስከተለውን አለመረጋጋት እላይ ሰማቸው የተጠቀሰው አሠጋሽኝ ለዳባዲ በጻፉት ላይ እንዲህ ሲሉ ያቀርቡታል።

«ኃበ አቶ እንጦንዮስ ዘአባዲዮ (አንቷን ዳባዲ) ምሁረ ልሳናት (ቋንቋ ዐዋቂ) ወከሣቲ ጥበብ ለሊቃውንት።

«ታሪክ ቴዎድሮስ ዘተገብረ እምልደተ እግዚእን በላቲን የሁለት ዓመት ወሬ ነው። (1867—1868) (*) ቴዎድሮስ ንጉሥ ከደብረ ታቦር ወደ ጉንደር ገሠገሠ፤ ቅዳሜ ቀን ደረሰ። (**) የጉንደርን ገበያ ዘረፈ፤ ከተማውንም ዘረፈ፤ አቃጠለ..... በዚያ ቀን ቆረንጮና ታናሽ ጨርቅ፣ ታናሽ ማቅ (ባና በርናስ) ያገኘ ብዑል (ጌታ) ነው። ቤተ ክርስቲያኑን ሁሉ ከአባ ዓቢየ እግዚእና ከፊት አቦ በቀር አቃጠለ። አምስት ሺ ከአምስት መቶ (5,500) መጻሕፍት ዘረፈ..... ግምጃ፣ የወርቅና የብር ከበሮ፣ የብር ድባብ፣ የብርና የወርቅ መስቀልና ጽና ሰርፍ (ጸናጽል) ምንጣፍ፣ የወርቅና የብር ጸሕል ጽዋዕ (ጥዋ)፣ ሰንና ብርት፣ የእጅ ማስታጠቢያ፣ ነገሥታት

* በኢትዮጵያ ቁ. 1859—1860 መሆኑ ነው።
** ቅዳሜ የገበያው ቀን መሆኑ ነው።

ቀድሞ ለቤተ ክርስቲያን የሰጡት የደብተሮችም ጊደና ሽልማት ተዘረፈ ፤ የሴቶችም ድሪና አልቦ (ያንገትና የግር ጊጥ) ፣ ቀለበትና ጉትቻ ሁሉ ተዘረፈ.....»

ጽሑፉ የጉንደርን መዘረፍ በዚህ ዐይነት ካመለከተ በኋላ ከጉንደር ወደ ምጽራሃ ፣ ከምጽራሃ ወደ አምባ ማርያም ፣ ቀጥሎ ወደ ይፋግ ፣ ወደ ቆራጣ ፣ ወደ ማህደረ ማርያም ፣ ወደ ደምቢያ ፣ ወደ ፎገራ ፣ ወደ ውዶ ፣ ወደ ሐሙስ ወንዝና ወደ ደራ በመዘዋወር ተመሳሳይ ዘረፋ ከተደረገ በኋላ ፣ ዐፄ ቴዎድሮስ ደብረ ታቦር ማግባታቸውን ፤ ከዚያ እንደገና ተነሥተው ወደ ጉና ወደ ጋይንት ፣ ወደ መቄትና ወደ ዋድላ ተሻግረው ከታኅሣሥ እስከ የካቲት (1860) በደላንታ እንደ ተቀመጡ ፤ በዚህም ጊዜ ጋፋት በፈረንጆች እጅ አሠርተውት የነበረው መድፍ ተራራ አልወጣ ብሎ አስቸግሮአቸው በመጋቢት ወር ላይ ወደ መቅደላ መውጣታቸውን ይገልጻል ።(1)

መድፉ ጋፋት ያሉ የጀርመን ፣ የእንግሊዝና የሌላም አገር ተወላጆች በንጉሡ ትእዛዝ በውድም ፣ በግድም የሠሩት ትልቅ መድፍ ነው ። ከተሠራ በኋላ በግድ በሕዝብ ጉተታ ብዛት ደብረ ታቦር ደርሶ ፣ ከደብረ ታቦር በብዙ ችግር መቅደላ ሊወጣ ችሏል ።

ፉዜላ ያሳተሙት ያፂ ቴዎድሮስ ታሪክ ፣ ቴዎድሮስ የመስቀልን በዓል በመስከረም ደብረ ታቦር ላይ አክብረው ጥቅምት ሲገባ (1860) አቀበቱ ፣ ቁልቁለቱ እየተደለደለ መድፉን በሰው እያስገተቱ ከአንድ ሠፈር አንድም ሁለትም ወር እየቆዩ ደንጊያውን ፣ ቋጥኙን በባሩድና በድጅና እያስፈለጡ የገጠጣንና የበሽሎን ቁልቁለት ብዙ ቀን በመደልደል ዐልፈው በሚያዝያ ወር መቅደላ ማግባታቸውን ፤ ከገቡ ገምሮ ለጦርነት መዘጋጀታቸውን ፣ እንግሊዞችም በዚህ ጊዜ መጥተው ደላንታ መስፈራቸውን ያመለክታል ።(2)

1 Bibliotheque Nationale Departement des Manuscrtis Dossiers A. D'Abbadie
2 ያጤ ቴዎድሮስ ታሪክ ገጽ 40-41

አለቃ ወልደ ማርያም ጽፈውት ሙሴ ሞንዶን ሺዳዩ ያሳተሙት ጽሑፍ ፣ ስለ መድፉ አሠራርና ስለ ጉዞው ጠቃሚ ዝርዝር ባጭሩ እንደዚህ ሲል ይሰጣል ። «በጥቅምት በ፩ ቀን ዐርብ ተነሥተው ያንዱን ቀን መንገድ በዐሥራ አምስት ቀን ፣ በሐያ ቀን እየተጓዙ መጥተው ጉራዳ ጥድ ሠፈሩ ። ስለምን እንዲህ ተጓዙ ቢሉ ፣ በምባ የሚሉት መድፍ በእትዮጵያ ታይቶ የማይታወቅ ፣ ታላቅነቱም ሰው እየገባ የሚወጣበት ይኸን አሠርተው ይዘው ነው ።..... ይህስ በምባ ከምን ተሠራ? ቦታው ፣ ሠሪዎቹስ? የት ናቸው ቢሉ ፣ ጉንደር በተዘረፈ ጊዜ ከንዋየ ቅድሳት ወገን ንቅ ያለበትን ሰባራውን እያዩ ዋጋው እየተገመተ ብሩን እየሰጡ 490 ተገኘ ። ከመቅደላም የነበረ አንድ አንድ ቁና እሚፈጅ ሃምሳ የነሐስ ዋንጫ ተጨመረ ፤ በቀረውም የሀገር ነሐስ ነው ። ቦታውም (የተሠራበት) በደብረ ታቦር አጠገብ ጋፋት ይባላል ። ሠሪዎቹም ከእንግሊዝ ፣ ከፈረንሳይ ፣ ከሌላም አገር እንደ ወልድሚዩር ነበሩ ።(1) ይህንንም በመንኲራኩር አድርገው ሲሔድ በፊቱ አምስት ቀላድ አለ ። ሃምሳ ሃምሳ ሰው እየሆነ ይሰባል ። ሲሳብም በቁልቁለት ወደፊት እንዳይወረወር አቀበቱን ሲወጣ ወደኋላ እንዳይገለበጥ መያዣ መዘውር አለው ። ጨጨሆ ሲደርሱ ቁልቁለቱን እንደ ሚዳ ደልድለው..... በዋድላ ወጥተው ገጠካ ከወንዙ ሲደርሱ ወርኃ ታኅሣሥ ነበር ። ልደትን በ28 ቀን አከበሩ ። ጥምቀትንም ከዚያው ዋሉ ። ከዚያ ተጉዘው በመጋቢት በ22 ቀን ከመቅደላ አገር ሰላምጌ ገቡ ።.....»(2)

ሰላምጌ እንደ ደረሱ ፣ እመቅደላ ላይ በእስረኝነት ያሉት ፈረንጆች መጥተው ይኸን መድፍ እንዲያዩ ጥሪ አደረጉላቸው ። እነርሱ ግን ፣ የተጠሩበትን ምክንያት ባለማወቅ ሊገድሉን ይሆን በሚል ሥጋት እንደ ተዋጡ ቁልቁለቱን ወርደው እርሳቸው ወዳሉበት ደረሱ ። ከነዚህ መካከል የሚገኘው ዶክተር ብላንክ የሚባለው ሐኪም በተወው ጽሑፍ ውስጥ ንጉሡ ተራ ልብስ ለብሰው ፣ በጉናቸው ሁለት ረገዥም ሽጉጦች ታጥቀው በእጃቸው ጦር እንደ ያዙ ከትልቅ ደንጊያ ላይ

1 Waldeir ፈረንጆች ሲሉ ፈረንሳዮችን ያሉ ደመሰላሉ ።
2 ያፂ ቴዎድሮስ ታሪክ ሞንዶን ያሳተሙ 43-45

ተቀምጠው እንደ ነበር ፣ ሲደርሱም በፍቅር መልክ ሰላምታ ሰጥተው በጀርባ በኩል እንዳስቀመጧቸውና ትልቁን መድፍ እንዳሳዩዋቸው ፣ መድፍም ሰባስቶፖል ተብሎ መሠየሙን በነርሱም ግምት ክብደቱ 16,000 ሊቨር መመዘኑንና እነ ሱም ይኸ መድፍ የደላንታን ዳገት ፣ የበሽሎን ቁልቁለት በምን ዐይነት ኃይል አሳልፎ እዚህ እንዳደረሰው አምላክ ይወቅ እያሉ መገረግታቸውን ይገልጻል ።(1)

የሆነ ሆኖ ፣ የእንግሊዝ ወታደር አራቱ ሺ የእንግሊዝ ተወላጅ ፣ ስምንቱ ሺ የሕንድ ወታደር የያዘው ጠበንጃና መድፍ ዘመናዊ ሆኖ ሳለ ፣ የዐፄ ቴዎድሮስ በመቶ ሺ የሚቆጠረው ወታደራቸው ተበታትኖ በመጨረሻ ባጠገባቸው የሚገኘው 5,000 ወታደር የያዘው ዐይነቱ የበዛ ከየመሳፍንቱ በየጊዜው የተማረከ አሮጌ ጠበንጃ ነው ። በአለቃ ወልደማርያም ጽሑፍ ንጉሠ 33 መድፎች እንዳላቸው ቢገለጥም ፣ እነዚህም መድፎች ባንድ ወገን አሮጌዎች ወይም የሚበቃ ጥይት ስለሌላቸው ከፈረንጅቹም ስለ ተጣሉ ፣ አበሾቹም ያተኳኮስ ዘዴውን በማጣት ምንም ያህል በእንግሊዝ ጦር ላይ ጉዳት ሊያደርሱ አልቻሉም ። ንጉሠ ተተኩሶ ይሞክር ሲሉ ያለፈቃድ በግድ ፈረንጆቹ የሠሩት ትልቁ መድፍ ጩኸቱ እርጉዝ ያስወርዳል ተብሎ የተመካኘው ለዚህ ጦርነት አላገለገለም ።(2)

ታላቅ ጦርነት ይገጥመን ይሆናል ፣ ንጉሠም ደፋር ተዋጊ ዝግና አዋጊ ናቸው ፣ ግማሹ ቢከዳቸውም የቀረው ገትሮ ሊዋጋላቸው ይችላል በማለት በማናቸውም መስክ በጥንቃቄ ተደራጅተው የመጡት እንግሊዞች ፣ እነርሱ በያዙት ኢትዮጵያውያን በሌላቸው ዘመናዊ መሣሪያ በቀላሉ ብዙ ሰው ከነርሱ ወገን ሳይሞትባቸው አሸነፉ ።

ነገር ግን ፣ በዚህ በጦር ዝግጅቱና በጦርነቱ ሰዓት በ1859 እና በ1860 ዓ. ም. መካከል አንዳንድ የደረሱ ሁኔታዎች ለታሪክ ያህል መወሳት የሚገባቸው አሉ ። እነዚህም በ1859 ዓ. ም. በጦር ወርላይ ቴዎድሮስ ልጃቸውን መሸሻን ማሰራቸውና በመጨረሻም መሸሻ ካባታቸው ሠፈር አምልጠው ቴዎድሮስ

ሲሞ ሲሞቱ እርሳቸው እሑድ ወደ ? ነግሊዞች ሠፈር ሔደው መደባለቃቸው ፣ በ1860 ዓ. ም. ላይ ወሌና አሉላ ፣ አድነው ፣ መሸሻ ወርቄ(1) ከመቅደላ አምልጠው ወደ ሸዋ ሔደው ለምኒልክ ማደራቸው ፣ ንጉሥ ምኒልክም አቡነ ሰላማን ለማስወጣት ውስጡን ተላልከው ፣ በኋላም ከሸዋ ጦር አስከትለው መጥተው እስረኛው ሁሉ ያድኑናል እያለ ተስፋ ሲያደርግ ከወሎ ወደ ሸዋ መመለሳቸው ተሰማ ።

ጳጳሱ አቡነ ሰላማ ፣ እዚያው እግዛቱ ቦታ እንዳሉ በ1860 በጥቅምት 15 ቀን ሞቱ ። በዚህ ዓመት ስሜን በግዛት ላይ እንዳሉ የእቴጌ ጥሩወርቅ አባት ደጃች ውቤ በሕመም ሞተው መርዷቸው ለእቴጌ ጥሩወርቅ መጣ ። በዚህ ጊዜ ባይ ቴዎድሮስ ሠፈር ማንም ሰው ለሚች ዘመዱ እንዳያለቅስ ክልክል ነበርና አሁን ግን ፣ ለእቴጌይቷ ሲባል ስለ ተፈቀደና በርሳቸው ሞት ሰበብ ሰው ሁሉ ለገዛ ዘመዱ ስለ አለቀሰ ፣ አንዲት የቤጌምድር አልቃሽ ፣

«የኔታ ደጃዝማች (ውቤ) ሁልጊዜ ደግነት ዛሬ እንኳ ለደሃው እንባ አተረፋለት»

ብላ ገጠመች ።

በጉጃምም ዐይነተኛው ባላባት ለቴዎድሮስ አልገዛም እያሉ ሲከራከሩ የኖሩት ደጃች ተድላ ጓሉ ፣ በዚህ ዓመት በሳዳር 6 ቀን ስለ ሞቱ የጉጃም ሰው አዘነ ። ለርሳቸው ሞት ፣

«ከእንግዲህስ ወዲያ የልቤን ልናገር አባ መላክ ተድላ ጠጁ ውሃ ነበር በሸዋ ተላክ ጥናው ሊመጣ ነው በትግሬ ተላክ ጥናው ሊመጣ ነው ተድላ ጓሉ ሞቶ ጉጃም ሊፈታ ነው አልሞተም ይሉናል ደጃዝማች ተድላን አሁን እሑድ ሲቀር የምናውቀውን»(2)

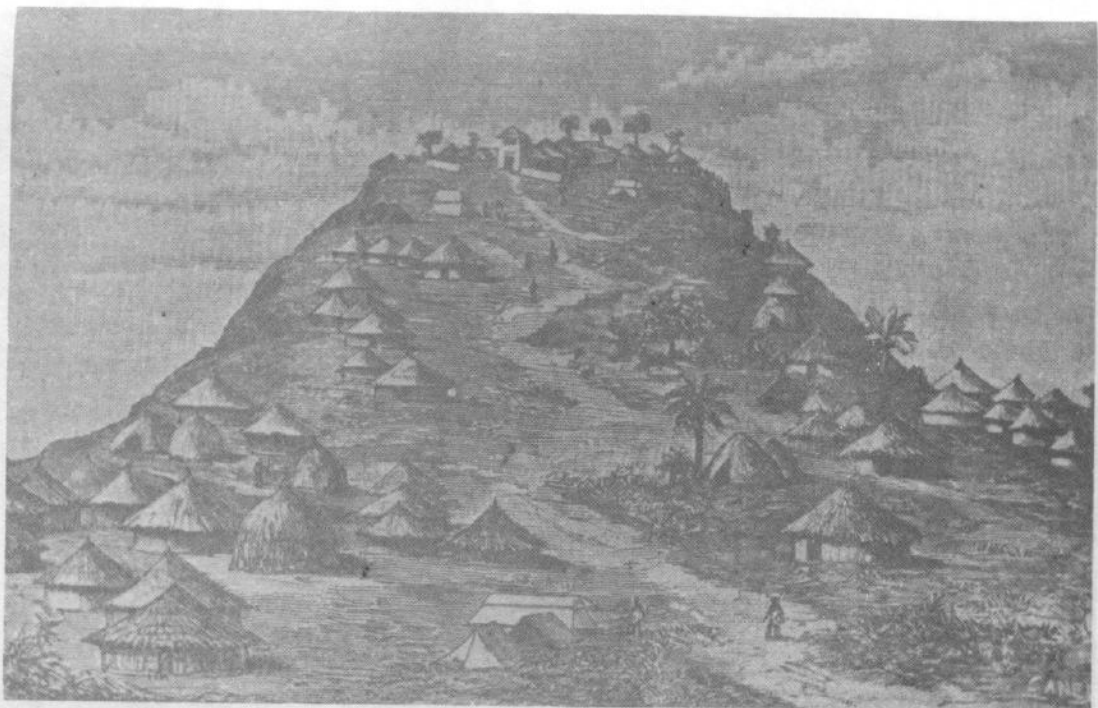
እየተባለ ተለቀሰላቸው ።(2)

1 La Campagna Ingeles - Dr. Blanc pp. 39-41 The Abyssinian Expedition C. Karkham Chap. IX - pp. 282-314.

2 አለቃ ወልደማርያም..... ገጽ 54

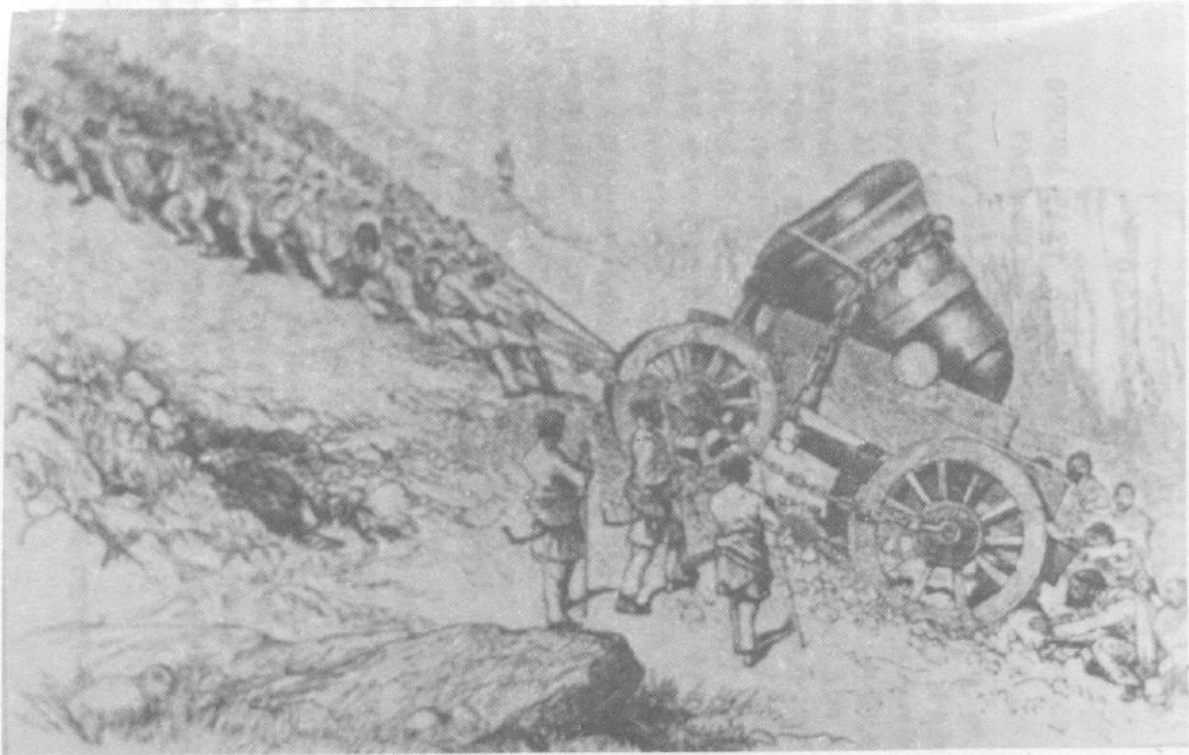
1 የእቴጌ ጣይቱ ወንድሞች ራስ ወሌ ፣ ፈታውራሪ አሉላ ፣ ሊቀ መኳስ አድነው ፣ ደጃች መሸሻ ወርቄ ፣ የቴዎድሮስ የአፈ ንጉሥ ወርቄ ልጅ.....67

* እሑድ እሑድ ሰውን ሁሉ እየሰበሰቡ ግብር ያበሉ ስለነበረ ነው ፣ 2 ያለቃ ተክሌ (ጉጃም) የእጅ ጽሑፍ ገጽ 107-108

ታላቁ መድፍ የተሠራበት የጋፋት ተራራማ ዘተማ
(ከአባ ማሰያሰ መጽሐፍ)

ደርጅት የተሠራበት የጋፋት ተራራማ ዘተማ
(ከአባ ማሰያሰ መጽሐፍ)

በጋፋት የተሠራው መድፍ በሕዝብ እየተገጠተ ወደ መቅደላ ሲወጣ
(ከአባ ማስያስ መጽሐፍ)

ምዕራፍ ሠላሳ ሦስት

በጥርጣሬ የሌላ ጥርጣሬ የባልጋዳ ለርሐይ እስፊት ፡

የእርጊ ጦርነትና የፊታውሬሪ ገብርዬ ሞት

እንግሊዞች መቅደላ አጠገብ ሚያዝያ 3 ቀን 1860 ዓ. ም. ደርሰው በሠፈሩበትና ዐፄ ቴዎድሮስ ከደብረ ታቦር ያን ታላቅ መድፍ እያስገቡትቱ ማጥተው ፡ መቅደላ ጥግ ሰላምጌ በዚሁ ዓመት በመጋቢት 22 ቀን ደርሰው በመጋቢት በ23 ቀን ወደ መቅደላ ጫፍ በወጡበት መካከል ያለው ጊዜ በጣም የተቀራረበ ነው ። ይህም ማለት ፡ ዐፄ ቴዎድሮስ ወደ መቅደላ ጫፍ በወጡ በጥቂት ቀናት ውስጥ እንግሊዞቹ ደርሰዋል ማለት ነው ። ያለዚያ ሁለቱ ባላጋራዎች ባንድ ጊዜ ሰላምጌ ቢደርሱና ሚዳማ ከሆነ ሥፍራ ላይ ተጋጥመው ቢሆን ኖሮ ፡ የጦርነቱ ጠባይ ተለውጦ የውጊያው አዝማመሩና ፍጻሜው የተለየ ሊሆን በቻለ ነበር ።

ዐፄ ቴዎድሮስም እስካሁን በኢትዮጵያ ካሉት መሳፍንት ጋር በሚዳ ወይም መስፍኑ ከነጦሩ ካለበት ቦታ እየሔዱ በማሳደድ እየተዋጉ ማሸነፍን የለመዱት ፡ አሁን ባንድ ወገን ብዙው ተከታያቸው በሸፈተባቸው ሰዓት የእንግሊዝ ጦር ተደራጅቶ ሊወጋቸው ሲመጣ ፡ የመቅደላን የተራራ ምሽግንት የመረጡት አቅማቸውን ቢጠራጠሩት ነው ማለት ይቻላል ። በፊተኛው ጊዜ ቁጥሩ እስከ 70,000 የሚደርስ የእግረኛ ፡ 50,000 የሚሆን የፈረሰኛ ጦር የነበራቸው ፡ ባሁኑ ጊዜ ባጠገባቸው ሆኖ አብሯቸው ሊሞት የቆረጠው ከ5,000 አይበልጥም ። (1) በዚህ ምክንያት ጉልበታቸውን ቢጠራጠሩት እውነት አላቸው ። በጦርነት አሰላለፍ ጊዜ ያነሰ ጦር የያዘው ወገን ቁጥሩ የበዛውን ለመመለስ ያለው ተስፋ ፡ ለውጊያ የሚመች በር ወይም ምሽግ በቅድሚያ መርጦ በመያዝ ፡ ቢቻለው ለማሸነፍ ካልሆነም ብዙ ቀን ለመመከት ይረዳዋል ።

1 ዶክተር ብላንክ ከመቶ ሺ እስከ መቶ ሃምሳ ሺ የሚገመት ወታደር እንደ ነበራቸው ያረጋግጣል ። ገጽ 52

የመቅደላ ተራራ፣ ከባሕር ወለል ከፍታው 3,000 ሜትር፣ ስፋቱ እስከ 800 ሜትር፣ ቁመቱ አንድ ኪሎ ሜትር መሆኑን አባ ኩልቦ ሲያመለክቱ፣ ዶክተር ብላንክ ቁመቱን አንድ ማይል ተኩል፣ ስፋቱን አንድ ማይል አድርገው ሥፍራው በጠባዩ የተመሸገ ከመሆኑም በላይ፣ ዐፄ ቴዎድሮስ ላሁኑ ጦርነት ጩማ ምረው ማስመሸጋቸውን ይገልጻሉ።⁽¹⁾

ዐፄ ቴዎድሮስ፣ የእንግሊዝ ጦር ከመድረሱ በፊት ባለው ክፍት ጊዜ ቀደም ሲል እንዳወሰነው፣ የውጊያውን ሥፍራ ባንድ ወገን እያስመሸጉ፣ የእንግሊዞችን የጉዞ ወሬ ሲያጠያይቁ በሌላ ወገን በጥፋትም ያለጥፋትም በጥርጣሬ እየተያዙ፣ አምባው ላይ በዘበኛ ይጠበቁ ከነበሩት ውስጥ 26ቱን የወሎ ባላባቶች ወደ ገደል አስጣሏቸው።⁽²⁾ የነርሱም ጥፋት ምኒልክ ከሙቅ ደላ አምልጠው ሲሔዱ ረድተዋል ተብሎ ነው ይባላል።

ምንም ጥፋት የሌለባቸው ናቸው ብለው ያመኑባቸውን ግን ነጻ ሲለቅቁ፣ ሊሸፍቱብኝ ይችላሉ ብለው ንጉሡ የተጠራ ጠራቸውን ይታሰሩ ብለው አዘዙ። ከነዚህ እስረኞች መካከል የሸዋው ንጉሥ የሣህለ ሥላሴ ልጅ አቤቶ ዳርጌና የእንደርታው ባላባት ባልጋዳ አርአያ (በዓል ጋዳ) ድምፁ ይገኛሉ።

አቤቶ ዳርጌ፣ ወዳጊ ቴዎድሮስ የሔዱት ሸዋ ሳሉ መርድ አዝማች ኃይሌ አቤቶ ሰይፋን አስረዋቸው ነበር። ሰይፋና ዳርጌ በጣም ይዋደዱ ስለ ነበረ፣ ላጊ ቴዎድሮስ አቤት ብለው ወንድማቸውን ለማስፈታት ጉንደር መጡ። እዚያው በደጅ ጥናት ሳሉ ሰይፋ በይፋ መሸፈታቸው ስለ ተሰማ ዳርጌም ታሰሩ። በኋላ ግን ከሰይፋ ሸፍትነት ጋር ምንም የተያያዘ ነገር እንደሌለባቸው ታውቆ ተፈትተው እንዲያውም ባለሟል ሆኑ። ሲጠሩዋቸውም ዳሩ ወይም ዳርዩ ይሉዋቸው ነበር እየተባለ ይወራል።

በተለይ ዳርጌን በፈረስ ጉግስና በጦር ውርወራ፣ በጀግንነትና በጩዋታም ይወዱዋቸው ነበር ይባላል። ስለዚህም ለሸዋ

1 Hist. Pol. Vol. II. J. B. Goulbeaux pp. 452-456 La Campagna Inglese d'Abyssinia Blanc pp. 51-96.

2 ያጠ ቴዎድሮስ ታሪክ ሞንዶን ያሳተመው ገጽ 49-50

ግዛት የሸሚቸው መርድ አዝማች ኃይሌ (የአቤቶ ዳርጌ ወንድም) በጥርጣሬ ከተጋዙ ወዲህ፣ ዳርጌ ሸዋን እስጥላሁ እያሉ ተስፋ ሲሰጧቸው ቆይተው ነበርና። «የሸዋ ሰው፣ የጌታህን ልጅ፣ ዳርጌን ሰጥቼሃለሁ» ብለው ዐዋጅ አስነገሩ። እዚያው ጉንደር ባሉ በሸዎችም ዘንድ ዕልልታና ደስታ ሆነ። በኋላ የሸዋ ሰው ሁሉ በዳርጌ ዙሪያ ተሰብስቦ ሠፈራቸው መድመቱን አይተው «ልጅ ዳርጌ፣ እኔስ ወድጀህ ያባትህን አገር ሰጥቼህ ነበር። ነገር ግን ካሁን ጀምሮ ፈራሁህ። ነጥቅሃለሁ። በጥንድ ጦር የሚሰተውን ወንድምህን መርድ አዝማች ኃይሌ ሚካኤልን ሸሬ፣ በነጠላ ጦር ደርበህ የምትወጋውን አንተን ሹሜ መስደድ ፈራሁ» ብለው ሐቁን ቢነግሩዋቸው፣ ዳርጌም ሥልጡን ናቸውና እሺ ብለው እጅ ነሡ። ቴዎድሮስም ቀጠል አድርገው፣ «ሸሜ ስከዳህ መቀየምህ፣ ተቀይመህም መክዳትህ አይቀርምና መቅደላ አምባ ገብተህ ታሰር» ቢሉዋቸው፣ ዳርጌ ሌላ አማራጭ መንገድ ስለሌላቸው አሁንም እሺ ብለው ታሰሩ።⁽¹⁾

እንደዚሁም ከዕለታት አንድ ቀን፣ ከእስረኞቹ መካከል ባልጋዳ አርአያን አይተው «አርአያ፣ የበደልሽኝ ነገር የለም ስለ መልካም ጉብዝ ተዋጊ ነህና እንዳትሸፍት ብጠረጥርህ ነው ያሰርሁህ» አሉዋቸው። ባልጋዳ አርአያም መልሰው «ጃን ሆይ፣ የዛሬውን ጦርነት አብሬዎ ልዋልና ተመልኼ ልታሰር ስለልጄና ወንድሞቼ መያዣ ይሁኑና ወንድነቴን ላሳይዎ» ቢሉ፣ «መልካም ጀግና መሆንህን አውቃለሁና ዝም ብለህ ተቀመጥ» አሉዋቸው።⁽²⁾ ዐፄ ቴዎድሮስ ደረሰጌ ላይ ደጃች ውቤን አሸንፈው የነገሡ ጊዜ፣ ባልጋዳ አርአያ ስለ ገቡላቸው ትግራይን ሰጥተዋቸው እንደ ነበረ የሚታወስ ነው። የታሰሩበትም ይሸፍታሉ ተብለው በጥርጣሬ ለጥንቃቄ ያህል እንጂ ምንም ጥፋት የለባቸውም ነበር።

የፈረንሣዩ ቆንሱል ለገን ሁኔታውን ዘርዘር አድርጎ እንደዚህ ሲል ያመለክታል። «የባልጋዳ እስራት ይገርማል ስለ ኃይሉን ጭምር ለማሳየት ሲል በብዙ የትግሬ ጦር እንደ ታጀበ እጅ ለመንሣት ቢሔድ፣ የማይታለሉት ቴዎድሮስ ባልጋዳን በደስታ ተቀብለው፣ ራቱንም ከርሳቸው ጋር አብልተው፣

1 ታሪክ ዘመን ዘዳግግጭ ምኒልክ ገ/ሥላሴ ገጽ 51-53 ያለታ ተከላ የእጅ ጽሑፍ ገጽ (የሌለው)

2 ያጠ ቴዎድሮስ ታሪክ ሉዊጂ ተዘላ ያሳተመው ገጽ 41-42

ከንዱን ይዘው በወዳጅነት መልክ የሠፈሩን ግቢ ካሰጉበ ጉት በኋላ አሰሩት ። «ምንድነው ጥፋቴ?» ብሎ ቢጠይቅ ፣ ቴዎድሮስ «ምንም ጥፋት የለብህም ፤ ነገር ግን የትግራይ ሕዝብ ይወድሃል ፤ ጉብዝም ነህ ፤ እንደገና ለመሸፈንም ዕብድ ነህ... ሐድ ታሰር ። እግዚአብሔር ያውጣህ» ብለውት ሐዱ ።⁽¹⁾

የሆነ ሆኖ ፣ ዐፄ ቴዎድሮስ «የዛሬን ጦርነት አብሬ ልዩ ልዩ ተመልሼ ልታሰር» እያሉ የለመኑዋቸውን የእንደርታውን ባላባት ይከዳኛል ብለው ለመጠርጠር በቂ ምክንያት አላቸው ። አርአያ የደጃች ካሣ (ዐፄ ዮሐንስ) እናት የወይዘሮ ሥላሴ ወንድም ፣ የካሣ አጉት ናቸው ። ደጃች ካሣ በዚህ ሰዓት ሰናፊ ላይ ከሰፈረው ከእንግሊዝ ጦር መሪ ከጀኔራል ናፒዮር ጋር በዘመዳቸው በሊቀ መኳስ ይልማ አማካይነት እየተላላኩ ፣ በኋላም ራሳቸው ሔደው እንግሊዞች ወደ መቅደላ ተጉዘው ካፄ ቴዎድሮስ ጋር የሚያደርጉት ጦርነት እንዲቃና የሚመክሩ ፣ ስንቅም መሪም በመስጠት የሚረዱ መሆናቸውን በትክክል ስለሚያውቁ ፣ ባልጋዳ አርአያ ይዋጋልኛል ብዬ ብለቀው ዘወር ብሎ ከእገቱ ልጅ ከካሣ ጋር ይደባለቃል ብለው ጠርጥረዋቸዋል ግለት ነው ። ካሣ የሐገስ ተብለው ንጉሠ ነገሥት በነበሩበት ጊዜ ልክ በሸዋ በዐፄ ምኒልክና በራስ ዳርጌ ላይ ይታይ እንደ ነበረው ፣ አርአያም ራስ ተብለው ካፄ ዮሐንስ ጋር አባትና ልጅ ሆነው ሲኖሩ በመጨረሻም ላፄ ዮሐንስ መንግሥት መተማ ላይ ሕይወታቸውን ማሳለፋቸውን ከዚህኛው በሚቀጥለው ሸሊዩም እናነባለን ።

አሁን ግን ፣ ቴዎድሮስ በየአውራጃው የሾሙትም ያልሾሙትም ትክለኛ መሳፍንትና ጠኳንንት በየአገሩ መሸፈቱን ፣ እንደ ልጅ ያሳደጉዋቸው አማቻቸው ምኒልክ በ1857 ዓ. ም. ከመቅደላ አምልጠው ሸዋ መግባታቸውን ፤ የትግራይ ፣ የላሰታና ያማራ ፣ የወሎ ባላባት ከእንግሊዞች ጋር እየሔደም ፣ እየተላላከም መርዳቱን ስለ ሰሙ ፣ የቀራቸው ባጠገባቸው ካለው ከታማኝ ጦር ጋር ሆነው የተቻላቸውን ያህል ተዋግቶ መሞት ብቻ ሆነ ።

ስለዚህ የእንግሊዝ ዋናው አዝማች በግሥጋሜ ወታደሮቹን እየመራ በሰናፊና በአሸንጌ በኩል መጥቶ እንደ አው. አቆ. ሚያዝያ 9 ቀን 1868 ዓ. ም. መቅደላ ጥግ ከደረሰ በኋላ

የተደረገውን የጦርነትን ሁኔታና የፊታውራሪ ገብርዬን አጂ ሟት ያገራችን ጸሐፊ ባጭሩ እንደዚህ ሲሉ ገልጸውታል ። «..... በነገታው ዐርብ የስቅለት ለት በእኩል ቀን የበሽሎን አቀበት ጩራ የእንግሊዝ ወታደር ወደ ወርቅ ወሃ ሚዳ በር በሬ መስሎ ልብሱ ቀይ የሆነ አንድ ዐይነት የለበሰ በሚዳው ብቅ አለ ። ቀጥሎም ጓዙና ጭነቱ ዝሆኖቹም እንደ ተጫኑ ዘለቁና ሊሰፍር ማራገፍ ሲዝምር ንጉሡ በመነጠ/ጥ/ር አይተው ፣ «አያሳድረኝ እንዳላሳድረው» ብለው ፈከሩና የጦር ልብሳቸውን ለብሰው በየሰልፍህ ተሰልፈህ ተቀመጥ ብለው አሰለፉት ።..... ገብርዬን ጥራ አሉ ። ፊታውራሪ ገብርዬም የአንበሳ ለምድ በወርቅ የተቃጠለ ለብሰው ፣ ባለጫማ ሾተል ታጥቀው (*) ፣ የተንቆጠቆጠ ወርቅ ጋሻና ሁለት አፏጫ (**) ጦር አንዱን ነጥለው በቀኝ እጃቸው እየሰበቁ ፣ አንዱን ጦር በግራ እጃቸው ከዛብ ጋር ከፈረሱ ጋማ ላይ ይዘው በጠገበ ሰንጋ (ፈረስ) ሆነው «ገብሬ የፈሪ ጅራት» (***) እያሉ እየተንደቀደቁ የዋሉበትም ፣ የገደሉትም ፈክረው ታበቁ ወዲያ (****) ንጉሡ «ጦሩን ይዘህ ወርደህ ግጠም» እንዳሉ ዋቸው ፤ በዚህ መሠረት ገብርዬ ማሕል ለማሕል ፈታቸውን ሳያዞሩ ገብተው ከእንግሊዝ ጦር ጋር ገጥመው እንደ ሞቱ ፤ ከዚያም ብዙ ሰው እንደ ሞተና ግማሹም እንደሸሸ ያመለክትና ንጉሡ ከደንጊያ ላይ ተቀምጠው ፣ ከእንግሊዞች በኩል የተተኮሰው አንድ የመድፍ ጥይት አጠገባቸው የነበረውን ድንኳን ቀደ አንድ ሰው እንደ ገደለ ፤ ንጉሡ «ያንን አረር (ጥይት) አምጣ» ብለው ቢያዩት ቁመቱ ትንሽ ከክንድ ማነሱንና ቴዎድሮስም ያንን አይተው «..... እኔ ከሰው ጋር የተጣላሁ መስሎኝ..... ለካ ከእግዚአብሔር ጋር ነው ተጣልቼ ያለው» ማለታቸውን ፤ «ከዚያ ወደ ሠፈር ተመልሰው የፊታውራሪ ገብርዬን ሞት ሲሰሙ ፣ ሙሉውን ሌሊት እንባቸው ባንገታቸው እስኪወርድ ድረስ ፣ 'የናቴ ልጅ ፣ ጓዴ' እያሉ አለቀሱ ።»⁽¹⁾

* ሾተል ጉበጥ ያለ ጉራደ ግለት ነው ።
** በሸዋ አርቂ ብረቱ ከጫፍ ሰፋ ያለ ረዥም ጦር ነው ።
*** ከኋላ ሆኖ ፈሪ እንዳይሸሸ እየጠበቀ ገፋ በለው እያለ የሚያዋጋ ለግለት ይመስላል ።
**** እዚህ ገዳይ እገሉን ገዳይ እያሉ የገደሉበትን ቦታና የገደሉትን ሰው እየጠቀሱ ፍክረው ሲጨርሱ ለግለት ነው ።
1 ያጠ. ቴዎድሮስ ታሪክ (ፋዚላ) ገጽ 41-44

1 Theodore II - Le Nouvel Empire D'Abyssinie - G. Lejean pp. 211-212.

በእንግሊዞች በኩል፣ ከፊታውራሪ ገብርዬ ጋር ለተዋጋው ጦር የበላይ አዝማች ብሪጋዲየር ገጩራል ሸይይደር ይባላል ። እርሱም በጠቅላይ አዛዥ በገጩራል ናፒር ውስጥ የመገኘው ሪያው የጦር ንድ (ብሪጊድ) አዛዥ ነው ። በርሱም ውስጥ ሆኖ በቀጥታ ጦርነቱን ተቀብሎ የተዋጋውን ናቫል ብሪጊድ (የመርከበኛ ጦር) የሚያዘው ቻርልስ ስታቭለይ ይባላል ።

ዋናው መሪ ናፒር፣ ለተዋጋው ጦር ወኔ የሚቀሰቅስ ሰፋ ያለ ዲብኩር ካደረገ በኋላ ወጊያው መገኘቱን ፤ (ተኩስ) የከፈቱት ኢትዮጵያውያን ሲሆኑ ተኩሱን ተቀብለው መልሰው ያጠቁት ፣ «ፓንጃስ ፓዩኒርስ» የሚባሉት ሕንዶች መሆናቸውን ፤ እነሱም ቀረብ ያሉትን በጠመንጃ ራቅ ያሉትን በመድፍ እንደ ልብ አበሾቹን እንዳጨዱቸው ፤ ጦርነቱ ጠዋት በአራት ሰዓት ዝምሮ ላይን ሲይዝ ከማታው አንድ ሰዓት ላይ አበሾቹ መሸሻቸውን ፤ ቀደም ብሎ ግን በምርኮ እንኩብ ራለን በሚሉ ተስፋ ጠንክረው በኃይል በመዋጋት ብዙ ሰው ማለቁን ሆላንድና አክቶን በየመጽሐፋቸው ያስረዳሉ ። ጸሐፊዎቹ ከዚህ አያይዘው ይኸ ሁሉ ሲሆን ወጊያውን ከላይ ከፋ ህላ ሆነው ቴዎድሮስ በፈረንጆቹ በሳልመርና በዋልድሜዩር እጅ መድፍ እያስተኩሱ ይመለከቱ እንደ ነበረ ፤ በዚህም ጊዜ ከታች የተተኮሰ መድፍ ከኋላቸው አንድ ፈረስ መትቶ የገደለ ጊዜ ጥይቱን አይተው ፣ «ምን ዐይነት አደገኛ መሣሪያ ነው? ከዚህስ ጋር ማን ሊዋጋ ይችላል?» (*) ማለታቸውን ይገልጻና ቀጥሎ በመሸ ጊዜ የጦርነቱን ወሬ ለመስማት ጉጉሡ መልክ ተኛ ልከው ካስመረመሩ በኋላ ፣ የፊታውራሪ ገብርዬን ሞት እንደ ሰሙ ፣ «እገሌና እገሌስ!» እያሉ ቢጠይቁ ያገኙት መልስ ፣ «እነሱም ሞተዋል» የሚል ስለ ነበረ ፣ ሌሊቱን እንቅልፍ ሳይተኙ ማደራቸውን ፤ በማግሥቱ የእርጌ ሸለቆ የጦር ሜዳ በሬ ሳና በሚያቃስቱ ቁስለኞች ተሸፍኖ ሁኔታው ለዐይን አሠቃቂ እንደ ነበረ ከሞቱት መካከል በለበሱት ያማረ ልብስ የተለዩት የፊታውራሪ ገብርዬ ሬሳ እንደ ታየ ፤ ልብሳቸውም በጥይት

* የመድፍን ጥይት በመገረም የተናገሩትን ኢትዮጵያዊው ጸሐፊና እንግሊዛዊው ጸሐፊ ተለያይተዋል ። ተመትቶ የሞተውን አንዱ ሰው ያለውን ሌላው ፈረስ እድርጉታል ።

ተበላሰቱ እንደ ነበረና የርሳቸውን ሬሳ ለመውሰድ በመሞከር ሰባት የጦር አለቆች እየተመቱ ተነባብረው መውደቃቸውን ያመለክታሉ ። (1)

በዚህ ጦርነት ከመቅደላ ግርጌ ፣ በእርጌ ሸለቆ የእንግሊዝ ጦርና የፊታውራሪ ገብርዬ ጦር ሲዋጋ ከላይ ከአፋፍ ዐፂ ቴዎድሮስ በሩቅ በመነጽር እየተመለከቱ መድፍ ያስተኩሱ ነበር ። መቼም መድፍ የተሠራውም ፣ የተጠበቀውም በግዴታ በፈረንጆቹ እጅ ስለሆነ ፣ አበሾቹንም መድፍ አተኳኩስ በግዴታ ጭምር ያስተማሩዋቸው እነዚያው በግዞት ያሉት እነ ዋልድሜዩርና እነ ባልሚለር ስለሆኑ ፣ በግዴታ የተሠራውም መድፍ በግዴታ ያስተማሩትም ፣ ሁሉም ከፍሬቢስነት ስለማይዘል ፣ በጉጉሡ ትእዛዝ መድፍ ይተኩሱ የነበሩት እንግሊዞቹን እንዳይመታ ሆነ ብለው ሽቅብ ይሰዱታል የሚል ወሬ ስለ ሰሙ ጉጉሡ ፣ «ተዉት የአገሬ ሰው ይተኩሰው» ብለው በፈረንጆቹ እግር ኢትዮጵያውያን ገብተው ይተኩሱ ዝምር ። እነሱም የተኩሱት በእንግሊዞች ላይ ብዙም ጉዳት አላደረሰም ። እንዲያውም በራሳቸው ስም «ቴዎድሮስ» እየተባለ የሚጠራውን መድፍ በስሕተት ባንድ ጊዜ ሁለት ጥይት አጉርሰው ቢተኩሱት ፈንድቶ ስለ ተሰነጠቀ ፣ ምንም ሳይሠራ ቀረ ።

የዚህን ጉዳይ በዚያው በጦርነቱ ሰዓት የነበረው ዶክተር ብላንክ ሲያብራራ እንደዚህ ይላል ። «..... ባልተመጣጠነ መሣሪያ እርምጃ በርምጃ በርትተው የሚዋጉት ጠላቶች (ኢትዮጵያውያን) በእንግሊዝ የስናድር ጠበንጃና በመድፍ የጥይት በረዶ ታጭደው 800 ሬሳ ፣ 1200 ቁስለኛ ትተው በተዘበራረቀ መልክ ወደኋላ ሸሹ ። በዚህም ጊዜ ከፋህላና ከሥላሴ (ከላይ) በጦርነቱ ጊዜ ሁሉ የመድፍ ተኩስ አላቆመም ። ነገር ግን ፣ አንድም የመድፍ ጥይት በእንግሊዞቹ ሰልፍ ላይ ወድቆ ጉዳት አላደረሰም ። የሸሹትን እያባረሩ ለመጨረስ የእንግሊዞቹና ያገር ተወላጆቹ ወታደሮች ሲፎካከሩ ፣ ከነርሱም ደግሞ የበለጡት ፔንጃብ (ሕንዶች) የሚባሉት እየሮጡ በኃይልና ባውሬነት

1 Record of the Exp. Holland and Hozier Vol. II. pp. 35-40 The Abyss. Expedition C. Markham. Chap. X. pp. 314-335.

ሲያጠቁ ጫካውም፣ ገደሉም አላገዳቸውም በዚህ ጦርነት ከእንግሊዞች በኩል የቆሰሉት ከ20 አልደበጡም ፊታውራሪ ገብርዬ የንጉሡ ታማኝና አብር አደግ ወዳጅ፣ ከዐር በኛች ዐርበኛ የሆነው በጦርነቱ ጫላ ላይ ሞተ..... (*) =

በበኩሉ ግርክም ወታደሩ ከቴዎድሮስ ገሪጌሎች ውስጥ የጉበዞች ጉበዝ በሆነት በፊታውራሪ ገብርዬ እየተመራ መቶ ጋቱን ከጠቀሰ በኋላ፣ ስለ ራሳቸው ስለ ገብርዬ ሞት እንደ ዚህ ይላል = «ዐርበኛው ፊታውራሪ ገብርዬ ወታደሩን እየመራ ከላይ ወርዶ ከተዋጋ በኋላ፣ በሰናድር ጠበንጃ ገሮ ግንዱን ተመትቶ ወደቀ = ስናየው እንደ ተመታ ወድቆ በዠርባው ተኝቶ፣ መሣሪያውን እንደ ጨበጠ፣ በሐርና በወርቅ ያጌጠ ውን የማዕረግ ልብሱን እንደ ለበሰ፣ በርሱ ጉን ፈረሱም ከርሱ ትንሽ ራቅ ብሎ ወድቋል = ገብርዬ ሺበት በርከት ያለበት ደገኛ አዛውንት ይመስላል.....» (1)

አትዮጵያ ረዥም የነጻነት ዘመንና የራሷ ባህልና የታሪክ ቅርስ ቢኖራትም፣ በሕግ አስተዳደርና በመንግሥታዊ አቅጣጫ ያልደረገች በመሆኗ፣ በሆነ ባልሆነው በሰላም ሊወገድ በሚችለው በቀላል ምክንያት በነገሥታት፣ በመሳፍንትና በባላባት የግል ፍላጎትና የገዥነት ምኞት፣ በተሳሳተ ሰበብ አስባብ በሚቀሰቀሰው ጦርነት የሞተ ወታደር ይሞታል = ባላገሩም ይዘረፋል = ባላገር ገብር ያሉትን እንደሚገብር፣ ጸሐፊም ጻፍ ያሉትን እንደሚጻፍ፣ ወታደርም ከነጦር መኩንኑ እሰር፣ ዝረፍ፣ ግደል ያሉትን ያለምንም ማመንታትና ጥያቄ ይዘርፋል፣ ይገድላል =

ይነስ ይብዛ በዚህ ዐይነት የዘረፋ፣ የረብሻና የግድያ ኑሮ አውሮፓውያን ብዙ ዘመን ካሳለፉ በኋላ፣ ከዚህ ዐይነቱ ሥራ ትና አኗኗር የተላቀቁት ከ18ኛው ክፍለ ዘመን በኋላ ነው = በቀድሞው አኗኗር እስከ 19ኛው ምዕተ ዓመት መጨረሻ

* ያክተር ብላንክ ከጫቶ ሺ እስከ ጫቶ ገምላ ሺ የሚገመት ወታደር እንደ ነበራቸው ያረጋግጣል =

1 Campagna Inglese d'Abyssinia—Blanc pp. 51-96.

ያጤ ቴዎድሮስ ታሪክ ጥንድን ያሳተመው ገጽ 49—50

የዘለቁም ይገኙባቸዋል = በዚህ መስክ ከቀድሞው ከጉልተኛ ዘመን ከፈላጭ፣ ቆራጭ ገጉሣዊ እገዛዝ በመላቀቅ በአውሮፓ እንግሊዞች ቀደምትነት አላቸው =

እነሱም አሊቪዬ ክርምጌል (1579—1658 እ. ኤ. አ.) ከቀሰ ቀሰው ገቅናቴና ከንጉሡ ከገዥ መገደል ወዲህ እንድ ጊዜ ለዘለቄታ የጸና ሕጋዊና ዲሞክራሲያዊ መንግሥት አቋቁመው ከዚያ ገምሮ እስካሁን ድረስ መንግሥቱ በተመረጡ የመግ ክርት ውሳኔ ይመራል =

ከዚያ ውጭ ገጉሥም ይሁን ገገሥት፣ ጠቅላይ ሚኒስትርም ይሁን የጦር አለቃ ምክር ቤት ከወሰነውና ውሳኔው በአገሪቱ መሪ ፊርማ ጸድቆ ከታወጀው ሕግ ውጭ የሚያደርጉት ነገር የለም =

ቆንሲላቸው ካሚርን መታሰሩንና የመላክተኛቸውን የራሳምን መደገም ስምተውታል = መሪዎቹ ወርደቱ ቢሰግቹ ውም ወዲያው የኃይል እርምጃ ከመውሰድ በመቆጠብ አምስት ዓመት ጡሉ (1864—1868) የሰላማን መንገድ እየተከተሉና በጉንም ጦር እያደራጁ ለኃይል እርምጃ የሚወጣ ውን ሀብትና የሰው ሕይወት በተቻለ መጠን ለመቆጠብ እንደጣሩ ተመልክተናል =

ዐፄ ቴዎድሮስ ግን፣ የእንግሊዝ ገገሥት ሺክቶሪያ፣ የግብጹ መሪ ከዲቭ ሊሰግሌል፣ የእስክንድርያው ፓትርያርክ፣ የአርመኑ ጳጳስ፣ አጠገባቸው ያሉት እነግርቲን ፍላጅ እስረኞቹን በሰላም እንዲለቁ በደብዳቤ ቢለምኑ፣ በገጸ በረከት ቢያባብሉ አልተበገሩላቸውም = መልክተኛን ሲያስሩና ለመፍታት እምቢ ሲሉ የሚከተለው አደገኛ ሁኔታ የቱን ያህል እንደሆነ እምብዛም አላጤኑትም = ሲያስተዋቸው የሚችል አግካሪም የለም =

በዘመናዊ መሣሪያ ያልታጠቁት ወታደሮቻቸውና ከነርሱም ጋር የሚወዷቸው የጦር አለቆች፣ በተለይ ታማኞቻቸውና ወዳጆቻቸው እነ ፊታውራሪ ገብርዬ ከወደቁ በኋላ ግን፣ የሁኔታው አደገኛነት መጠን ያን ጊዜ ብቻ ታያቸው =

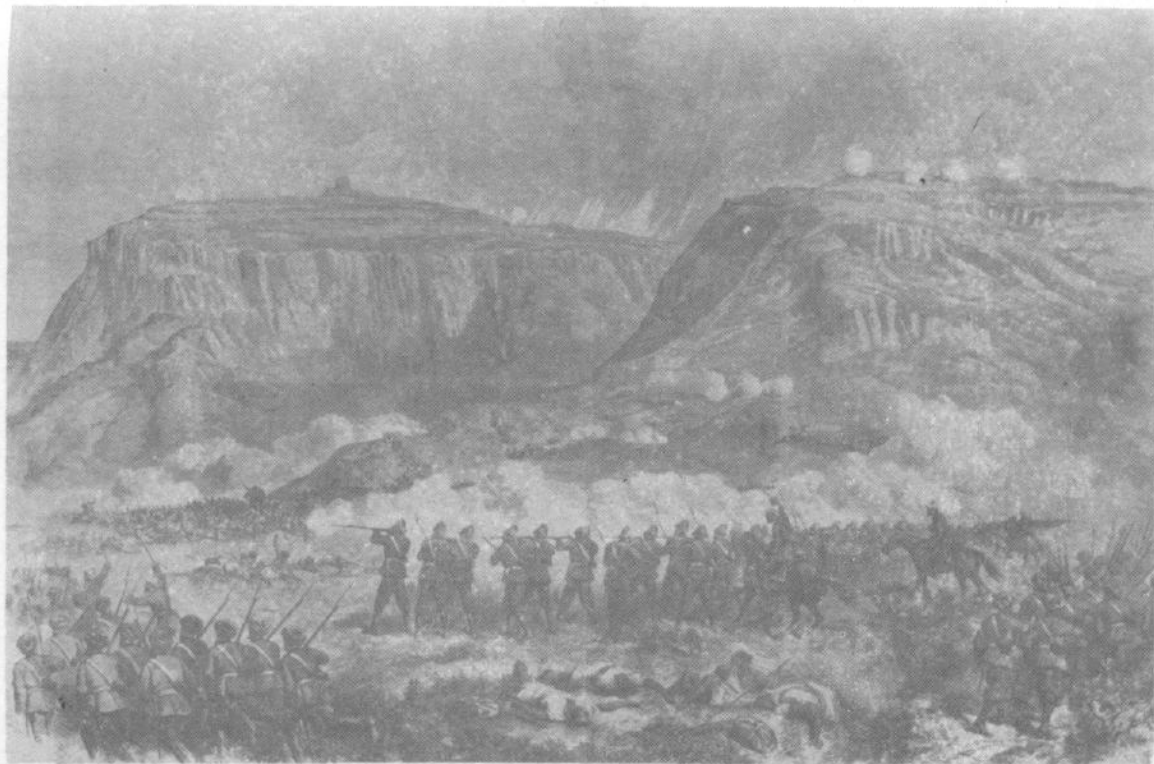
ወ/ሮ መስተዋት ከልጃቸው ከይማም አመዴ (አሕመድ) ጋር
(ከኤንሪ ስተርን መጽሐፍ)

በዐልጋ አርአያ ደምፁ (የዐፄ ዮሐንስ አገ-ጉ)
(ከሙሴ ቴዎፍሎስ ለፌቫር መጽሐፍ)

እቤቶ ዳርጊ ሣህለ ሥላሴ (በጊዛ ራስ)
(ከለቲር ዱ ሞንድ መጽሐፍ)

ፊታውራሪ ገብርዬ የሞቱበት የአረጋው ጦርነት
(ከሮገፍ እኩቶን መጽሐፍ)

ካፒቴን ስፒዲ (ባሻ ፈለቀ) የፊታውራሪ ገብርዩን የጦር ልብስ ለብሶ ፤ ከእኩር አሊ ጋር ። (እኩር አሊ
'በእንግሊዝ ባለሥልጣናትና በነወ/ሮ መስተዋት በነ ወ/ሮ ወርቂት መካከል ዋና ተላላኪና ሰላይ
(ከሮገፍ እኩቶን መጽሐፍ)